K. WAGENBACH

F. Kafka

YAŞAMÖYKÜSÜ

Türkçesi: Kâmuran Şipal

cem yayınevi

FRANZ KAFKA
YAŞAMÖYKÜSÜ

Hazırlayan
Klaus Wagenbach

FRANZ KAFKA
YAŞAMÖYKÜSÜ

Türkçesi
Kâmuran Şipal

cem yayınevi

KAFKA KİTAPLARI DİZİSİ

FRANZ KAFKA
YAŞAM ÖYKÜSÜ
Hazırlayan: Klaus Wagenbach
Türkçesi: Kâmuran Şipal
2. Basım: Mart 2008 / Cem Yayınevi
ISBN 975-406-604-3
Dizgi: Cem Yayınevi
Baskı: Umut Matbaası
(212) 637 09 34

CEM YAYINEVİ
İpek Sokağı No: 8/A
34433 Beyoğlu - İstanbul
Tel: (212) 293 41 70 Faks: (212) 244 15 33
www.cemyayinevi.com
info@cemyayinevi.com

Vera Saudková ve Marianna Steiner'e

içindekiler

Yazar ve Ölüm Sonrası Ünü 9

Babaevi – Çocukluğu 12

Prag-Altstadt'ta Alman Diliyle Eğitim Yapan Avusturya-Macaristan Lisesi 32

Üniversite Yılları – Prag Çevresi – Dil 51

İşçi Kaza Sigortası Kurumu
Dostlar – Planlar – Geziler 76

1912 97

Her İki Nişan – "Dava" 118

Zürau – Üçüncü Nişanlanma – Temel Örnek 140

Milena – "Şato" – Berlin 159

Dipnotlar 179

Kronoloji 183

YAZAR ve ÖLÜM SONRASI ÜNÜ

Yirminci yüzyıl yazarlarına ilişkin bir sürü yaşamöyküsünün belirleyici özelliği olan sürekli değişim, Kafka'nın yaşamında bulunmaz. Yer değiştirmelerine ve uzun süreli gezilere rastlanmaz Kafka'da; eğitici ve öğretici diye nitelendirilmesi âdet olmuş yaşantılar pek görülmez; meslektaşlarıyla çok önemli sayılacak karşılaşmaları yoktur. Çağdaşı sayılan önemli Avusturya yazarlarını, örneğin Musil'i, Hoffmannsthal'ı, Rilke'yi, Trakl'ı bile tanımazdı Kafka. Gerçi bu yazarların yapıtlarına yabancı değildi, hanl hanl denemese de çokluk kendini vererek okuyan biri, örneğin Thomas Mann'ın ateşli bir okuyucusuydu. Ama edebiyat söyleşilerine doğrudan katılmaz, olsa olsa az konuşup kendini geride tutan bir dinleyici kimliğiyle böylesi toplantılarda hazır bulunur; ancak kendisinden istenildi mi dergilere ve yayınevlerine yazılar yollar, birkaç dosttan başka kimselerle görüşmezdi. Stifter ya da Yeats gibi Kafka'da da bir taşralılık, bir yerellik vardı. 3 Temmuz 1883'de Prag'da dünyaya gözlerini açan yazar, doğup büyüdüğü bu kentten seyrek olarak ve her seferinde kısa bir süre için ayrıldı; kırkbir yıl gibi uzun sayılmayacak bir ömürden sonra yine Prag'da Straschnitz gömütlüğünde toprağa verildi. On dört yıl hukukçu olarak Prag'daki İşçi Kaza Sigortası'nda, Bohemya Krallığı'mn hizmetinde çalıştı, ama akşam ya da gece saatlerindeki yazıp çizmelerine gönlünce tek uğraş diye baktı hep.

Bu Prag'lı Yahudinin sigorta kurumundaki çalışma saatleri dışında kaleme aldığı düzyazılar, son onyıllar içinde bütün dünyada ün kazandı. 1920'lerde Almanya'daki dar bir edebiyatçılar çevresinde tanınan yazar, ilkin André Breton'un ve "Minotaure" çevresinde biraraya gelen topluluğun, daha sonra Camus ve Sartre'ın önayak olmasıyla özellikle Fransa'da ün yaptı, nihayet İngiltere ve Amerika'da sesini duyurdu. Ancak 1950'dedir ki Kafka'nın yapıtlarına karşı Almanya'da "yeniden" ilgi uyandı ve bunu izleyen yıllarda ilk kez Almanca olarak yazarın toplu yapıtları resmen yayınlandı. Kafka'nın edebiyat haritasında başkent aşamasına yücelttiği Prag'da, 1920'lerdeki birkaç denemeyi saymazsak, 1957'de sanatçının yazılarından Çekçe ilk çeviriler basıldı. 1963'te *Cezalılar Kolonisi* adındaki öyküsüyle ilk kez Rusça'ya çevrildi. Ölümünden ancak kırk yıl sonra –yoksa daha kırk yıl geçmeden mi demeli– Kafka'nın yapıtları bütün dünyada okuyucu buldu kendine.

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun hiç de karanlık içinde bulunmayan son otuz yılıyla Çekoslovakya Cumhuriyeti'nin ilk kuruluş yıllarına rastlamasına karşın, Kafka'nın yaşamı şimdiye kadar pek bilinmemiştir. Bu da yalnız söz konusu yaşamın göze çarpmaz biçimde yaşanmasından değil, özellikle 1933 ve 1945 yılları arasındaki siyasal olaylardan kaynaklanıyor. Olaylar, ilkin yazarın yapıtlarını hedef almıştır kendine: 1930'ların başında Gestapo, Kafka'nın ölümünden bir yıl önce tanıştığı kadın dostu Dora Diamant'ın Berlin'deki evinde arama yapmış ve yazarın bir yığın manüskrisine el koymuştur; bu manüskrilere artık kaybolmuş gözüyle bakılması gerekiyor. 1935'lerde yayınlanmaya başlanan Kafka Toplu Yapıtları ilkin engellenmek istenmiş,

sonra da yasaklanmıştır. Çekoslovakya'ya Nazilerin girmesi ise çok daha kötü sonuçlar doğurmuş, Kafka'nın üç kızkardeşi evlerinden alınarak toplama kampına yollanıp burada katledilmiştir. Sanatçının diğer pek çok akraba ve dostları da aynı yazgıyı paylaşmıştır. Arşivler yok edilmiş, belgeler, bu arada Kafka'nın kitaplığıyla bir sürü mektubu kaybolmuş, yazarın yaşamının tanıkları öldürülmüştür. Birkaç yıl önce ilk kez Prag'a gittiğim zaman, kentin hem kasvetli, hem iç açıcı bir manzarasıyla karşılaşmıştım: Bir yanda savaşta yıkıma uğramış bir kentin, Avrupa'nın en güzel kentlerinden birinin manzarası, öbür yanda bir başka manzara. Sağlığında Kafka'nın oturduğu ya da çalıştığı ev ve binaların hemen tümü eskisi gibi yerinde duruyordu: Kinsky Palais, Schönborn Palais, Minutá Evi, Oppelt Binası, Bilková 10, Zeltner Sokağı 3 ve Uzun Sokak 18 no'lu evler, Porick 7 no'daki büro, Alşimistler Sokağı'ndaki konut. Taşrada, yani Wossek'te, Podiebrad'da, Triesch'te, Schlesen ve Matliary'de de durum başka türlü değildi. Ne var ki, belgeler peşindeki koşuşturmalarım hep yağmalanmış arşivlerle yüz yüze getirdi beni. Henüz yaşıyor olabilecek Kafka tanıklarıyla ilgili araştırma ve soruşturmalarım ise, bana Maisel Sokağı'ndaki Yahudi Belediye Binası'nın bir salonunda aldırdı soluğu. Duvarlarda fırdolayı yüzlerce kartotek kutusu görülüyor, kutulardaki kırmızı fişlerin her biri isim, soyadı ve doğum yerinin altında aynı damgayı taşıyordu. Oswieçim, yani Auschwitz.

BABA EVİ – ÇOCUKLUĞU

Nişanlısına ve ailesine yazdığı henüz yayınlanmamış mektuplar da hesaba katıldığında 3000 sayfayı aşkın günlük ve mektuplar yazarın sanatsal yapıtlarından daha kapsamlı nitelik taşımasına karşın, Kafka'nın dış yaşamının aydınlatılmasına fazla bir katkısı olmamıştır. Bu konuda büyücek tek açıklama, ilerideki yaşam dönemlerinin birinde kaleme alınmış *Babaya Mektup* (1919), sonuçsuz kalan bu girişimdir. Kafka, *her ikimizi biraz rahatlatmak, yaşamayı ve ölmeyi kolaylaştırmak*[1] sözcükleriyle dile getirir mektubun amacını. Ne var ki bu amaç, oğlunun sanat çalışmalarını kuşku ve anlayışsızlıkla karşılayan babayı rahatlatmak düşüncesi pek çok gerçeğin çarpıtılarak mektupta sergilenmesine yol açmıştır; nitekim Kafka'nın kendisi de bundan bir yıl sonra mektuptaki *avukatça manevralardan*[2] söz açar.

Kafka'nın daha başka özyaşamsal dışavurumları bu tür amaçları pek içermezlerse de sayıcak hayli azdır ve çoğunlukla özeleştirel çıkmalar niteliğini taşırlar. Yalnızca bir yerde atalarından söz eder Kafka, 1911'de *Günlük*'e şu notu düşer:

Uzun ak sakalıyla pek dindar ve okumuş bir adam olarak annemin belleğinde kalan anne tarafından dedesi gibi, benim de adım İbranice Amschel'dir. Dedesi öldüğünde altı yaşındaymış annem; ölünün ayak parmaklarına sımsıkı sarı-

larak dedesine karşı o zamana kadar işlemiş olabileceği kabahatlerden ötürü ondan af dilemek zorunda bırakıldığını anımsıyor. Sonra, dedesinin evin duvarlarını dolduran bir sürü kitabını da unutmamış. Her Allahın günü ırmakta yıkanırmış dedesi; kışın bile yıkanmaktan geri kalmaz, buzda bir oyuk açıp girermiş içine. Annemin annesi erken yaşta tifodan hayata gözlerini yummuş. Bunun üzerine anneannesi karasevdaya tutulmuş, ne yemiş, ne içmiş, ne de kimseyle konuşmuş ve günlerden bir gün, kızı öleli bir yıl oluyormuş, çıktığı bir gezintiden bir daha dönmemiş eve; cesedini Elbe ırmağından çıkarmışlar. Annemin dedesinden de okumuş bir adam olan büyükdedesi, ister Hıristiyan, ister Yahudi, herkes tarafından sevilip sayılırmış. Bir yangında dindarlığı sayesinde keramet göstermiş; çevredeki binaların tümü yanarken, ateş kendi evine dokunmayarak atlayıp gitmiş üstünden. Dört oğlu varmış annemin büyükdedesinin; aralarından biri sonradan din değiştirip Hıristiyanlığa geçmiş ve doktor olmuş. Ötekiler çok geçmeden ölmüş, geride annemin dedesi kalmış yalnız. Bunun da bir oğlu bulunuyormuş, annem kaçık Nathan Dayı diye bilirmiş kendisini; bir de kızı varmış, yani annemin annesi. [3]

Ne tuhaftır ki özellikle bu günlük notunun kısa süre önce gün ışığına çıkarılmış bir benzeri elimizde bulunmaktadır: Kafka'nın annesinin el yazısıyla kaleme aldığı iki sayfalık bir yazıdır bu; iki sayfada, yetmiş beş yaşındaki anne, oğlunun yukarıdaki notu *Günlük*'üne düşmesinden yirmi yıl sonra kendi yaşamına ilişkin kısa bir bilgi sunar. Özgün imlasıyla şöyle der:

"Benim rahmetli aziz kocam Strakonitz dolayındaki Wossek'te doğup büyümüştü. Babası boylu boslu, güçlü kuvvetli bir adamdı. Kasaptı kendisi, ama çok yaşlanmadan öldü. Ka-

yınvaldemin 6 çocuğu vardı, narin ve hamarat bir kadındı kayınvaldem, her türlü zahmet ve eziyete katlanarak çocuklarını iyi yetiştirdi, hayatında biricik mutluluk kaynağı bildi onları. 14 yaşında bir oğlanken gurbete yollanan kocam, kendi ekmeğini kendisi kazanmak zorunda kalmış. Yirmi yaşında da asker olmuş, takım komutanlığına kadar yükselmiş. Otuz yaşındayken benimle evlendi. Elindeki birkaç kuruş parayla iş kurdu kendine, ikimizin de çok çalışması sonucunda herkes tarafından sayılan bir isim yaptı. 6 çocuğumuz oldu, bunlardan yalnız üç kız hayatta bulunuyor. En büyük oğlumuz Franz narin, ama sağlıklı bir çocuktu. 1883 yılında doğdu, ondan iki yıl sonra bir oğlumuz daha dünyaya geldi, ismini Georg koyduk. Güçlü kuvvetli, güzel bir çocuktu, iki yaşındayken kızamıktan öldü. Daha sonra üçüncü çocuğumuz oldu, altı aylık var yoktu ki orta kulak iltihabından öldü. İsmi Heinrich idi. Üç kızımızın her üçü de mutlu evlilik yaptı.

Ben, Bad Podébrad'da doğdum. Dedem, annemin babası Yahudilikte çok bilgili bir adamdı. Oldukça büyük bir mağazaları vardı, ama mağaza hayli ihmale uğradı, çünkü dedem mağazadan çok Talmud'la ilgilenmeyi seviyordu. Her bakımdan dindar biriydi. Çocukken işittiğime göre, iki kardeşi daha varmış. Biri öylesine dindarmış ki, dindarlığının simgesi olarak cüppesinin dört bir köşesine iliştirilmiş dört püskül (zizit) taşır, okul çocuklarının peşinden koşup kendisiyle alay etmelerine aldırmazmış. Çocuklar okulda paylanır azarlanır, mübarek adama ilişmemeleri sıkı sıkıya kendilerine tembih edilir, yoksa ağır cezalara çarptırılacakları söylenirmiş. Yazın olduğu gibi kışın da her Allahın günü Elbe ırmağında yıkanırmış. Kışın baktı ki su donmuş, bir baltayla buzları kırar dalarmış suya. Kardeşlerden üçüncüsü doktormuş ve vaftizliymiş.

Annem, Talınud'la ilgilenen en büyük, sofu kardeşin tek kızıydı. 28 yaşındayken Tifo salgınında öldü ve geride o zaman ancak üç yaşında olan benim dışımda üç oğlan bıraktı. Babam, annem öldükten bir yıl sonra yeniden evlendi; ağabeylerimin hepsi gurbette olduğu için üvey annemle babam Podébrad'daki evi ve mağazayı satarak Prag'a gelip yerleştiler. Babam bir iş tutmayarak hazır paradan geçindi ve 86 yaşındayken öldü. Babam Humpoletz'te doğmuştu, dokumacılık yaptı, Podébrad'da bir tuhafiyeci dükkânı çalıştırdı. 4 erkek kardeşi vardı, hepsi de fabrika sahibiydiler ve içlerinden üçü uzun bir ömür sürdü. Benim 5 erkek kardeşim vardı, içlerinden dördü ticaret adamıydı, biri doktordu. İkisi öldüğünde hayli yaşlanmıştı." [4]

Günlük notunda Kafka'nın yalnızca anne tarafındaki atalarından söz etmesi ilginçtir. Bohemya'nın bir kasabası Podébrad'da yerleşik anne soyundan gelen kişilerin özellikleri, Kafka'da kesinlikle başat durumdadır. Anne tarafından ataları arasında münzevi bir yaşam süren dindar bilginler ve hahamlarla sık karşılaşılır; ayrıca birkaç hekim, toplum tarafından çokluk dar kafalı ya da acayip kimseler gözüyle bakılan narin yapılı bekârlar ve antika insanlar bu atalar arasındadır. Nitekim narin yapılılık kalıtım yoluyla Kafka'nın kendisine de geçmiştir. Annenin baba tarafından atalarını ise Bohemya ve Moravya'da sık görülen manifaturacı aileler "aydın düşünceli", fazla tutucu sayılmayan kimseler oluşturur.

Kafka'nın büyükannesi ve büyükbabası arasında, o dönemin insanları arasındaki dinsel ayrılık alabildiğine açık seçik kendini belli ediyor. Büyükbaba Jacob Löwy yaşadığı topluma çoktan "ayak uydurmuş" biriydi, büyükanne Esther ise

Kafka'nın babası: Hermann Kafka (1883)

pek dindar bir aileden gelmekteydi. Dördüncü çocuğunu dünyaya getirdikten sonra, Kafka'nın annesinden öğrendiğimize göre, anne tifodan öldü (1859). Ne var ki, anneannesinin annesi Esther'in canına kıyması, Kafka'nın günlük notunda açıklandığından değişik bir nedene dayanmaktaydı. İlk karısının ölümünden bir yıl geçmiş geçmemişken Jacob Löwy'nin ikinci bir evlilik yapması, intihar olayının belki de gerçek nedenini oluşturmuştur. Buna göre Kafka'nın 1856'da dünyaya gözlerini açan annesi Juile'nin gerek annesi, gerek büyükannesiyle büyükbabası erken yaşta öldüler; Kafka'nın

annesi Julie, dört yaşından başlayarak üvey annesiyle babasının bakım ve gözetiminde büyüdü. Babasının ikinci evliliğinden iki oğlan dünyaya geldi. Altı kardeşin ileride izlediği yaşam yolu, ailenin kendine özgü karakterini özellikle açığa vurmaktadır. Julie'nin erkek kardeşlerinden en büyüğü olan Alfred (Kafka'nın Madrid'deki dayısı) hiç evlenmemiş, sonunda İspanya Demiryolları'nın genel müdürlüğüne kadar

Kafka'nın annesi: Julie (1883)

yükselmiştir. Kardeşlerden Josef adındaki bir diğeri aynı şekilde dış ülkelerden birine göç etmiş, Kongo ırmağının kıyısında çok sayıda kervana sahip bir sömürge-ticari ortaklığı kurmuş, daha sonra da Paris'e gelerek burada evlenmiştir. Richard adında bir üçüncü kardeş ise ticaretle uğraşmış, tamamen normal bir hayat sürüp üç çocuk sahibi olmuştur. Dayıları içinde Kafka'nın en çok sevdiği Siegfried adındaki üvey kardeş kendine özgü acayip bir adamdı, vaktini açık havada geçirmeye aşırı düşkün, kültürlü, okumuş (bütün ailede büyük bir kitaplığı olan tek kişiydi), nüktedan, yardımsever ve iyi kalpliydi, yalnızca dış görünüşünde biraz *soğuktu,*[5] evlenmeyip bekâr yaşamıştı, Moravya'daki Triesch kentinde veteriner olarak çalışmış, Kafka da ileride sık sık buraya gelerek kendisini ziyaret etmişti. Julie'nin ikinci üvey kardeşi Rudolf da ötekisi gibi bir bekâr hayatı yaşamış, Kosirer Bira Fabrikası'nda muhasebecilik yapmıştı, Kafka'mn en tuhaf, dışa en kapalı dayısıydı; sonradan din değiştirip Katolikliğe geçmiş, Kafka'mn yazdığına göre giderek *bilmecemsi, aşırı derecede alçakgönüllü, yalnız, beri yandan nerdeyse boşboğaz bir insan* [6] olup çıkmıştı. Söz konusu özelliklerden kimi Kafka'da da pek belirgindir, başlıcaları da çekingenlik, nerdeyse aşırı ölçüde ürkek bir alçakgönüllülük, sıkılganlık ve iletişim kurmada belli bir güçsüzlüktür. Buna karşılık, Kafka'ya babasından geçen özellikler nisbeten azdı. Kafka'nın kendisi *duyarlılık, adalet duygusu, tedirginlik* [7] diye niteler bu özellikleri.

Kafka'mn babası Hermann, 1852'de Güney Bohemya'da ancak yüz kişilik küçük bir köy olan Wossek'te dünyaya gelmiş, alabildiğine ilkel yaşam koşullarında büyümüştü; kasap olan babası Jacob Kafka nisbeten ileri bir yaşta (1849), yani

otuzbeşindeyken komşusu Franziska Platowski'yle evlenmiş, sekiz kardeşten yalnızca en büyüğü, o zamanlar Yahudilerden istenen evlenme iznini ele geçirebilmişti – ancak 1848 yılındadır ki Yahudiler ilgili konuda öbür vatandaşlarla eşit haklara kavuşmuş, bunu çok geçmeden Yahudilerin Çekoslavakya'nın taşra kentlerinden "liberal kentler"e büyük göçü izlemişti. Kafka'nın büyükbabası Jacob Kafka, bundan daha kırk yıl sonra doğup büyüdüğü köyde son Yahudi olarak yalnızlık içinde gözlerini hayata yummuştu. Jacob Kafka'nın ikisi kız, dördü oğlan olmak üzere altı çocuğu vardı (oğulları sonradan Strakonitz'de, Köln'de ve Leitmeritz'de ticaret hayatına atıldılar). Hepsi de henüz küçük yaşlarda, sabahın kö-ründe, yaz kış, çokluk yalınayak, bir el arabasıyla etleri çevre köylere iletmek zorunda kalmışlardı. Ailenin yaşam koşulları son derece mütevazıydı. Bohemya'da sık rastlanıp bir adam boyunu geçmeyen, kulübelerin birinde, alçak tavanlı bir yer odasında sekiz nüfuslu aile barınmıştı. Çocuklar, o zamanki Yahudi cemaatinin koşullarına uygun olarak ortanın üzerinde bir öğrenim görmüşe benziyor. Wossek'te, başlangıçta büyük bir Yahudi cemaatinden kalma bir Yahudi okulu bulunuyordu; Kafka'nın ana dili Çekçe olan babası da söz konusu okulda Almanca okuyup yazmasını öğrenmiş olsa gerek; kuşkusuz ancak pek sınırlı ölçüdeydi bu öğrenim. Otuz yaşındaki Jacob Kafka'nın nişanlısına yazdığı mektuplar da pek çok hataya rastlanır, üslupları da açıkça "örnek mektuplar"daki gibidir.

Hermann Kafka on dört yaşındayken Wossek'ten ayrılmış, gezgin bir satıcı olarak şansını denemiş, anlaşılan şansı da bir ölçüde yaver gitmişti. Askerliğini yaptıktan sonra Prag'a gelip yerleşti, birkaç yıl sonra da, kuşkusuz, bir bira fabrika-

sı sahibinin nisbeten varlıklı kızı olan nişanlısı Julie Löwy'nin bir miktar parasıyla bir tuhafiye mağazası açtı. Kafka ailesinin *yaşam, ticaret ve ele geçirme istemi*'ni,[8] *hepsi de daha şen, daha zinde, daha doğal, daha delişmen* [9] kardeşlerindekinden şüphesiz daha güçlü bir şekilde kendisinde barındırmaktaydı. Yaşadığı çetin gençlik yılları hiç aklından çıkmayan Hermann Kafka, bunları dönüp dolaşıp çocuklarının gözleri önüne sermiş, yalnızca toplumun takdirini kazanmayı, ulaşılması için çaba harcanmaya değer bir amaç bilmişti. Böyle bir amaca da varabilmek için eski Avusturya başkentinde üst tabaka Alman azınlığın (1900 yılında Prag'ın 450 bin nüfusundan yalnızca 34 bini Almanca konuşmaktaydı) üzerinden geçecek bir yol izlenmesi gerekiyordu. Bu da bir Yahudi olan Kafka'nın babası için, hayli liberalliği kuşku götürmeyen Avusturya antisemitizmi ortamında karşılaşacağı güçlükler bir yana bırakılsa bile, gerek soy, gerek mensup olduğu toplumsal sınıf bakımından önemi yadsınamayacak 'dolambaçlı yol' idi. Doğrusu toplumsal sınıf, 1871-1873 yılları arasındaki ekonomik gelişim döneminde üstesinden gelinemeyecek bir engel değildi. Daha çok asıl önemli engel, Kafka'nın babasının Çek taşrasından gelip Prag'a yerleştiği ilk yıllar kendini bir Çek gibi duyumsaması ve kendisine bir Çek gözüyle bakmasıydı. Örneğin, söz konusu dönemde 1890'da Prag'da Heinrich Sokağı'nda kurulup içinde Çekçe vaaz edilen ilk havranın yönetim kurulunun üyelerindendi. Aynı binanın zemin katında ise Çek dilindeki tutucu gazete "Hlas Naroda"nın yazı işleri bürosu bulunuyordu. Ne var ki, kısa bir süre sonra Hermann Kafka politikadan uzaklaştı, bir oportünist olup çıktı. İlkin Çingene Havrası'nın, ardından da Pinkas Havrası'nm cemaati arasına karıştı. Prag kentinin

1907 tarihli adres kitabında mesleğinin yanı başına ("tuhafiye, fantazi eşya, lüks eşya, güneş şemsiyesi, kışlık şemsiye, baston ve pamuk taciri") bir hoşnutluk duygusuyla şunları eklemiştir: "Mahkemede yeminli bilirkişi." Bu dönemde bir Alman meşe dalının üzerinde tüneyen karga (Çekçe: "Kavka" firma amblemi), Çek Cumhuriyeti'nin ileriki yıllarında eskisinden daha az belirgin olmakla birlikte yine yapraklı bir dal üzerinde tünemesini sürdürür. Alman toplumunun bir parçası olma yolundaki alabildiğine kararlı çabaların en açık belgesi, çocukların okul eğitimidir – Kafka ailesinin bütün çocukları yalnızca Alman okullarında okurlar.

Kafka'nın anne ve babasının geldiği aileler arasındaki pek büyük ayrım (bu ayrımda eski Bohemya'daki toplumsal ve dilsel karışım doğrudan açığa vurur kendini), Hermann Kafka ile Julie Löwy'nin 1882 Eylül'ünde gerçekleşen evlilikleri dolayısıyla Prag'daki evlenme kütüğüne düşülen kayıtta görülür: Çek-Yahudi taşra emekçi sınıfına mensup Hermann Kafka, Prag'da da uzun zamandan beri açık tutulan, yirmi yıl sonra kesinlikle yıkılacak olan Getto'nun kenar mahallelerinde oturur; varlıklı ve okumuş Alman-Yahudi kentsoylu bir aileden gelen Julie Löwy ise, Altstadt Bulvarı'nın en görkemli evlerinden biri "Smetana Apartımanı"nda oturmaktadır. Kafka'ya gelince, Hermann ile Julie'nin evlenmelerinden bir yıl sonra, 3 Temmuz 1883'te kentin her iki kesiminin tam birbiriyle kavuştuğu yerde gözlerini dünyaya açar (St. Nikolaus cemaat alanı içinde kalan 1/27 nolu "Zum Turm" isimli evdir bu), böylece anne ve babasının geldiği aileler arasındaki aynın bir kez daha belgelenir adeta. Beri yandan, söz konusu ayrım, Kafka'yı "Prag Okulu"na mensup öbür yazarlardan ayırır: Bu yazarlar arasında Çekçe'yi nerdeyse kusursuz

yazıp konuşan tek kişidir Kafka; yine tek kişi olarak Altstadt'ın (Eski Kent) göbeğinde, o zamanlar henüz mimarî bir bütün olarak varlığını sürdüren Getto bölgesinin sınırında büyür. Kafka, Çek halkıyla arasındaki sıkı bağı asla kaybetmemiş, gençlik yıllarının bu atmosferini hiçbir vakit aklından çıkarmamıştır. Söyleşilerinin birinde şöyle der Janouch'a:

O karanlık izbe köşeler, gizemsel dehlizler, koridorlar, yalancı pencereler, pis avlular, gürültülü meyhaneler, kapalı oteller hâlâ içimizde yaşıyor. Şimdi ise yeni kurulan kentin caddelerinde yürüyoruz, ama adımlarımızda ve bakışlarımızda bir güvensizlik var. Tıpkı sefalet yuvasının o eski sokaklarındaki gibi içten içe titreyip duruyoruz. Gerçekleştirilmiş temizlik işleminden yüreğimiz tümüyle habersiz henüz. İçimizdeki o sağlıksız Yahudi kenti, şimdi çevremizi saran sağlıklı yeni kentten çok daha gerçek. [10]

Hastalığının kendisini sanatoryum sanatoryum dolaşmaya zorladığı son dönem dışında kalan tüm yaşamı boyunca, Kafka, Prag'ın Eski Kent kesiminin göbeğindeki yerinden seyrek olarak ayrılmıştır. "Bir defasında pencereden Ring Alanı'na bakıyorduk, aşağıdaki binaları göstererek şöyle dedi Kafka", diye bir açıklamada bulunur bir tanık: *"Şu bina benim okuduğum lise, yüzü bize dönük bina da üniversite, biraz ileride solda da benim çalıştığım büro var. Bütün yaşamını* – parmağını oynatarak birkaç küçük daire çizdi – *bu küçük daire içine hapsolmuş durumda."* [11]

Bu dar bir mekâna hapsolmuşluk, yaşanılan mekândaki sınırlılık o vakitler pek de alışılmamış bir şey değildi. Ne var ki, Prag'daki ilk zamanlar Kafka ailesi özellikle mütevazı koşullarda yaşamlarını sürdürmek zorunda kalmıştı. Mağa-

zanın açılmasından sonra geçen yedi yıl içinde daracık konutlarda oturulmuş (Wenzel Alanı 56, Geist Sokağı V/187, Zeltner Sokağı 3, Niklas Caddesi 36). Konutların tümü de ya Altstadt'ın (Eski Kent) içinde ya da onun hemen yanı başında bulunmaktaydı. Ailenin 1889 Haziran'ında taşındığı dört katlı ortaçağ evi Minutá'daki (Altstadt Bulvarı 2) ilk geniş konut da bunlardan biriydi; ev, küçük Altstadt Bulvarı'm büyük Altstadt Bulvarı'ndan ayırıyor, arka cephesiyle belediye binasına yaslanıyordu. Kafka'nın kızkardeşleri Elli (1889), Valli (1890) ve Ottla (1892) bu evde doğdular. "Pavlatşe" denen üstü açık balkonların çevrelediği o dar iç avlularıyla birinden ötekisine geçilen evleri, kentin parklarını ya da yakın çevredeki kimi yerlere yapılan az sayıdaki gezintileri saymazsak, Küçük Bulvar ve buradan sağa sola uzanan sokaklar Kafka'nın çocukluğunda oynadığı mekânlardı. 1889 güzünde Et Pazarı'ndaki oğlan çocuklarının okuduğu Alman okuluna da ilk kez Minutá isimli evden gitmişti Kafka. Bu ilk çocukluk izlenimlerinin otuz yıl sonra bile belleğinde ne kadar güçlü bir şekilde varlığını koruduğu, Milena'ya yazdığı bir mektupta görülmektedir:

Ufak tefek, kara kuru, sıska, sivri burunlu, avurtları çökük, sarı benizli, ama sağlam yapılı, tuttuğunu koparan, kendini beğenmiş bir kadın aşçımız vardı, beni okula götürürdü sabahları. İlkin bulvarda yürür, sonra Tein Sokağı'na sapar, ardından bir çeşit kemerli kapıdan geçip Et Pazarı Sokağı'na gelir, buradan da Et Pazarı'na inerdik. Aynı sahne bir yıl boyunca her sabah yinelenip durdu. Kapıdan çıkarken, aşçı kadın, evde ne çok yaramazlık yaptığımı öğretmene anlatacağını söylerdi. Belki pek yaramaz denemezdi benim için, ama dikbaşlıydım, haylaz, melankolik, kötü bir çocuk-

tum, bütün bunlar da biraraya toplandı mı öğretmenin her zaman işine yarayacak bir şey çıkabilirdi ortaya. Bunu bildiğim için de aşçı kadınımızın gözdağı veren sözlerini hafife almak elimden gelmezdi. Ne var ki, her seferinde okul yolunun alabildiğine uzun olduğuna inanır, bu yolda neler olmaz diye düşünürdüm (Görünürdeki bu çocuksu saflıktan giderek o ürkeklik ve ölü gözü ciddiliği gelişip ortaya çıktı, çünkü yollar hiç de alabildiğine uzun değildir). Hem, en azından Altstadt Bulvarı'ndayken, evde sözü geçen aşçı kadının sözü geçen öğretmenle genel olarak konuşmayı göze alabileceğine kuşkuyla bakar, inanmazdım pek... Et Pazarı Sokağı'nın girişine yaklaştığımızda... aşçı kadının gözdağı veren sözlerinden duyduğum korku baskın çıkardı... Zaten okulun kendisi dehşet salardı içime, aşçı kadınımız da durumu daha çok zorlaştırırdı. Ben yalvarmaya başlardım, ama aşçı kadın olmaz der gibi başını sallardı. Ben yalvardıkça, yalvararak elde etmek istediğim şey gözümde daha çok değer kazanır, beni ileride bekleyen tehlike gözüme o kadar daha büyük görünürdü. Bir ara olduğum yerde durur, af dilerdim, ama o beni dinlemez, çekip götürürdü. Ben de anne ve babama hepsini anlatıp bu yaptıklarını yanına koymayacağımı söylerdim, ama o gülerdi. Sokakta bütün güç kendisindeydi, dükkânların, mağazaların kapılarına ve köşe taşlarına tutunur, beni affetmeden bir yere kımıldamak istemez, eteğine yapışıp onu geri geri çekmeye çalışırdım (kendisi için de kolay değildi hani); ama o beni sürükleyip götürür, yolda şimdi yaptıklarımı da kesinlikle öğretmene anlatacağını söylerdi. Vakit geç olur, derken Jacob Kilisesi'nin saati on'u vururdu; okulun zilinin çaldığını işitir, öbür çocukların koşmaya başladıklarını görürdüm. Okula geç kalmaktan

ödüm kopardı. Bunun üzerine biz de koşmak zorunda kalırdık ve ben hep düşünürdüm: "Öğretmene söyleyecek mi, söylemeyecek mi?" Ne var ki söylemedi asla, ama bu olanağı sürekli elinde tuttu, hatta giderek daha bir kesinlik kazandırdı ona (dün söylemedim, ama bugün mutlaka söyleyeceğim) ve bu olanağı hiç elinden bırakmadı. [12]

Kafka'nın çocukluk resimlerinde de karşılaşılan bu *ürkeklik ve ölü gözü ciddiliğ*inin nedenleri anne ve babanın eğitiminde saklı yatıyor, gerçekte eğitim diye bir şeyden söz açılabilirse kuşkusuz. Zaten o vakitler anne ve babaların genelde çocukların eğitimini kendilerine pek dert ettiği yoktu, Kafka

Doğduğu ev

ailesinde de haydi haydi böyleydi durum. Kafka, aşçı kadının ve on yıldır ailenin yanında çalışıp genel olarak "slecna" (kü çük hanım) diye çağrılan Çek hizmetçi Marie Werner'in gözetiminde büyüdü. Bunlardan birincisi sert, öbürsü sevimli ve güler yüzlüydü, ama evin beyinden korkup çekinir, baş gösterecek tartışmalarda alışık olduğu üzere hep şöyle söylerdi: "Ben bir şey demiyorum ki, sadece düşünüyorum." Evde otorite sahibi bu iki yardımcıya ilk yıllarda bir dadı, ileride de Prag'ın "seçkin" ailelerinin onsuz yapamadığı bir Fransız mürebbiye gelip katıldı. Anne ve babasını seyrek görüyordu Kafka. Babası, sürekli gelişip büyüyen gürültülü mağazayı kendisine yurt edinmişti. Annesine gelince, babasının hiç yanından ayrılmayarak ona yardım ediyor, beri yandan babasının *hayvanlar, köpekler, parayla tutulmuş düşmanlar* [13] gözüyle baktığı müstahdemle arada dengeyi sağlayıcı bir rol oynuyordu. Çocukların eğitimi işi sofrada verilen direktif ve buyruklardan öteye geçmemekteydi; çünkü anne akşamları *bağırıp çağırmalar, gülmeler ve patırtılarla (ıslıkları da unutmamak gerekiyor) oynanması âdet olmuş iskambil oyununda* [14] ister istemez babaya eşlik ediyordu. *Güzelce döşenmiş salonun bu bunaltıcı, zehir kusan, çocukları yiyip bitiren havası'* [15]nda büyüdü Kafka, babasının o kıt buyruklarına bir türlü akıl erdiremedi, bir bilmece gözüyle baktı bunlara, sonunda her şeye karşı içinde bir güvensizlik duymaya başladı: *Öyle ki, gerçekte sahip olduğum tek şey elimde tuttuğum ya da ağzımda bulundurduğum ya da en azından oraya götürmek üzere olduğum şeydi.* [16] Söz konusu güvensizliğe, özellikle baba eğitiminin izlediği doğrultu katkıda bulundu; Kafka, *Babaya Mektup*'ta bu doğrultuyu anlatır bize: *Sen bir çocuğa ancak kendi yaradılışına uygun*

Kafka beş yaşında

On yaşındaki Kafka, kızkardeşleri Elli (ortada) ve Valli ile.

olarak davranabilirsin, güçle, bağırıp çağırarak, birden kızıp parlamalarla; beri yandan, bu da tam senin aradığın bir davranıştı, çünkü beni güçlü ve cesur bir çocuk olarak yetiştirmek istiyordun.[17] Babanın söz konusu isteği karşısında yer alan güçler – anneden geçen duyarlılık ve duygusallık – pek düşünülemeyecek kadar yetersizdi, bu da özellikle Kafka'nın [eski mürebbiyenin görüşü olarak hırsla *Günlük*'e düştüğü notta okunacağı gibi] *uysal, sakin mizaçlı, uslu bir çocuk* [18] olmasından kaynaklanmaktaydı. Babanın Wossek'te geçirdiği çocukluğa ilişkin sözlerini anlamak olanaksızdı, dış çevre şöyle bir görünümü içermekteydi: O dönemdeki Prag, yalnızca yüzeysel bakımdan "monarşinin incisi", pansiyonerlerin, antika kişilerin ve yazarların cennetini canlandırıyordu. Gerçekte yirminci yüzyıl öncesi bu onyılda, "Omladina" hareketinin onyılında Çeklerle Almanlar arasında çekişmeler, sokak kavgaları, suikastler başlamıştı. Halkın bu olayları elden geldiğince umursamamasına karşın, okul çocukları Alman ve Çek öğrenciler arasındaki geleneksel kavgaların dürtüsüyle olaylara eylemsel olarak karışmaya zorlanıyor, söz konusu kavgalar da kuşkusuz her zaman masum bir şekilde sonuçlanmıyordu. Örneğin, Kafka'nın dostu Oskar Baum bu kavgaların birinde bir gözünü kaybetmişti.

Kafka'nın babasını da –mektupta okunacağı üzere– bu kavgalar ilgilendirmemekteydi:

Örneğin Çeklere, sonra Almanlara, sonra da Yahudilere atıp tutabiliyordun; hem de bazı yönlerini seçip hedef alarak değil, her bakımdan; ve sonunda kala kala geriye senden başka kimse kalmıyordu kuşkusuz. Benim için haklılıklarına düşünceyi değil, kişiliklerini temel alan tüm Tiranların sahip olduğu bir gizemselliğe bürünüyordun. [19]

Görüş ve düşüncelerden yoksun bir baba evinde, bilmecemsi yasalar karşısında, anlaşılmaz bir çevrede büyüyen Kafka için tek çıkış yolu kendini dışa kapamaktı: *Düşüncelerimle var olan nesnelere ve onların var olan durumlarına sarılıyordum.* [20] Çocukluğundaki bu yaşantılar Kafka'yı, kızkardeşi Elli'ye, oğlunu (Swift'in önerilerine uyarak) bir yurtta eğitmesini salık vermeye götürür. Kırk yaşındaki yazarın kaleme aldığı mektubun alışılmadık ölçüde sert havasında hâlâ söz konusu yaşantıların burukluğu okunur:

Anne ve babaların bencilliği –gerçek anne ve baba duygusu– nihayet sınır tanımaz. Anne ve babaların en büyük sevgisi bile, çocukların eğitimi söz konusu oldu mu, parayla tutulmuş eğiticilerin en küçük sevgisinden daha bencil nitelik taşır. Zaten başka türlü olması da düşünülemez; çünkü anne ve babalar çocuklarına karşı davranışlarında genel olarak normal erişkinler gibi özgür değillerdir, ne de olsa kendi kanları canlarıdır çocuklar. İşi karıştıran bir başka neden daha vardır: Çocuklar yalnız annenin, yalnız babanın değil, her ikisinin kanındandır. Diyelim ki babadır çocuğu "eğiten", (annede de bunun eşi bir durum söz konusudur), çocukta öyle şeyler saptar ki, daha önce kendisinde görüp nefret ettiği, bir türlü yenemediği, şimdi ise yenmeyi umduğu şeylerdir hepsi, çünkü güçsüz çocuk adeta kendisinden daha çok söz geçirebileceği durumdadır; bu yüzden, doğal gelişim sürecini beklemeden, oluşum sürecini yaşayan insanın dünyasından içeri gözü hiçbir şey görmeden dalar hemen ya da örneğin özel bir üstünlük olarak baktığı, dolayısıyla (dolayısıyla!) ailede (ailede!) varlığı gereken bir şeyin çocukta eksikliğini fark eder ve bunu kafasına vura vura çocuğa mal etmeye çalışır; başarır da, ama beri yandan bir başarısızlık-

tır bu, çünkü kafasına vura vura kırıp döker çocuğu... Ona yalnızca sevilen bir varlık gözüyle bakar, sevgisinden onuyer bitirir.

Bunlar, çocuklarının eğitiminde anne ve baba tarafından uygulanıp bencillikten doğmuş iki ayrı yöntemdir: Tüm nüanslarıyla zorbalık ve köleleştirme. Bu arada zorbalık kendini pek narin "(Bana inanmalısın, çünkü ben senin annenim!"), köleleştirme ise pek mağrur bir biçimde ["Sen benim oğlumsun, onun için de seni benim kurtarıcım yapacağım"] kendini açığa vurabilir. Gelgelelim, bunlar eğitimde izlenen korkunç iki yöntemdir, çocuğu tekmeleyip geldiği yere gerisin geri yollamaya elverişli eğitim karşıtı yöntemlerdir. [21]

Mektubun bu yerinde Kafka, pek farkına varınaksızın, anne ve babasından gördüğü "eğitimi" bize anlatır. İlerideki yaşam döneminde de babasının "kafasına vura vura kendisine benimsettiği" idealin bedelini nasıl ödemeye çalıştığını kanıtlayabiliriz: Kafka, memurluk yaparken bile önce bir bahçıvanın, daha sonra bir marangozun yanında çalışır. Amirlerinin "becerisine" ya da dostlarının dinamizmine, azmine ve özgüven duygusuna (hatta örnek gözüyle baktığı en iyi dostu Max Brod'a sık sık söz açar, kendisine yazdığı mektuplarda sözünü eder bunun), yalnızca fizik bakımdan iri yarı, sağlam yapılı kişilere, ölümünden yarım yıl önce Berlin'de karşılaştığı mobilya taşıyıcılarına bile dönüp dolaşıp hayranlık duyar. Ne var ki, söz konusu hayranlık (annesinden geçen) pek belirgin bir adalet duygusuyla gelişip güçlenir. Sonunda bu duygu, yazardaki yalnızlığın büyümesiyle bağlantılı olarak nerdeyse tapınma ölçüsüne varan bir arıtmacılığa (pürizm) yol açmış, söz konusu durum da vejetaryan yaşam tarzı ve doğal sağaltım bilimi gibi yan belirtilerle kendini açığa vurmuştur.

PRAG–ALTSTADT'TA ALMAN DİLİYLE EĞİTİM YAPAN AVUSTURYA–MACARİSTAN LİSESİ

Kafka'nın yalnızlaşmasına, Prag gibi dört bir yana "bağlantı olanakları"nı içeren bir çevrede o bilmecemsi içe kapanışına ilk planda yol açan neden, ailede gördüğü yarar amacına yönelik, soyut eğitim olmuştur. Kuşkusuz bu durum dolayısıyla anne ve babasına karşı ancak sınırlı ölçüde bir suçlama yöneltilebilir, çünkü özellikle Kafka gibi bir çocuğun eğitiminde gerekli özdeşleşmenin üstesinden gelebilmek için ne babanın vakti, ne de eğitsel yeteneği vardı, zaten zamanın toplumu da böyle bir özdeşleşmeyi anlayıp kavrayabilmekten uzaktı. Bunun için en güzel örnek, on yaşındaki Kafka'nın ellerine emanet edildiği eski Avusturya humanist lisesiydi. Lise, Altstadt Bulvarı'ndaki barok bir yapı olan Kinsky-Palais'te eğitim veriyordu ve Kafka ailesinin oturduğu evden birkaç adım ötedeydi. Seçimini bilinçli yapan baba bu kez oğlunu yeniden bir Alman okuluna değil, Avusturya monarşisinin memur gereksinimini karşılayan *humanist* Liseye yollamıştı.

Altstadt Bulvarı'ndaki binanın vakur görünümü, bu eğitim kurumunda egemen havayı pek güzel yansıtmaktaydı. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun pek çok onyıldan beri varlığını sürdüren okulundaki kurallar öğretmen ve öğrenciler arasındaki iletişimi neredeyse olanaksız kılıyor, öğrenci-

lerden saygı bekliyor, öğrencilerin kişisel eğilimlerini hiç dikkate almayan anlamsız ve zorlama eğitim etkinliğini sürdürüyordu. Lisede yıl sonları basılı bir "rapor" yayınlamak âdet olmuştu; bu raporların birinde Kafka'nın sınıf öğretmeni Gschwind (o zamanki ölçülere göre daha çok liberal bir pedagogtu) bütün yıl için öngörülmüş çalışma takviminden bahseder, "gramer açısından örnek cümleler için toplu defterler" sözlerini açıklar, sonunda kuşkusuz "bunun bir öyküleme yeteneğiyle donatılmış olarak okula gelen öğrencileri hedef aldığını belirtir."

Karl Kraus, bir defasında biraz abartmaya kaçarak şöyle demişti: "Çağrışım malzemesi arttıkça, çağrışım yeteneğinin gücü azalır. Lisenin öğrenciye sağladığı çağrışım malzemesinden fazlasına gerek yoktur."[22] Kafka'yı sekiz yıl dişlileri arasında öğüten eğitim çarkı, kuşkusuz ona alabildiğine kıt bir çağrışım malzemesini bile sağlamaktan uzak kalmıştı: Okuldaki ders saatlerinin hemen yarısı her iki klasik dilin öğretimine ayrılmıştı; tarih dersinde başlıca eskiçağ tarihi üzerinde durulmakta, Almanca dersi ise bir okuma kitabı temel alınarak yapılan haftada topu topu üç saatlik bir kurstan oluşmaktaydı. Modern yabancı diller, müzik, sanat ya da beden eğitimi zorunlu derslerden değildi. Yirmi yıl sonra bile, Fritz Mauthner, bir vakit kendi üzerinde de uygulanmış bu humanist, bu göz kamaştırıcı eğitimle alay ederek şöyle der: "Bugün bile (1917) benim gördüğüm başlıca hata, sistemdeki o kapsamlı tutarsızlık, okulun ders programlarıyla elde edilen başarı arasındaki açık seçik uçurumdur... Okulun ders programında... hep söylenegelen şey, Latince ve Yunanca'nın öğrenilmesiyle antik dünyanın ruhunun kapısından içeri girilebileceğidir. Ayrıca, bu antik ruh kavranılmaksızın

çağdaş kültürün edinilmesinin de olanaksızlığı ileri sürülür... Belki pek seçkin filologlar, üniversite yıllarında bu antik ruha biraz nüfuz edebilir. Biz öğrencilerden ise –yaklaşık kırk kişiydik sınıfta– yalnızca üç, dördümüze eski bir klasik yazarı aslına uygun olarak zar zor çevirebilecek beceri kazandırılabilmişti; bu seçkin kişiler Homer ve Sophokles'e kalıplaşmış bir hayranlık duymuyor değildi; ama söz konusu yazarlardaki kendine özgülüğü, eşsizliği ve öykünülemezliği, kısaca antik ruhun yabancılığını kavradıklarından asla söz açılamazdı. Hele sınıfın onda dokuzunu oluşturan öbür öğrencilere gelince, olgunluk sınavını her ne kadar başarıyla vermişlerse de, eski dillerin öğreniminde eğitici sopalardan başka bir şey görmüş değillerdi. Eski dilleri öğrenmekten ne zevk almış, ne de bundan kendilerine bir yarar sağlamışlardı; sınavdan sonra yine akıllarından çıkıp giden topu topu birkaç bir şey bellemişlerdi, o kadar."[23]

Kafka da antik ruha yabancı kalmıştı; günlük ve mektuplannda antik bir yazarın sadece ismine olsun seyrek rastlanır. Her Allahın günü iki saat kafalara sokulmaya çalışılan Yunan ve Latin edebiyatı, gramer avcılığı için bir vesileydi daha çok; henüz Jacob Burckhardt'ın eli değmemiş kültür tarihi, yaşam kıvancının üzerine gölgeler düşmemiş sürekli şöleni gibi görülüyordu, Schiller'in "Yunan Tanrılan"ndaki gibiydi tıpkı: "Daha güzel varlıklar, daha soylu kişiler... daha yürekli, daha tanrısal erdem... güzel, aydınlık görüntüler gereklilikleri konusunda da birbiriyle şakalaşıyordu."

Peşin yargılardan uzak bir öğrenci olan Kafka, bu yapay tarih tablosunu çevresinde olup bitenlerle nasıl bağdaştırabilirdi? Zamanın toplumsal ve siyasal koşullarını bile geçmiş bir döneminkilerle kıyaslamak olanaksızdı. Bu da kuşkusuz

Liseye başladığı yıl

Kafka'nın "eleştirisinin" ön koşullarından birini oluşturdu: Bir kıyaslama olanağı bulunmadığı için, zamanın toplumuna soyut, ama bir o kadar acımasız açıdan baktı.

Almanca dersi adeta bir değerden yoksundu. Gerektiğinde belleğe davet edilebilen kuru bir bilgiden oluşmaktaydı. Dolayısıyla, içlerindeki ahlaksal ve politik açıdan sakıncalı görülen parçalar atılarak hazırlanmış klasik yazarların yapıtları bu öğretime temel alınmaktaydı. Söz konusu yapıtların iler tutar yanı yoktu. Halm, Gilm, Bodenstedt, Lingg, Greif, Baumbach – işe yarar tek yazar olarak pek geniş kapsamlı ele alınan Goethe sayılabilir; ne var ki, ona da pek tandanslı bir açıdan bakılmaktaydı. Bu okuma kitaplarının dördüncü sayfasında her zaman "ezberlenecek edebî parçaların zorunlu listesi" yer alırdı, örneğin bu listede beşinci sınıf öğrencilerinin 470 dize ezberlemeleri öngörülmüştü. Örnek dizelerin yazarları şu olmuş, bu olmuş pek önemsenmez, söz konusu dizeler Geothe'den Geibel'e kadar uzanan çeşitli yazarlardan derlenirdi. Şiirlerin amacı, istendiğinde bunları ezbere okuyabilmek, bunlarla ilgili olarak gerektiğinde sınava çekilebilmekti.

Din dersi her ne kadar değişik bir mimariyi içeriyorsa da, sonuçları bundan farklı değildi. Babasına yazdığı mektupta Kafka, kendisine sunulan hiç denecek kadar az Yahudilik'ten söz açarak şöyle der:

Gerçekten de, benim görebildiğim kadarıyla, hiç denecek kadar az bir şeydi sendeki Musevilik, bir şakaydı, hatta o kadar bile değildi. Yılda dört kez havraya gidiyordun; havrada bu işi umursamaz kimselere, onu ciddiye alanlardan daha yakındın. Duaları bir formalite gibi sabırla okuyor, bazen okunan duanın dua kitabındaki yerini hemen gösterebilmen-

le beni şaşırtıyordun. Yeter ki ben havraya geleyim (önemli olan buydu), oradakiler arasında dilediğim yere sokulmama ses çıkarılmıyordu. Havrada saatlerce esniyor, uyukluyor (havradaki kadar sanırım ileride yalnız dans dersinde sıkıldım), benim için değişik birkaç şeyin elden geldiğince tadını çıkarmaya bakıyordum. Örneğin, Bundeslade'nin açılması, söz konusu değişikliklerden biriydi; bana hep atış kulübelerini anımsatıyordu; ancak, atış kulübelerinde siyah bir noktaya vurunca kapak açılır, hep ilginç bir şey fırlayıp çıkardı içeriden; oysa Bundeslade'de hep başsız eski bebekler vardı... Ancak, söz konusu olaylar dışında, havradaki can sıkıntımı giderecek başka önemli bir şey de çıkmıyordu.

Havrada işte böyleydi durum; evde ise belki ondan da yoksul bir Musevilik havası esiyor, ilk Seder gecesine sınırlı kalıp ondan ileri geçmiyordu ve zamanla gülme nöbetlerinin yer aldığı bir komediye dönüşmüştü... Hani burada da henüz bir hayli Musevilik vardı, ama yine de senin oğluna aktarmana yetecek kadar değildi; aktarmaya kalkınca damlalara dönüşüp tükeniveriyordu... Nihayet bu tek kalan bir olay değildi, henüz nisbeten dindar taşradan kentlere göç etmiş geçiş dönemi Yahudi kuşağının büyük bir bölümünde durum farksızdı... Aslında yaşamını yöneten inanç, Musevi toplumdaki belli bir sınıfın görüşlerinin mutlak doğruluğuna inanmandan oluşuyordu...[24] (Beri yandan bu son cümle babasının tolum tarafından takdir edilme düşkünlüğünden Kafka'nın söz açtığı pek az yerlerden biridir; bunun dışında bir tek yer daha var ki, burada Kafka daha açık bir dil kullanır, babasının *"toplumsal sorunları içermediği süre dinsel sorunları pek umursamadığını* belirtir.)[25]

Görülüyor ki, Kafka'ya aktarılan dinsel malzeme akıl alma-

yacak kadar azdı. Daha babasının asimilasyon geleneğine uyup "konfirmasyon" diye duyurduğu Bar-Mizwah, onüç yaşındaki Kafka için *gülünç ezber*'den[26] başka bir anlam taşımıyordu, çünkü İbranice konusunda pek bir bilgisi yoktu (ancak yirmi beş yıl sonra köklü bir İbranice öğrenimine koyuldu Kafka). Beri yandan, sınıfında İbranice'yi evlerinde öğrenmiş olarak okula gelen bir kaç kişi vardı, dolayısıyla Fritz Mauthner'in yaşadığı durumun aynısını Kafka da yaşadı: *"Bizim Yahudiler için din dersi tutarsız iki yarımdan oluşmaktaydı: Birincisi, aramızdaki en aptallar için bile fazlasıyla aptalca nitelik taşıyıp ahlaksal kuralların öğretimini amaçlayan din dersiydi, ikincisi de bazı bilgili oryantalistlerin karşısına bile çetin cevizler çıkaran Sami filolojisinin pratiği."* [27] Daha sonra Kafka okuldaki Tevrat öğretimine ilişkin olarak şunları söyler: *Böylece Yahudi tarihi, insanın ileride çocukluğuyla birlikte unutmaların uçurumuna kaldırıp attığı masalların çehresine bürünür.* [28]

Lisenin son yıllarında Kafka'nın tüm dinsel'e karşı yadsımasının daha da güçlendiği görülür: *Lisede okurken sık sık... Bergmann'la* –bir sınıf arkadaşı– *içimde hazır bulduğum ya da ona öykünerek benimsediğim Talmud'su bir üslupla Tanrı ve Tanrı'nın var olup olamayacağı sorununu tartıştığımı elbet anımsıyorum. O zamanlar bir Hıristiyan dergisinde rastladığım bir yazıdan yola koyulmak hoşuma gitmişti; yazıda dünya bir saat ve Tanrı bir saatçi gibi görülüp birbiriyle karşılaştırılıyor ve saatçinin varoluşunun Tanrı'nın varlığını kanıtlayacağı ileri sürülüyordu. Bense, böyle bir savı Bergmann karşısında pek güzel çürütebileceğime inanıyordum..."* [29] Onaltı yaşındaki Kafka antiklerikal bir dernek olan "Özgür Okul"un amaçlarını benimsedi, doğa bilgisi öğ-

retmeni Gottwald'ın etkisi altında Darwin'in yazılarını ve Haeckel'in kısa bir süre önce çıkmış "Dünya Bilmecesi" isimli kitabını okudu. Bu da pek doğaldı, çünkü *hiç denecek kadar az bir Musevilik*'in yalnızca kabulü, genç Kafka'nın o yıllarda gelişim sürecini yaşayan etik rigorizmine (katılık) kesinlikle ters düşerdi. Öte yandan ev ve okuldan gelecek herhangi bir yardımın söz konusu olmayışı, bir dünya görüşü edinme konusunda karşılaşılan sorunları kuşkusuz alabildiğine önemli kılmaktaydı.

Ne var ki, "güven duygusu" bu yoldan elde edilecek gibi değildi. Normalde savsaklığı ve kaba davranışları kendisine maske yapan iç güvensizlik Kafka'da ters bir doğrultu izlemiş, göze çarpmayan sade bir giyim ve çevreyle arasındaki ürkek bir uzaklıkla kendini açığa vurmuştur. Kafka'mn bir sınıf arkadaşı bu konuda şöyle der:

"Kafka hakkında karakteristik bir şey söylemem gerekirse, şunu diyebilirim ki, onda dikkati çeken hiçbir şey yoktu. Her zaman temiz, tertipli, dikkati çekmeyen ve güvenilir biriydi, ama asla şık giyindiği söylenemezdi. Okulla arası pek iyi sayılmazdı, ama okula doğru dürüst üstesinden gelinmesi gereken bir iş gözüyle bakardı hep. Sınıfta hepimiz kendisini pek sever, takdir ederdik, ama hiçbir vakit senli benli olmadı bizimle, bir çeşit camdan duvar kendisini sarıp kuşatırdı. Sessiz, sevimli gülümsemesiyle çevresindeki dünyanın kapılarını aralar, ama kendi kapısını kapardı bu dünyaya. Öbür öğrenci arkadaşlarımla ilişkim üzerine daha çok şey anlatabilirdim, çünkü dosttuk hepimiz, duygu ve düşüncelerimizi açığa vurmaktan zevk alırdık. Kafka'yla ilgili olarak belleğimde kalan, ince yapılı, uzun boylu, genç birinin hayalidir; pek sessiz, efendi, cana yakın, kendisine yabancı şeylerden

açıksözlülükle takdirini esirgemeyen, ne var ki her zaman kendisini söz konusu nesnelerin uzağında tutup, onlara yabancı kalan bir genç insanın hayali."[30]

Bu liseli genci bir fotoğrafta görürüz. Sarmaşıkların sardığı bir balkonun parmaklığına yaslanmış, biraz ne yapacağını bilemez durumda dikilir karşımızda; erişkin insanlar gibi yeleği, geniş yakalığı ve boyunbağıyla önü hayli kapalı bir giysi giymiştir. Kollarını iki yana açmış, narin elleri sarmaşıklara gömülmüştür; iri bir burnu, sımsıkı kapanmış küçük bir ağzı, alnın hayli aşağılarından başlayan siyah saçları vardır; gri gözleri, düşler ve kuşkular içinde, kendisine bakanlara çevrilmiştir. O zamanlar kendisine "bir yol gösterenin" olmayışından duyduğu eksikliği[31] 1916'da *Günlük*'üne kaydeder Kafka. Ne baba evinden, ne okuldan bir çare beklenecek gibi değildir kuşkusuz. Kafka bunu anladığında, dış dünyaya karşı kesinlikle kapıları kapama kararı çoktan verilmiştir. Bir günlük notunda şöyle yazar:

"Görüp yaşadığım kadarıyla, gerek okulda, gerek evimizde kendine özgülük yok edilmeye çalışılıyordu... örneğin akşamleyin heyecanlı bir kitabı okumaya dalmışken, başkaları için söz konusu olmayan birtakım nedenler öne sürülerek kendisinden okumayı bırakıp yatmaya gitmesi bir çocuğun kafasına asla sokulamaz... Bu benim kendime özgülüğümdü. Kendime özgülüğümü baskı altına almak isteyerek gaz lambasını söndürüp beni ışıksız bırakıyor, davranışları için de şöyle bir neden ileri sürüyorlardı: Baksana, herkes uyumaya gidiyor, eh, sen de uyuyacaksın herhalde. Böyle olduğunu görüyor, aklıma yatmamasına karşın çaresiz söylenenlere inanıyordum. Çocuklar kadar çok devrimler gerçekleştirmek isteyen kimse yoktur. Ama üzerimde uygulanıp bir bakıma

Kafka lise öğrencisi

değeri yadsınamayacak baskıyı bir yana bırakırsak, hemen her konudaki gibi bu konuda da genel örneklerden kalkılıyor, sivriliğinin körletilmesi bile başarılamayan bir diken benim için varlığını hep koruyordu... ama şurası kesin ki, kendime özgülüklerden sonunda sürekli bir özgüven kılığında kendini açığa vuracak gerçek yararı sağlamış değilim." [32]

Bir kez bu cümleler iç dünyayla çevre arasındaki uyumsuzluğu belgeler, *kendi kendine yeterli, ama soğuk hayallere düşkün bir çocuğun*[33] katıksız umursamazlığını gösterir. Kendi kabuğuna tam anlamıyla çekilinceye kadar sürecek gelişim süreci başlar böylece ve on iki yıl sonra sona erer. Yaşamının en önemli yapıtlarının doğup ortaya çıktığı son on yılın belirleyici özelliğini, artık iyice oturmuş temel konumdan dışarı çıkmaya yönelik sürekli, ama başarısız girişimler oluşturur. Böylece Kafka'mn yaşamı, özellikle Alman edebiyatında –örneğin Kleist ve Novalis– çok sayıdaki büyük "naif" yazarların yaşamları arasına katılabilir. Kafka'nın kendisi yaşamında gençliğinin önem ve ağırlığını asla yadsımamıştır. Ölümünden üç yıl önce Max Brod'a yolladığı bir mektupta *erkeklik çağının ormanlarında bir çocuk gibi şaşkın şaşkın dolaştığını* [34] belirtir. Bundan bir yıl sonra daha açık bir dille yazar, *eğitimim aslında tamamen yalnız, aşırı soğuk ya da aşırı sıcak bir çocukluk yatağında gerçekleşti* [35] diye yazar Oskar Baum'a.

Bu gelişimin başında çocuk Kafka'nın yaşantıları yer alır ve bu yaşantıların etkisi *çılgınca yalnızlık isteği* 'nden[36] söz açılan günlük notuna kadar (1913) sürer: *Gerek okul, gerek babaevi kendine özgülüğü hoş karşılamaz;* aynı notun bir başka yerinde en azından *eğitimin amacı beni olduğundan bir*

başka insan yapmaktı, der. Çocuk Kafka, *var olan nesneler ve onların var olan durumlarına* ısrarla sarılarak büyüklerin davranışına karşılık verir ilkin. *Var olan durumlar açıklığa kavuşturulmaksızın bir ilerlemenin düşünülemeyeceği üzerinde bu diretiş,* Kafka'da giderek güçlenen ahlaksal katılığı da açığa vurur. İlkin tanıyıp sonra yanaşmayış çok geçmeden Kafka'nın çevreyle iletişimini kesintiye uğratır. Çocuk Kafka'nın karşısına çıkan *Yeni,* doğal olduğu üzere, olgunluk çağında gereği gibi ve kesinlikle yerli yerine oturtulmak üzere itirazsız benimsenmez. Dolayısıyla *Günlük*'te şöyle denir:

Babam... son günden ya da protestodan söz açtı mı korkardım... Meraklı biri değildim pek; bir şey sormaya kalksam, kafam hızlı çalışmadığından verilen yanıtı yeterince çabuk değerlendiremezdim; içimde uyanan cılız bir merak çokluk bir soru ve yanıtla giderilir, bundan öte bir anlam aramazdı; dolayısıyla, "son gün" sözü benim için tatsız bir giz niteliğini korurdu hep.[37] Özellikle bu alışılmamış ilgi yoksunluğu, çevre karşısında o duyarlı gerileyişi belgeler; sınıf arkadaşının, Kafka'yı dünyadan ayıran bir "cam duvar"ın sözünü etmesi yerindedir. İçte bir dünya kurulmakta, dış dünyaya ise bir malzeme yığını olarak bakılmaktadır.

Kafka'nın okulda ortanın üstünde başarı sağladığı, öğretmenlerin de bu sessiz öğrenciyi takdir ettikleri kanıtlanmıştır. Kafka ise bunun tersinin doğru olduğunu ileri sürer:

"Liseye giriş sınavını kuşkusuz kazanamayacağım, diye düşünmeye başladım, ama kazandım; bu kez, ilk sınıfta kesinlikle kalırım dedim, ama kalmadım, başarılarım birbirini izledi. Ne var ki, bunlardan bir güven duygusu doğup çıkmadı; tersine, hep inandığım bir şey vardı ki, senin o yadsıyıcı

yüz ifadende de bunun kanıtını görür gibiydim: Elde ettiğim başarılar artıkça işin sonu kötüye varacaktı. Çokluk o korkunç Öğretmenler Kurulu'nu canlandırıyordum hayalimde (hani lise en güzel örnekti; yoksa çevremdeki hiçbir şeyin kalır yanı yoktu bundan); Kurul, ben lise biri geçsem ikide, ikiyi geçsem üçte, yani ilerideki sınıfların birinde hiç kuşkusuz toplanacak, benim bu eşine rastlanmadık yürekler acısı durumumu görüşecek, benim gibi en yeteneksiz, yeteneksiz değilse bile en bilgisiz bir öğrencinin, nasıl kimse farkına varmadan bulunduğu sınıfa kadar çıkabildiğini araştıracak, herkesin dikkati üzerime yöneldiğinden sınıf beni vakit geçirmeksizin içinden kusup atacak ve bu kâbustan kurtulmuş dürüst kişilerin bayram yapmalarını sağlayacaktı." [38]

Yaşanan bir "sınav düşü"ne ilişkin rasgele bir örnek değildir bu; lise öğrencisinin bütün bu yalanı kotarmasının nedeni, daha çok bir başka korkuyu sınav korkusu maskesi altında açığa vurmaktır ki, bu korku da her şeye karşın o son cümlede kendini ele verir: Ansızın *herkesin dikkatinin benim üzerime yöneldiğinden.* Bu da "bir malzeme yığını" gözüyle bakılan dünyanın korkunç intikamı düşüncesidir. Çünkü iç dünya henüz incinip yara alabilir durumdadır, dışarıdan gelecek saldırılardan korkulur. Gerçekten de içte kurulup çatılan "kendine özgü" bu dünya bazı yapaylıkları, zorlamaları içerir:

"Henüz memnunken memnun olmamayı dilemiş, zaman ve geleneğin erişebileceğim tüm olanaklarına başvurarak kendimi bir hoşnutsuzluğun kucağına sürüklemiştim... Diyeceğim hiçbir zaman memnun olmadım, hatta memnunken bile bu memnunluğumdan memnunluk duymadım. Yeterince sistematik bir davranış karşısında komedinin gerçeğe dönüşebilmesi ilginç doğurusu. Yaşadığım manevî çöküntü çocuk-

su, daha doğrusu çocuksu-bilinçli bir oyunla başladı. Örneğin, yüz kaslarımda yapay bir kasılmayı sağlayabiliyor, ellerimi ensemde kenetlemiş, Graben'de yürüyordum." [39]

Örneğin, beyaz eldivenli ellerinde baston ve gözünde tek camlı, saplı bir gözlük (ya da üzerinde bir papaz giysisi), elinde uzun saplı bir süsen çiçeği, görkemli adımlarla Prag'ın aynı zarif Graben semtinde gezinmeyi âdet edinmiş bir Rilke'nin gençlik delişmenlikleriyle karşılaştırıldığında, gerçekten de Kafka'nınki masum ve çocuksu bir davranıştır.

Bu dönemde (yaklaşık 1897/98) yazmaya başladı Kafka. Ne var ki, bu başlangıç bir "güvensizliğin" ağırlığım üzerinde taşımakla kalmıyor, Kafka'nın sonradan alay ederek belirttiği gibi *tumturaklı laflarla yapıtların yaratıldığı* [40] bir zamanın belirgin özelliğini içeriyordu. Öğrenci arkadaşları, Roma tragedyaları ve "yaşam senfonileri" kaleme alarak bir okuyucu topluluğu önünde bunları seslendirmekteydi. Kafka da bazen bu okuma saatlerine katılıyor, ne var ki kendisinden bir şey okumaya yanaşmıyordu ve sonradan o dönemde çiziktirilmiş bütün yapıtlarını yok etmişti. *Günlük*'ünün bir tek yerinde böyle bir gençlik yapıtından söz açar Kafka; burada söyledikleri, daha o vakitler yazdıklarının yalnızca "tumturaklı" şeyler sayılamayacağını, dünya görüşüne ilişkin sorunların yanı sıra giderek gelişen yalnızlığın etkisiyle çok geçmeden yazma eyleminin alabildiğine önem kazandığını belgeler.

"Ne perişan durumda... yazmaya koyulmuştum o zaman. Nasıl soğuk bir hava yazdıklarımdan esip gelmişti... Bir ara iki kardeşin birbiriyle savaşacağı bir roman yazmaya heveslenmiştim; kardeşlerden biri Amerika'ya gidiyor, ötekisi Avrupa'da bir cezaevinde kalıyordu... Yazdığım birkaç satırda özellikle cezaevinin koridoru, en başta koridorun sessizlik ve

soğukluğu anlatılıyor, bunun dışında Avrupa'da kalan kardeş üstüne iyi bir kardeş olduğu için acıklı birkaç laf ediliyordu. Yazdıklarımın değersizliği konusunda belki bir an süren bir duygu uyandı içimde; ancak, o ikindi dışında söz konusu duyguyu asla pek umursamamış, kendilerine alışık bulunduğum akrabalar arasında (yeni şeylere karşı ürkekliğim öylesine büyüktü ki, daha alışılmış'ın içine ayak atmam yarı mutlu kılıyordu beni) odadaki yuvarlak masanın başında otururken henüz yaşımın küçüklüğünü, ileride şimdiki umursamazlığımı yenip büyük işler başarabileceğim bir yetenekle yaratıldığımı düşünmüştüm hep. Başkalarıyla eğlenmekten hoşlanan dayım, elimde gevşecik tuttuğum kâğıdı sonunda önümden çekip alarak, şöyle bir göz gezdirdi, sonra nasılsa alay etmeden bana geri uzattı. Gözleriyle olayı izleyen masadakilere: 'Sıradan şeyler!" dedi yazdıklarım için. Doğrudan bana bir şey söylemedi. Ben oturmuş, yerimden kalkmamıştım; işe yaramaz diye nitelenen yazının üzerine eğilmiştim yeniden; ama gerçekte bir tekme yemiş, toplum içinden kapı dışarı edilmiştim. Dayımın yargısı nerdeyse şimdiden gerçek bir kimliğe bürünerek içimde yinelenmeye başlamış, hatta aile ortamında dünyamızın soğuk mekânı bana yüzünü göstermişti ve bu soğuk mekânı ileride keşfedeceğim bir ateşle ısıtmam gerekiyordu." [41]

Başlangıçtaki çevreden kendisini oyunsu soyutlamanın, bu yazıda şimdiden aile bireyleriyle ilişkiye sıçradığı görülür, artık *komedi yeterince sistematik bir davranış sonucu* gerçeklik kazanmaya başlamıştır.

"Yalnız bir çevrede yalnızlık içinde bir orta nokta" (Kleist'ın "Empfindungen von Casper David Friedrichs Seelandschaft" isimli yapıtındaki bir sözü) – henüz sallantılı, henüz gevşek

de olsa genç Kafka'nın çevresindeki konumuydu bu. *Dünyamızın soğuk mekânını* ısıtması gereken bir ateşi arayış çabası ileride de sürdürülür. Ne var ki bu arayış, pek çok vakit, içinde yaşanılan konumdan bir çıkış denemesidir, toplumsallığa karşı beslenen gizli bir özlemdir.

Söz konusu denemelerin kuşkusuz hepsinden önemlisi, on altı yaşındaki Kafka'nın sosyalizme kesin olarak yönelişidir; bu doğrultuda atılan adım ileride de pek geriye alınmaz. Ne var ki, doğallıkla hayli kişisel bir sosyalizmdir bu, dolaysız bir dayanışmadan adeta birincil (primer) Marksizmden oluşan bir sosyalizmdir. Örneğin, 1918 yılından kalma bir oktav defterinde *varlıksız işçi sınıfı* [42] için kaleme alınmış bir program taslağı yer alır. Söz konusu taslağa, Kafka'nın "öbür yapıtlarından pek soyutlanmış" gözüyle bakılarak şimdiye kadar büyük bir haksızlıkta bulunulmuştur. Kafka'nın "Klup Mlad-ych"ye (Gençler Kulübü) katılışı, burada Herzen'in, Kropotkin'in ve Bezruc'un yazılarını okuması, ayrıca pek çok sözü onun sosyalizme yönelişinin daha başka kanıtlarını oluşturur. (Zaten şövenizm Kafka'nın uzağında bir şeydi, olgunluk sınavında "Avusturya dünyadaki konumundan ve topraklarının durumundan kendisine ne gibi yararlar sağlamaktadır?" temasıyla ilgili olarak fazla bir şey bulup yazamamıştır.) Kafka'yı sosyalizmle tanıştıran, sınıf arkadaşı Rudolf Illowy idi, daha sonra sosyal demokrat olan ve sosyal içerikli şiirler yayınlayan Çek Illowy'nin çok geçmeden bilinmeyen nedenlerle liseden ayrılması üzerine, Kafka sınıfta tek sosyalist olarak kalmış, diğer zamanlardaki ürkekliğini bir yana bırakıp kanı ve inancını geleneksel kırmızı karanfille açık seçik sergilemekten çekinmemişti. Kuşkusuz bu davranışında bir gösteriden çok toplumsallığa karşı duyulan giz-

li bir özlem dile geliyordu; ama buradan yola koyularak Kafka'nın sosyalizm konusunda yeterli bir inanca sahip olmadığı sonucunu çıkarmak da doğru sayılamaz, çünkü *dışarıdan* kışkırtma sonucu baş gösteren olaylarda henüz öğrenci Kafka alışılmadık bir cesaretle davranmıştır. Örneğin, lisenin büyük öğrencileri "Altstädter Kollegentag" adında, o alışılmış Alman-Nasyonal derneklerinden biri olan aday üniversiteliler derneğine topluca kabul edilmişti. Günlerden bir gün Moldav ırmağı kıyısındaki toplantıda "Ren'de Nöbet" şarkısının söylenmesine, bunun da nasyonal geleneğe uygun olarak ayakta gerçekleşmesine karar verilmişti. Ne var ki, Kafka sessiz bir protestoda bulunarak yerinden kalkmamış, bunun sonucunda da dernekten hemen kapı dışarı edilmişti.

Olgunluk sınavı adayının topluma karşı beslediği gizli özlemin bir diğer dışavurumunu dostluk isteğidir. Ancak, bu öylesine köklü bir istektir ki, gerçekleşmesi olasılık dışı kalmaya mahkûmdur. Olgunluk sınavından iki yıl sonra kaleme alınmış en eski mektuplardan birinde (1903) şöyle der Kafka:

"İnsanlar iplerle birbirine bağlanmıştır. Birinin belindeki ip gevşeyip o kişinin bir boşluktan içeri ötekilerden daha aşağıları boylayışı kötü bir şeydir; ama işin en kötüsü, ipin kopup söz konusu kişinin boşluğa düşmesidir. Bu yüzden, insanın başkalarına tutunması gerekiyor." [43]

Kafka'da dostluk, dış dünyayla arasında hayli bozulmuş ilişkiyi sağlama amacına yönelikti. Bunu sağlama görevi de lisenin son döneminde ve üniversite öğreniminin ilk iki yılında, yukarıdaki mektubun yollandığı Oskar Pollak'a düşmüştü. Pollak sınıfın sağlam karakterli en olgun kişisiydi; ateşli bir mizacı, coşkulu bir konuşma üslubu vardı; sanat tarihi ve

doğa bilimlerine karşı yaşım hayli aşan bir ilgiyle donatılmıştı. Ürkek, çekingen sınıf arkadaşı Kafka'ya karşı belli bir yakınlık duyduğu kuşkusuzdu; Kafka da, o dönemde, Oskar Pollak'a, sonradan bir daha asla yinelenmeyecek ölçüde bir yakınlık göstermişti. Bu dostlukta başı çeken Pollak'tı. Hatta Kafka yazılarının manüskrilerini kendisine verir, değerlendirmesini isterdi. Oysa ileriki yıllarda kendi yazdıklarını alabildiğine seyrek olarak (o da ısrar üzerine) başkalarına okumuş ve bunlar için karşı taraftan asla bir yargı beklememiştir. Liseyi bitirmek üzere olduğu, ayrıca büyük bir iç güvensizlik içinde yaşadığı bu dönemde, on sekiz yaşındaki Kafka'nın dostluğa karşı ilerideki yıllardakinden daha çok gereksinimi vardı. Pollak'ın artık kendisinden kopmaya başladığı üniversite yıllarında Kafka ona şöyle yazar: *"Bütün gençler arasında aslında tek konuştuğum kimse sendin; arada başkalarıyla konuştumsa, ikinci derecede bir önem taşıdı bu ya da senden dolayı, sen öyle istediğin için ya da seninle ilgisinden bunu yaptım. Sen, başka pek çok şey dışında adeta bir pencereydin benim için, sokaklara bakabileceğim bir pencere. Ne var ki, ben bunu başaramıyordum..."* [44] Pencere benzetisi, erken dönemde kaleme alınmış *Sokağa Bakan Pencere* taslağında da karşımıza çıkar: *"Kim terkedilmiş bir hayat yaşar, yine de bazen insanlar arasına karışmak özlemini duyarsa, kim günün değişik zamanlarını, havadaki, iş durumundaki vb. değişiklikleri dikkate alarak tutunabileceği rasgele bir insan kolu görmek isterse, sokağa bakan bir pencere olmadan uzun süre yapamaz.*[45]" Bu durumdan, Pollak'la Kafka arasındaki dostluğun kuşkusuz olumsuz bir niteliğe büründüğü anlaşılmaktadır, çünkü taslakta *rasgele bir insan kolu* aranır tutunulacak. Dolayısıyla, Almanca dersindeki "konuşma egzersizi" için Kafka'nın, "Goethe'nin *Tas-*

so'sunun sonunu nasıl anlamamız gerekiyor?" başlıklı temayı seçişini kavrayabilmekteyiz. Kafka'yı böyle bir seçim yapmaya yönelten pek çok kişisel neden vardı, çünkü herkes tarafından bir dilenci gözüyle bakılıp kapı dışarı edilen, saraydan sürülüp uzaklaştırılan Tasso da yapıtın sonunda Antonio'ya şöyle der:

İki kolumla tutunuyorum sana
Bir gemici gibi tıpkı kayalara tutunan
Gemisinin çarpıp parçalanacağı kayalara.

ÜNİVERSİTE YILLARI – PRAG ÇEVRESİ – DİL

1901 Temmuzunda olgunluk sınavını veren Kafka, birkaç hafta için Norderney ve Helgoland'a gider. Lisenin o iç karartıcı baskı havasından yakayı sıyırdıktan sonra kavuştuğu özgürlüğü kuşkuyla karşılarsa da, yine de bundan yararlanmayı düşünür. Daha bitirme sınavlarından önce felsefeyi ilerisi için "seçtiği meslek" olarak açıklamış, babası ise böyle bir tasarıya kesinlikle karşı çıkmıştı. Dolayısıyla, üniversite öğrenimine Pollak'la birlikte (ve kuşkusuz onun etkisi altında) kimya okumakla başlar Kafka, ama daha iki hafta sonra "babası tarafından arzu edilen" Hukuk Fakültesi'ne geçer. "Roma Hukuku" üzerine dinlediği yavan dersler ilgisini çekmez pek. Bu yüzden yaz yarıyılında yeniden fakülte değiştirir, sanat tarihi (Hollanda resim sanatı, Hıristiyan heykeltraşlığı) ve özellikle August Sauer'den Germanistik okur. O zamanlar August Sauer milliyetçilik kavgasında önde gelen bir rol oynar, özellikle "Alman Çalışması" adında bir dergi çıkarıp "Almanların Bohemya'daki kültürel başarılarından Çekleri ayrıntılı olarak bilgilendirmeyi amaçlar (derginin alt başlığında da belirtilir bu); öğrencisi Josef Nadler'in edebiyat tarihi kitabının yayınlanmasına önayak olur, daha o tarihte edebiyatın kavim ve coğrafyaya bağımlılığı kuramının kesinlikle savunuculuğunu yapar. Uluslar ve ırkların edebiyattaki ağırlığını kanıtlamaya yönelik bütün bu dayanışma Kafka'ya

yabancıdır. Dolayısıyla, söz konusu dönemde Oskar Pollak'a yazılan mektuplar, August Sauer'e yöneltilen sert eleştirileri içerir. En azından Kafka Germanistik öğrenimini bundan böyle Prag'da sürdürmek istemez, bunu Münih Üniversitesi'nde yapma tasarısı üzerinde düşünüp taşınır, birkaç gün için kalkıp Münih'e gider. Hangi nedenlerin Kafka'yı böyle bir tasarıdan el çekmeye yönelttiği belli değildir. Belki de meslek ve misyonun birbirine karıştırılmamasından duyduğu hoşnutsuzluk bunda rol oynamıştır. Ama bu tür "yararsız" girişimler için babasının para vermeye yanaşmaması, daha büyük olasılıkla buna yol açan nedendi. Prag'da kalan Kafka, kış yarıyılında yeniden hukuk okumaya başlar. Hukuk öğrenimi kayıtsızca davranmasına olanak verir, benden tek istediği şey de, *"sınavlara birkaç ay kala sinirlerimi enikonu yıpratarak, düşünsel bakımdan bayağı talaş tozuyla beslenmemdi, diye yazar Kafka, üstelik hem öyle bir toz ki, benden önce binlerce ağızda çiğnenip durmuştu* diye[46] ekler. "Roma Medeni Hukuku", "Pandekten II", "Borçlar Hukuku", "Taşınmazlarda Cebri İcra" isimli dersleri dinlerken sıkıntıdan önündeki ders notlarının kenarlarına birtakım şekiller çiziktirir; bunlardan bazısı bize kadar kaybolmadan gelmiştir.

Hukuk öğrenimi yapmasıyla Kafka anne ve babasına borcunu ödemiş görünüyordu. Hukuk Fakültesi'nde sadece zorunlu dersleri dinleyip öğrenim için öngörülmüş en az sekiz yarıyıldan sonra sınavları vererek Hukuk Doktoru ünvanını kazandı, bu da kendisine başka uğraşlar için görece bir özgürlük sağladı. Ancak bu yıllardadır ki, çevresini gerçek boyutlarıyla tanıma olanağını ele geçirdi. Pribram'ın aracılığıyla (Pribram'ın babası sonradan Kafka'nın memurları arasında yer alacağı "İşçi Kaza Sigortası Kurumu"nun başında bulu-

nuyordu) sanayi devlerinin, profesörlerin ve yüksek soyluların dünyasıyla tanıştı; Pribram'ın aracılığı olmaksızın kapıları kendisine kapalı kalacak bir dünyaydı bu. Yarıyıl tatillerinde taşrada sık sık gezilere çıkarak hısım akrabalarını ziyaret etti, Liboch'a ya da Strakonitz'e, ama daha çok Moravya ya da küçük bir kent olan Triesch'e gitti; hayatının sonuna kadar kendisine saygı beslediği, görüş ve düşünce dünyasını "Bir Köy Hekimi" öyküsünde üstü kapalı yansıtmaya çalıştığı dayısı Siegfried köy hekimi olarak Triesch'te yaşamaktaydı. Dayısını ziyaretlerinin biriyle ilgili olarak şöyle yazdı Max Brod'a *"Sık sık motorsikletle dolaşıyor, yüzüyor, hayli zaman küçük göl kıyısında çimenler üzerine uzanıp yatıyorum; bana gönül vermiş baş belası bir kızla gece yarılarına kadar parkta geçiriyorum vakti. Şimdiden çayırda ot biçtim, bir atlı karınca kurup çattım, fırtınadan sonra ağaçlardan yardımımı esirgemedim, inekleri ve keçileri yaylım yerine götürdüm ve akşamları yine getirip yerlerine bıraktım. Bilardo oynadım, uzun gezintiler yaptım..."*[47] Yarıyıl sırasında Çek ya da Alman tiyatrosunda sergilenen oyunları, "Alman Üniversiteleri Okuma ve Konuşma Kulübü" tarafından düzenlenen konferansları, ayrıca yazarların okuma saatlerini hiç kaçırmadı. Bu saatlerin birinde, 1902 Ekim'inde Schopenhauer üzerinde konuşan, bu arada Nietzsche'yi "sahtekâr" diye niteleyen Max Brod'la tanıştı. *"Konferanstan sonra"*, der Brod, *"Benden bir yaş büyük Kafka eve kadar bana eşlik etti. Bütün konferanslara düzenli gelen biriydi; ama o güne kadar birbirimize pek dikkat etmemiştik. Zaten onun farkına varmak kolay değildi, çünkü seyrek söze karışır, kılık kıyafetinde de göze çarpacak bir şey bulunmazdı... ama o gün her zamankinden daha sokulgandı; ne var ki, bana eşlik ederken*

sürdürdüğümüz sonu gelmeyen söyleşi, konferansta benim gereğinden kaba düşmüş ifadelerime karşı onun sert bir itirazıyla başladı."[48]

Kafka'mn Nietzche'ye duyduğu yakınlığın ve bu yazarın yapıtlarını okuyuşunun temelinde Oskar Pollak ve "Kunstwart" dergisi yatar. Onbeş günde bir yayınlanıp kurucuları arasında Nietzsche'nin de yer aldığı ve Kafka'nın henüz lisenin son sınıfındayken abone olduğu bu dergi özellikle gençleri olağanüstü etkilemişti. Derginin kavgacı biri olan yayımlayıcısı Ferdinand Avenarius, 1871-1873 arasındaki ekonomik gelişim döneminin edebiyat ve sanat alanındaki föytonizmine karşı kendi deyimiyle "bakir doğallığı" savunan biriydi. Bu polemikte doğa ve folklor en önemli çıkış noktalarını oluşturmaktaydı: "Sanatçı yapaylıktan uzak, derinlik sahibi ve doğaya yakın olmalıdır." Ne var ki, "köy evi"nin sadeliğinden kısa sürede "Cermen halk yakınlığına" inilmişti; doğallığın yerini ne yazık ki basitlik almış, derinlik için de gelsin espaze sözcük dizeleri denmişti. İlgili tutumun dış yüzünü acayip bir söz kültü oluşturmuş, bu kült de arkayik sözcüklerde ("kadiri mutlak", "elmas düşünce", "yaşlı düşünür") kendini açığa vurmuş ya da güzel güzel isteklerden oluşmuştu: "Hemen dört bir yanda filizlenip yeşermeli." Düşünmeye yer vermeyen bu orijinallik büyüsüne kapılıp birkaç yıl bu büyüden yakayı sıyıramayışı Kafka için karakteristiktir. onu cezbeden ilgili çabalardaki sözde (belki de gerçek) ciddilik olmuş, dolayısıyla bu dil şizofrenisinden kendini kurtarışı hayli gecikmiştir. 1903 sonunda yapaylıktan uzak dile dönüşüyle Kafka'mn Pollak'tan kopuş süreci de başlar. Pollak, dış dünyayla Kafka arasındaki aracılık görevinde başarısız kalmıştır. "Kunstwart" yaşantısı, Kafka'yı dı-

şarıdan sunulan bütün çözümlere daha ihtiyatle yaklaşmaya zorlar, çevre daha bir titizlikle denetimden geçirilir; günlüklerin, yaşamöykülerinin ve mektupların okunmasına belirgin bir yöneliş bunu gösterir bize. Hebbel'in, Amiel'in, Bayron'un ve Grillparzer'in günlüklerini, Eckermann'ın Goethe'yle konuşmalarını, Goethe'nin, Grabbe'nin ve du Barry'nin mektuplarını, Schopenhauer'in ve Dostoyevski'nin yaşamöykülerini okur Kafka. Bu okumalara hangi perspektiften baktığını, Oskar Pollak'a 1904'te yazdığı bir mektupta açıklar:

"Arada boşluk bırakmaksızın giderek kule gibi yükselen, dürbünleriyle pek ulaşamayacağı kadar yükseklere çıkan bir yaşama topluca bakan birinin vicdanı huzura kavuşamaz. Ama vicdanın derin yaralar alması iyidir, çünkü böylelikle her ısırık için daha duyarlı duruma gelir. Sanırım insanın yalnızca onu ısıran ve sokan kitaplar okuması yerinde olur. Okuduğumuz kitap bir yumruk gibi tepemize inip bizi uyandırmadıktan sonra sonra neye yarar. Tanrım, hiç kitap okumasak da mutlu yaşayabilir ve bizi mutlu kılacak kitapları sıkıştık mı kendimiz kaleme alabilirdik. Ne var ki, üzerimize bir felaket gibi çullanan, kendimizden daha çok sevdiğimiz birinin ölümü, bütün insanlardan koparılarak ormanlara götürülüp bırakılmamız ya da canımıza kıymamız gibi bizi acılara gömen kitaplar gerekiyor bize. Bir kitap içimizdeki donmuş denizin buzlarını kırıp parçalayacak bir balta olmalıdır." [49]

Mektupta buzları kırıp parçalayacak bir baltadan söz açmasına karşın *içimizdeki donmuş bir deniz*'in de sözünü eden, yirmisinde var yok biridir. *Daha duyarlı bir vicdan* ve daha geniş çapta bir *açıklık* isteği dile gelir mektupta ve "Kuns-

twart"ın sisinden pusundan sonra daha bir kesinlikle Kafka'mn gönlüne dolar. Max Brod'a yazdığı ilk mektupta (1904 sonbahan) şöyle der:

"Bir esinti bizi adeta dilediği gibi sağa sola taşıyıp götürür. Esintide elimizi alnımıza uzatmamız ya da ince parmak uçlarımız dizlerimize bastırılmış, ağzımızdan çıkan sözlerle kendimizi yatıştırmaya çalışmamız eğlendiricilikten uzak değildir. Başka zamanlar belli ölçüde bir kibarlığı elden bırakmayıp kendimize ilişkin bir açıklığa kavuşmayı hiç düşünmezken, şimdi belli bir güçsüzlükle bunu aramaya koyuluruz."[50]

Kafka'nm aynı dönemde yazılmaya başlanıp bize kadar ulaşan ilk yapıtı *"Bir Savaşın Tasviri"*nde şöyle denir: *"Artık bölük pörçük bir şey duymak istemiyorum. Bana her şeyi baştan sona anlatacaksınız. Bundan daha azına kulaklarım tıkalıdır, bilmiş olun! Ama tümünü dinlemek için de can atıyorum.* [51]" Birden ve eksiksiz kapılarını açacak *bütün* üzerinde bu diretiş, düşlerde yaşatılıp hayranlıkla seyredilerek sonunda her şeye çekidüzen veren o masal prensesine inanıştan pek çok özelliği kendisinde barındırır. Gerçekten de *açıklık* isteği, Kafka'nın gençlik döneminde hayret duygusuyla doğrudan bağlantılıdır. Brod'a yazılan aynı mektupta şöyle denir: *"Bir başka gün kısa bir ikindi uykusundan gözlerimi açtığımda... annemin doğal bir ses tonuyla balkondan aşağı seslenip şöyle sorduğunu işittim: 'Ne yapıyorsunuz? Bahçeden bir kadın yanıt verdi: 'Yeşillikler ortasında ikindi kahvaltısı yapıyorum' Bunu işitince, insanların yaşam yükünü taşımadaki dayanıklıklarına şaşmadan edemedim.* [52]" Bütün bu yaşantı Kafka'ya öylesine karakteristik görünmüştür ki, onu nerdeyse kelimesi kelimesine *Bir Savaşın Tasvi-*

ri'ne almıştır. *Yalın*'da saklı büyüye bu dolayısız hayret, Kafka'yla aralarındaki ilk konuşmaya ilişkin olarak Brod'un söylediklerinde de karşımıza çıkar:

"Etkileme amacına yönelik, entellektüel, yapay olarak düşünülmüş izlenimini uyandıran hiçbir şeyden hoşlanmıyordu Kafka. Beğendiği şeylere bir örnek olarak Hofmannsthal'dan bir bölüm okumaya başladı: 'Bir evin girişinde ıslak taşların kokusu.' Derken sustu uzun süre, başka bir eklemede bulunmadı, adeta söylediklerinde saklı yatan gizemselliğe, gösterişsizliğe bıraktı sözü." [53] Kafka'nın söylediği cümle Hofmannsthal'ın henüz Chandos yaşantısının etkisi altında o yakında yayınlanmış "Şiir Üzerine Söyleşiler" kitabından alınmıştı; söz konusu yapıt Kafka'yı öylesine etkilemişti ki, buradaki bazı cümlelere karakteristik kimi değişikliklerle de olsa *"Bir Savaşın Tasviri"*nde de yer vermişti. Örneğin, Hofmannsthal, Stefan George'nin şu dizesini alıntılar: *"Olgun yemişler pat küt yere düşüyor."*[54] Kafka ise şöyle der: *"Ağaçlardan ham meyveler çıldırmış gibi patır kütür yeri dövmeye başladı."* [55] Burada da yine Kafka'yı ilgilendiren, *belli konumların* anlatımlarıdır.

Nesneler karşısında duyulan hayret, burada da onların yabancılıklarından kaynaklanmaktaydı; çocuk için "ultimo" sözcüğü gibi, üniversite öğrencisi Kafka için de nesneler çokluk *netameli bir giz* olarak kalıyordu. "Yalnız bir daire içinde yalnız bir orta nokta" konumnu ve bu konumla birlikte naiflik Kafka'da kaybolmadan varlığını sürdürdü: *"Kimseye bir kötülükte bulunmadım, kimse de bana bir kötülükte bulunmadı, ama kimse de bana yardım etmek istemiyor, bitip tükenmeyen kimseler."* [56] (*Bir Savaşın Tasviri*'ndeki bu cümleleri Kafka önemli görmüş, *Dağlara Gezinti* başlığıyla ilk

kitabı *Gözlem*'e alınıştı. Yine şu cümlelerde de nesnelerin yabancılığından söz açılır: *"Kendimi öylesine güçsüz ve mutsuz hissediyordum ki, yüzümü ormanın zeminine gömdüm, yeryüzündeki nesneleri çevremde görme çabasına katlanamıyordum çünkü. Her devinimin, her düşüncenin zorlama nitelik taşıyacağına, dolayısıyla bunlardan sakınmak gerektiğine inanmıştım.* [57]"

Yeryüzündeki nesneleri *görme* çabasının katlanılmazlığından kaçan Kafka, onların betimlenmesine sığınır. Beri yandan, nesnelerle arasındaki uzaklık, istemsel yoldan kurulmuş yeni ilişkilerle hiç değilse biraz kısaltılmaya çalışılır. Bu da eski konumdur: Nesneler, yeni bir dünyanın salt yapı taşlarıdır, şimdilik bu dünya, *Bir Savaşın Tasviri*'nde de dile getirildiği gibi *geniş, ama henüz gerekli donanımdan* yoksundur. Derken okuyucunun gözleri önünde gerekli nesnelerle donanıp döşenirler:

"Çam ormanlarını seviyor, hep bu ormanların içinden geçiyordum... Suskun, başımı kaldırıp yıldızlara bakmayı seviyordum, dolayısıyla yıldızlar benim için gökyüzünde her zamanki gibi yavaş yavaş yüz göstermeye başladı... İzlediğim yolun oldukça karşısına – arada bizi birbirimizden ayıran bir ırmak da vardı belki – kocaman, yüce bir dağ oturttum... ne kadar alışılmış olursa olsun manzara beni öylesine sevindirdi ki, bu uzak çalıların dallarında küçük bir kuş olan ben, hanidir dağın arkasında bekleyen, belki gecikmeden dolayı ateş püsküren ayı doğdurmayı unuttum." [58]

Ne var ki, Kafka'nın yabancı nesnelerle yetersiz bir paylaşımı ele veren bu serinkanlı bakışı, her şeye karşın hayret ögesini kendisinde barındıracak biçimde nesnelerin bu kayda geçirilişi, ilerideki yapıtlarda söz konusu anlatımın çıkış noktasını oluşturur. Walter Benjamin, Kafka'nın gençlik yıl-

Üniversite öğrencisi Kafka

larına ilişkin malzemeyi tanımaksızın, daha 1934 yılında söz konusu tutumu şu sözlerle niteler: "Gestus'u betimlemede yorulmak bilmez Kafka. Ama ilgili davranışında hep hayret vardır. İnsanların tavırlarım geçmişten aktarılagelmiş desteklerinden soyutlar, sonra da bu tavırları sonu gelmeyen düşünmelere konu yapar."[59]

Nesneler arasında keyfî ilişkilerin kurulmasına yol açan konum düştekine benzer; gençliğinde verilmiş bu karardan söz açtığı tek günlük notunda Kafka ilgili konumu bize anlatır:

Yıllar önce bir gün, kuşkusuz enikonu üzgün, Laurenzi tepesinin yamacında oturuyor, yaşamdan isteklerimi gözden geçiriyordum. Benim için en önemli ya da en çekici isteğin, bir yaşam görüşüne kavuşmak ve – kuşkusuz bu da isteğin içerisindeydi ister istemez – başkalarını yazıyla böyle bir görüşün varlığına inandırmak olduğu anlaşıldı; öyle bir görüş ki, yaşam o ağır tempolu doğal iniş çıkışlarını koruyacak, beri yandan aynı açık seçiklikle bir hiç, bir düş, boşlukta bir süzülüş olarak algılanacaktı. Gerçekten dilesem, güzel bir dilekti belki. Bir masayı işte öylesine üstün bir ustalığı ele veren çekiç sallayışlarıyla kurup çatmak, beri yandan hiçbir şey yapmamak, bu hiçbir şey yapmayı "çekiç sallamak onun için bir hiçti" denmeyip, 'Çekip sallamak onun için gerçekten çekiç sallamaktı, ama beri yandan bir hiçti' denecek gibi yapmak; böylelikle çekiç sallamak daha atak, daha azimli, daha gerçek, ne bileyim daha çılgınca bir niteliğe bürünürdü. Ama o asla böyle bir dilekte bulunamazdı; çünkü dileği dilek değil, yalnızca hiç'in bir savunusu, bir toplumsallaştırılmasıydı, hiç'e verilmek istenen bir dirimsellik soluğuydu. O vakitler bu hiçten içeri henüz ilk bilinçli adımlarını atıyordu, ama hiç'i yaşamının bir ögesi gibi duyumsamaya

başlamıştı. O vakitler gençliğin yalancı dünyasına bir çeşit vedada bulunuyordu; hani bu dünya asla doğrudan aldatmamıştı onu, yalnızca dört bir yanda otorite rolünü oynayan kişilerin sözleriyle aldanmasına yol açmıştı. Böylece "dilek"in gerekliliği ortaya çıkmıştı. [60]

Yaşamın, onu aynı zamanda *bir düş, boşlukta bir süzülüş* olarak gösteren bir görünümünü ele geçirme isteği, naif'in bu başkaldırısı, gerçekte *gençliğin yalancı dünyasına bir veda* anlamını taşır. Daha önce "Kunstwart"tan kopmanın gösterdiği gibi, bu yıllarda Kafka'da katı ve amansız bir yargı gücü gelişip ortaya çıkar ve bundan böyle kaybolmayarak varlığını sürdürür.

Kafka'nın ilerideki yapıtlarında yargıdan, cezadan ve davadan söz açılır. Bu özelliğin, Kierkegaard'ın düşüncelerinin etkisi altında oluştuğu sık sık ileri sürülmüştür. *Yargı* ve *Değişim* gibi pek çok karakteristik yapıtlar, Kafka'nın Kierkegaard'dan tek bir satır bile okumasından önce kaleme alınmıştır (Kafka'nın Kierkegaard'ı ilk okuyuşu 1914 yılına rastlar). Ancak, Kafka'daki yargı fanatizminin yalnızca kendi düşüncelerinden gelişip çıktığı da kuşkuludur. Bunun için gereken ham maddeyi Kafka'ya daha çok Franz Brentano'nun felsefesi sağlamış görünüyor. Her ne kadar Franz Brentano o vakitler emekliye ayrılmış, münzevi bir yaşam sürüyorsa da, en değerli öğrencilerinden üçü profesör olarak Prag'da bulunuyor, (örneğin Graz Okulu'nunkilere karşıt) öğretilerini katı bir tutumla sergiliyordu: Söz konusu üç kişiden biri dil profesörü Anton Marty, diğer ikisi ise Brentano'nun yapıtlarının ilerideki yayımlayıcıları olan Oskar Kraus ile Alfred Kastil idi. Kafka, üniversite öğreniminin ikinci yarıyılında Marty'nin bir dersine girmiş, daha sonra da hemen

yalnızca Brentano'nun felsefesinin konuşup tartışıldığı, yabancılara kapalı "Louvre Derneği"ndeki toplantıları hiç kaçırmamıştır. Kafka'nın soyut düşünceleri izlemedeki yeteneksizliğinden ve imgelerle düşünme özelliğinden söz açan belgelerin doğruluğuna kuşkuyla bakılmaması gerekiyor. Dolayısıyla, Kafka'nın dört yılı aşkın süre "Louvre Derneği"ndeki toplantılara katılması daha bir dikkat çekicidir. Ne var ki, bu da onu söz konusu toplantılara çeken nedenin Kafka'nın kendi içindeki özler olduğunun ya da kendi içindeki özlerin bu toplantılarda doğrulandığını Kafka'nın görme olanağına kavuştuğunun bir kanıtıdır.

Brentano, ruhsal olayları "tasarımlar", "yargılar" ve "duygular" olmak üzere üçe ayırmaktaydı. Böyle bir bölümlemede "doğru sayılan ahlaksal bir davranış"a kesin karar vermeye yetkili merci olarak yalnızca "yargı" görülür, çünkü Brentano'nun (büyük ölçüde İngiliz faydacılarının etkisi altında) geliştirdiği kuramda tasarım ve duygular ahlaksal davranışa temel yapılmaya elverişli değildir. Yargıdaki bu bağımsızlığın önkoşulu, insanın kendi kendisini çözümlemesiydi. Kafka'da söz konusu çözümlemeyle (analiz) ilk kez bu dönemde karşılaşılır (1904): *Bizler bir köstebek gibi toprağı oya oya ilerler, kadifemsi tüylerimizle üzerimize yıkılan kum tepelerinin altından baştan aşağı siyaha boyanmış olarak* çıkarız.[61] Zaten Kafka o zamanlar kendi kendisini çözümlemeye çağıran bir konumu yaşamaktaydı –güven duygusunu insan yalnızca kendi içinde ele geçirebilirdi, bu da onun kendi üzerinde sürekli düşünmesini gerektiriyordu. Buna karşılık "doğru sayılan ahlaksal davranışın biricik temeli olarak yargı'nın görülmesi" Kafka'da daha uzun süre varlığını korumuştur. Aynı mektupta şöyle denir: *"Süslenmemizin nedeni süsün*

doğamıza dönüşeceğini içten içe ummamızdır. Nasıl bir yaşamı amaçladığımız sorulduğunda, kesin nesneleri davet etmek sanki gülünç derecede gereksizmiş gibi elimizle geniş bir hareket yapmaya alışmışızdır. Kafka'nın erken dönemdeki düz yazılarında kişilerden pek çoğu henüz boşlukta böyle bir süzülüş içinde bulunur; her ne kadar (*Taşrada Düğün Hazırlıkları*'nda olduğu gibi) bazı kişiler *sanki bir yasanın gereğini yerine getirerek amaçsız bir yabancılık* [62] içinde görünürlerse de, kesin çizgilerden yoksundurlar. Ancak 1912'dedir ki *Yargı* öyküsünde her iki tutum birleşir, kavuşur birbiriyle.

Brentano'nun düşüncelerinin Kafka'yı etkilediği kuşkusuzdur; hele Kafka'nın üniversiteden sonra ancak pek seyrek olarak felsefî yazılar okuması, dolayısıyla ilerideki izlenimleri öncekileri pek silip atamayışı, bu etki için elverişli bir zemin oluşturmuştur. *Günlük*'teki bazı notlarda Kafka'nın hâlâ Brentano'yla hesaplaştığı görülür, terimler bakımından da söz konusudur bu hesaplaşma: Örneğin, 1917'den kalma bir oktav *defterinde deskriptif (tanımlayıcı) psikoloji* [63] deyimiyle karşılaşılır. "Deskriptif psikolojinin temel sorunları..." üzerine Anton Marty'den onbeş yıl önce dinlenmiş bir dersi anımsayıştır bu.

Güvensizlik ve kendi kendini çözümleme, yargıdaki büyü ve nesnelerin yabancılığı, hayret, nesnelerle aradaki ürkek uzaklık, beri yandan dostluk özlemi – bütün bunlar genç hukuk öğrencisi Kafka'nın dünyasını oluşturmakta ve her ne kadar özgün biçimiyle değil, negatif olarak boy gösterse de çevrenin kendisi bu dünyada kesinlikle rol oynamaktaydı.

Sırtlandığı hukuk öğrenimi, özellikle son yarıyıllarda Kafka'yı kahredip durmuştu. Narin bünyesi ezberciliğe dayanan

öğrenimin gerektirdiği çabalarla anlaşılan baş edecek gibi değildi. 1905 Temmuzu başında Kafka bir sanatoryuma yattı (kuşkusuz, bu tatil gezileri Prag'dan boyuna başarısızlığa uğramış kaçış denemelerinin yerini tutmaktaydı), Zuckmantel'de ormanı ve göllerle çevrili küçük bir sanatoryumdu bu. *"Delişmen biriyim; bu dördüncü haftadır ki, pek sık olarak insanlar, kadınlar ve kızlar arasında vakit geçiriyorum, oldukça kendime geldim,*[64] diye yazar Max Brod'a. Bundan tam on yıl sonra şöyle der: *"Şimdiye kadar hiçbir kadınla mahrem bir ilişki kuramadım, ancak iki kadın bunun dışında; biri Zuckmantel'deydi (ama bu bir kadındı, bense toy bir oğlan) öbürsü de Riva'da.* [65] Biri 1905 ve 1906, öbürsü 1913'te olmak üzere her iki karşılaşma (Kafka iki kez tatilini Zuckmantel'de geçirmişti) Prag'ın uzağında, tek başına yapılan uzun gezilerde gerçekleşir ve ikisi hakkında da susar, sır vermez Kafka. Zuckmantel'deki yaşantısı fragman olarak elimizde bulunan *Taşrada Düğün Hazırlıkları*'nın doğmasını sağlar; söz konusu fragmanla Kafka ilk sevgisini anımsatacak ürkek, çekingen bir anıt diker, beri yandan Prag'daki belli sınırlar içine hapsolmuş yaşamını, fragmanın başkişisi Raban'ın şahsında alaya alır: *Kentte insan kendisine yararsız şeylerden el çekebilir pekâlâ. Böyle yapmadı mı doğacak kötü sonuçlardan yalnızca kendisini sorumlu tutabilir. Pişmanlık duyar yaptığından ve ileride nasıl davranacağını ancak o zaman pek açık seçik görebilir.* [66]

Prag'a dönüşünden sonra Kafka için doktora sınavlarını önceleyen o korkunç aylar başlar, *Kafka'nın sinirlerinin hayli yıpranıp o talaş tozuyla beslendiği aylardır bunlar.* Yanında doktora yapacağı kişi olarak fakülte tarafından profesör ün-

vanıyla Prag'a çağrılan Alfred Weber belirlenmiştir ("ekonomi politik" o zamanlar Amme Hukuku ve Devletler Hukuku'nun yanı sıra fakültelerde henüz okutulmaktaydı). Ne var ki, Alfred Weber'in Kafka üzerindeki etkisi kolay belirlenecek gibi değildir. Ama ne de olsa Kafka profesörün bazı ders notlarını, ayrıca ev ekonomisi üzerindeki yazısını okumuş olabilir; ileride sigorta kurumunda memur olarak çalışırken her Allahın günü karşılaştığı sorunları içeren yazılardır bunlar. Sınav protokolunda, yalnız beş kişiden üçünün oyuyla yeterli görülen bir başarı durumu kayda geçirilir, Kafka'nın kendisi de *sınavın pek başaralı değilse de, eğlenceli geçtiğini* [67] saklamaz. 18 Haziran 1906'da sınavı verip hukuk doktoru ünvanını elde eder.

Seçtiği meslek karşısında ilkin kendini tam bir çaresizlik içinde bulur Kafka, başlangıçta bir avukatın yanında çalışır, sonbaharda aynı şekilde çaresiz durumda mahkemede bir yıl sürecek hukuk stajına başlar (devlet hizmetinde görev alacak bütün hukukçular için öngörülmüş bir stajdır bu). Mahkemede görüp yaşadıklarından hiçbir yapıtında söz açmaz, sadece bu dönemde yazın alanında *hiçbir şey ortaya koyamadığını* [68] itiraf eder. Aslında meslek seçimi Kafka için fazla üzerinde durulacak bir sorun değildi. Seçtiği meslekten tek beklediği şey, baba evinden bağımsızlığı garanti etmesi, ama yazıp çizmelere olabildiğince çok zaman bırakması, daha doğrusu sadece yazı işiyle uğraşmasını sağlamasıydı. Dolayısıyla, bir yıllık stajın bitiminden sonra çeşitli tasarılar Kafka'nın kafasında birbirini kovalar. İspanyolca öğrenmek, Viyana'da İhracat Akademisi'nde okumak, Güney Amerika'ya göçmen olarak gitmek planları bunlar arasındadır. Söz konusu planların ortak özelliği, Prag'dan elden geldiğince uzak-

laşmaktır. Ne var ki, sonunda (1 Ekim 1907'de) bütün bu tasarılardan el çeker Kafka, sigorta kurumu "Assicurazioni Generali"de yardımcı eleman olarak çalışması için yapılan öneriyi kabullenir, ancak *çok uzak ülkelerin koltuklarına günün birinde bizzat kurulacağı, büroların pencerelerinden şeker kamışı tarlalarını ve Müslüman gömütlüklerini seyredeceği umudu'yla* [69] yapar bunu. Ama tasarılardan el çekişi yine de sanıldığı kadar kolay olmamıştır. Daha beş yıl önce şöyle yazmıştır: *Prag koyvermiyor beni. Bu nineciğin pençeleri var.*[70] Bu dönemde yazılmış bir mektupta ise şöyle der: *İzlediğim yol hiç de iyi değil, çaresiz – bu kadarını görebiliyorum – bir köpek gibi geberip gideceğim. Beri yandan, kendimle de karşılaşmamayı pek isterdim. Ama böyle bir şeyin olanaksızlığından dolayı kendime acımayışıma, en sonunda bu denli bencil birine dönüştüğüme seviniyorum.* [71]

İnsana en çok zarar verecek şey,[72] yalnızlaşma başlıca Prag çevresinde yaşamanın bir sonucuydu. Kafka, üniversite yıllarında ve mahkemedeki staj döneminde yeterince tanımıştı bu çevreyi. Hemen her zaman karşısında yer almışsa da, yine de bu çevre Kafka'nın yapıtlarını gerek tema, gerek üslup bakımından kesinlikle etkilemiştir. Kafka'nın yapıtlarında rastlanan alışılmamış temalar, beri yandan serinkanlı ve açık seçik bir mimariyi içerip söz kalabalığına yer vermeyen dil, bu dildeki karakteristik (arıtım) pürizm Prag'sız düşünülemez.

Kafka'nın yapıtlarındaki temalar için, Almanların Prag'da sanki bir adaya hapsedilmişler gibi dış dünyadan soyutlanmış yaşamaları – deyim yerindeyse modern yabancılaşmanın bu ön biçimi – temel niteliktedir. Her ne kadar Almanlar Prag'daki önemli bütün toplumsal kurumları ellerinde bulun-

duruyorlarsa da, daha o zamanlar genel nüfusun yüzde yedi gibi çok küçük bir azınlığını oluşturaktaydı. Dolayısıyla, bu sanayicilerin, malikâne sahiplerinin, denetim kurulu üyelerinin, bankerlerin ve kentteki burjuvazinin kültürel çabaları da, çokluk kendi konumlarının estetik yoluyla onaylanmasına yönelikti ve Alman dilli genç kuşağın kışkırtıcı sert propagandaları önemli bir bölümüyle söz konusu kültürel kayıtsızlığı hedef almaktaydı; öyle bir kayıtsızlık ki, yazar tüm varlığı ve çalışmalarıyla nerdeyse otomatik olarak bu kayıtsızlığın karşısında yer almaktaydı. Dolayısıyla, Birinci Dünya Savaşı'ndan önce dış ülkelerin birinde bir Prag'lıya rastlanıldı mı, kendisine yöneltilen ilk soru neler yazıp çizdiğiydi, böyle bir soru da pek yersiz sayılmazdı. Öte yandan, Alman yazarlarının çevreleriyle pek ilgilendiği yoktu; ancak az sayıda Çek yazarı vardı ki, kahvelerdeki edebiyatçı topluluklarının içinde kendilerine yer verilmekteydi. Beri yandan, söz konusu topluluklar çok iyi işleyen karşılıklı bir isim sigorta ortaklığıydı. Bu arada pek önemli yetenekler çokluk göz ardı ediliyordu; örneğin, Kafka, o zamanlar kuşkusuz önemli biri denemeyecek içkici ve aylak Jaroslaw Hasek'i daha Birinci Dünya Savaşı'ndan çok önce, Şvayk henüz kaleme alınmadan tanıyan tek kişiydi. Bunun başlıca nedeni de, Prag'lı yazarlar arasında Çek dilini Kafka kadar iyi bilen birinin olmayışıydı. Dolayısıyla, vakit vakit Çek yazarlarına yaklaşım girişimleri çokluk iyi niyetli bir Çekseverlikten, romantik bir incelikten öteye geçmiyordu. Örneğin, genç Rilke'nin aşağıdaki dizelerinde bunu görmekteyiz:

Bize kadar devcileyin
Uzanır Reformator Hus
Korkarız öğretinin ateşinden
Ama yine de ürkek, saygıyla
Dehanın önünde eğiliyoruz.[73]

Bir başka yerde Rilke gerçek düşüncesini şöyle dile getirir: Çek yazarları "fazlasıyla olgun", halk ise "henüz pek çocuksudur."[74] Her iki kamp arasında sağlam ve liberal bir güç oluşturan Yahudilerin konumu, bu koşullar altında hayli çetindi. Siyonizmin kurucusu Theodor Herzl, daha 1897'de bu konumu şöyle açıklar: "Ne yapmışlardı ki Prag'ın küçük Yahudileri, Prag'ın efendi esnafı, barışçıl vatandaşların bu en barışçılları?.. Prag'da kendilerine Çek olmadıkları suçlaması yöneltiliyor, Saaz ve Eger'de ise Alman olmadıkları suçlamasıyla karşılaşıyorlardı... Bu durumda hangi tarafa tutunacaklardı? Almanlığı seçmek isteyen bazı Yahudiler bu kez Çekler'in saldırısına uğruyor, hatta Almanların da saldırılara katıldığı oluyordu... Bohemya Yahudilerinin tümüyle arada kalmışlığı göz önüne alındı mı, gördükleri hizmetlerin neden sille tokatlarla karşılandığını anlayabilmekteyiz. Bohemya'da birbiriyle kapışıp duran bu iki ayrı ırkın mensupları ne tuhafsa eski posta arabacıların anekdotunun yeni bir çeşitlemesini oluşturmaktaydı. Sözü geçen anekdotta iki posta arabası dar bir yolda karşılaşır. Arabacılardan hiçbiri ötekine yol vermeye yanaşmaz. Arabaların her birinde de bir Yahudi yolcu vardır. Arabacılar kamçılarını şaklatıp şaklatıp birbirlerinin müşterilerine indirir, "Sen benim Yahudi yolcuma vurursan, ben de seninkine vururum", derler bu arada." Ama Bohemya'da şu söz de eklenir buna: "Ve benimkine de!"[75]

Prag'daki Yahudilerin konumu, dışa karşı kendierini savunmaya yönelik tutumu, Paul Eisner tarafından, dinsel gettodan sosyolojik gettoya bir göç olarak nitelenir. İnancın yerini kültürel ve toplumsal türevler, inanç bağlantılarının yerini ticarî ilişkiler almıştır. Bu kuşağın evlatları bir mirastan yoksundur. Nitekim *Babaya Mektup*'ta Kafka da kendisini ger-

çekte *miras hakkından yoksun bırakılmış bir oğul* [76] olarak niteler. Kafka'nın babasıyla ilişkisinde bu konum pek belirgindir; ama babasına karşı duyduğu nefretle karışık sevgi, genel durumu açıkça bilmesine karşın onu bu duruma genel değil, pek büyük ölçüde kişisel bir yazgı gözüyle bakmaya yöneltmiştir. Kafka'mn şu notu buna bir örnektir: *Prag. Dinler de insanlar gibi kayboluyor.*[77] Kafka'nın yapıtlarında da teke indirgenme ve toplumdan soyutlanma gerçek boyutlarıyla kendini açığa vurur.

Prag'lı hemen bütün yazarlar şu ya da bu şekilde taraf tutarak bu soyutlanma olgusu üzerinde bilinçli ya da bilinçsiz yanılgıya sürüklenmiştir. Kafka, bütün yaşamı boyunca bir topluluğun, bir partinin ya da bir gurubun buyur edip sunduğu hiçbir sığıntıyı kabule yanaşmamıştır. Yalnızlıkla toplum arasında böyle bir sınır çekerek de dış dünyadaki olaylarla arada eleştirel bir uzaklık kuşkusuz sağlanacak gibi değildi. Böyle bir uzaklığın yokluğu, kendi yazıp çiziktirmelerinin değerine karşı beslediği büyük güvensizliğin de nedeniydi (Kafka'mn roman ve öykülerinde ölçüp tartan ve açıklamalarda bulunan bir kişiye rastlanmayışı da edebiyat tarihinden olduğu kadar yazarın yaşamöyküsünden kaynaklanır). Ölümünden üç yıl önce Kafka bir teslimiyet duygusuyla şu notu düşer *Günlük*'e: *Yalnızlıkla toplum arasındaki bu sınır ülkenin ancak alabildiğine seyrek durumlarda dışına çıktım, hatta bu ülkeyi yalnızlıktan daha çok yurt edindim kendime. Burasıyla karşılaştırıldı mı, Robinson'un adası ne kadar daha yaşam dolu ve güzel bir yerdi.* [78]

Ne var ki, Kafka'nın çağdaşları böyle bir adayı yurt edinmişlerdi kendilerine: Gustav Meyrink, Egon Erwin Kisch, Paul Leppin, Viktor Hadwiger, Max Brod, Oskar Wiener, ayrıca

genç Werfer ile genç Rilke. Kesin bir önem taşıyan ada konumu, bu yazarların yapıtlarında tema olarak ancak pek seyrek karşımıza çıkar; tersine, adı geçen konumu özellikle atlayıp geçmeleri, söz konusu yazarların çalışmalarının belirleyici özelliğidir. "Son onyıllarda Prag'ın Almanlarla yerleşik kesimlerinde entelektüel sorunların organik gelişimi diye bir durum asla söz konusu olmamıştır. Var olan şey, hazır ve götürü satın alınmış mobilyalar izlenimini uyandırır."[79] Café Arco'ya devam eden genç edebiyatçılar (Karl Kraus "Arconautlar" diyerek alay eder kendileriyle) pek etkili programlar geliştirerek burjuvazi sınıfıyla eğlenir. Daha sonra Werfel "Der veruntreute Himmel" adlı yapıtında bütün "terziler, öğretmenler ve gazeteciler bilime inanmış dintanımazlar olduğu için, mistikler ve yobazlar olarak sağda solda dolaşan züppelerden"[80] söz açar. Ne var ki, burjuva toplumu genç edebiyatçılara, ürettikleri yapıtların mistik bir hava taşıdığı, kan koktuğu, müstehcen ve yapay nitelik taşıdığı suçlamasını yöneltmekte pek de haksız değildir. Çünkü gerçekte böyle insanlardı genç edebiyatçılar, bu özellik kendilerini üne kavuşturmuştu ve bugün okunmaz kişiler yapmıştı.

Prag'ın sera havasında gemi azıya almış bir erotizm ve bunaltıcı bir cinsellik havası esen yapıtlar üretilmekteydi. Mabuse'den ve ötekilerden çok daha önce ilk "aşırı tiplerin" içinde yer aldığı korkunç bir balmumu müzesi: Katiller, cüzzamlılar, pezevenkler, sapıklar, dublörler, cin çarpmışlar, budalalar, insancıklar. Gerçek dünyadan kaçıp bir makyaj dünyasına sığınma, özellikle dilde aşırı mecazlara ve barok sıfat tamlamalanna yer veren güzel kokulara boğulmuş bir dil cambazlığıyla kendini açığa vurmaktaydı. Paul Leppin: "Derken salonun bir yerinde kulakları tırmalayan, çevresine

istekler yönelten trompetten çın çın bir fanfar ötüşü yayıldı ortalığa. Ve Marta-Bienka, Daniel Jesus ile koltuğundan doğrulup kalkan o devanası kadının iki dilsiz köle gibi siyah bir tacı salona taşıyıp getirdiklerini gördü; taçtaki mücevherler gözyaşları gibi soluktu."[81] Franz Werfel: "Geminin omurgası fıkır fıkır kaynayan altın köpükler saçıyor, martılar fırlıyor havaya ve su serpintileri; içlerine korku düşen bulutlar soluğu kaçmakta alıyor, bazıları da silinip gidiyor ortadan. Ey gökyüzündeki yiğitçe savaş! İnce uzun bulutlar tüm ağırlıklarıyla çöktüler yere, derken Skamander cesetleri ırmaktan sürüklenerek geliyor."[82] Rainer Maria Rilke de (daha Malte Laurids Brigge'nin Notları'nda) şöyle der: "Çapaklı gözleri öyleydi ki, sanki hastanın biri gözkapaklarına yeşil balgam tükürmüştü", "gülüşleri açık yerlerden fışkıran cerahat gibi fışkırıyordu ağızlarından."[83] Gustav Meyrink de şöyle yazar bir yerde: "Tuhaf desenlerle donatılmış el büyüklüğündeki pırıl pırıl kelebekler, sessiz çiçekler üzerinde sayfaları açılmış büyülü kitaplar gibi duruyordu."[84] (Özellikle böyle yerleri, Kafka, Brod'la ilk söyleşilerinin birinde "burun kıvırıp" *yapay* diye eleştirmişti.)[85]

Prag Okulu'nun hemen bütün ürünlerinde bu içtenlikten uzak, cafcaflı üslüpla karşılaşılır. "Büyülü kitaplar", "altın" ve "mücevher" gibi sözcüklerle sağlanmaya çalışılan bu zenginlik bir yapaylığı içerir. Kafka'nın az ve öz, serinkanlı, katılımsız, fazla söze yer vermeyen, çağdaşlarınca eleştirilere ya da övgülere konu yapılan düzyazısıyla aradaki açık karşıtlık, Prag'daki Alman dilinin özel konumundan kaynaklanmaktadır. Fritz Mauthner bu konumu şöyle tanımlar: "Bohemya'nın iç kesimlerinde yaşayan, taşralı bir Çek halkıyla kuşatılmış Almanlar kuru bir Almanca konuşur, toprağın

bağrından fışkırınış yeterince deyimi içerinez bu dil, şive ve ağızla ilgili söyleşilerden yana yoksuldur."[86]

Saflık ve temizliğine kentin pek çok sakini tarafından aşılmaz gözüyle bakılan "Prag Almancası", yalnızca söyleyiş değil, yapısal bakımdan ve özellikle kelime dağarcığı yönünden Yüksek Almanca'dan hatırı sayılır ölçüde uzaktı.

"Bohemia" gazetesinin yazarlarından Heinrich Teweles "dilimizin ırmağı kumlar içinde yitip gitme tehlikesiyle karşı karşıyadır; oysa bizler aydın Almanlarız,[87] diyerek yakınır. Gerçekten de Prag Almancası, soyutlanmanın baskısı altında giderek devletçe desteklenen bir tatil diline dönüşmüş, bu arada sözcük yitimi önemli boyutlara ulaşmıştı: Rilke'nin ileri yaşlarında Paris Ulusal Kitaplığı'na giderek hâlâ sözlüklerin sayfalarını karıştırıp kullanımdan çıkmış sözcükler araması karakteristiktir. *Yoksulluk,* Prag'lı Almanların kuşkuyla bakılması gereken sözcük zenginliğinin nedeniydi. Dilin dar çemberinden kurtulmak için Prag'lıların seçtikleri çıkış yolunu, Franz Werfel, erken dönemde yazılmış bir şiirinde istemeden açıkça ortaya kor:

> Bu yüzdendir övgüm kendini beğenmiş vakara
> Benim akşam alıştırmalarında geliştirilen yüce söz sanatı
> Ve beni canıma kıymaktan ve kötü düşüncelerden
> Korur pelerin, nalın ve trajik konuşma.[88]

Kafka, akşamları söz sanatı alıştırmalarında bulunmamıştır. Bu yüzden de "canına kıymaktan ve kötü düşüncelerden" kendisini koruyacak bir şey yoktur derdi Werfel ve o zamanki koşullara uygun olarak demiştir de: "Tetschen-Bodenbach'ın ötesinde hiç kimse anlamaz Kafka'yı."[89] Kafka'nın dilindeki karakteristik arılık, cümlelerin soğukkanlı mimari-

si ve sözcük dağarcığındaki yoksulluk, Prag Almancasının arka planı dikkate alınmaksızın anlaşılamaz. Yaşadığı çevrenin kendisine sunduğu dil malzemesiyle yetinme kararlılığının nedeni, yine kendini giderek daha belirgin olarak açığa vuran ileri derecede bir gerçeklik tutkusudur. Bu kararlılıkta kuşkusuz "Kunstwart" dergisindeki üslup acayipliklerine ilişkin yaşantılar da rol oynamıştır. Beri yandan, dilin kendisi de Kafka'mn nesneler karşısındaki yabancılığına katkıda bulunan nedenler arasındadır. Kuru ve cansız Prag Almancası, genellikle konuşulan dilin ya da ağzın nesnelere dolaysız aşinalığı sağlama gücünden yoksundu. Kafka'mn dili her zaman belli ölçüde bir yabancılığı kendisinde barındırmaktaydı. Ayrıca, kullanılan her sözcükle arada bir uzaklık kendiliğinden oluşup çıkıyordu. Sözcükler, benzetmeler ve dilsel tamlamalar, genel kullanımın sığlaştırma eyleminden yakayı kurtarınca başlangıçtaki anlam zenginliğine yeniden kavuşuyor, imaj ve çağrışım olanaklarından yana zenginleşiyordu. Kafka'nın yapıtlarında da hemen her sayfada sözcüklerin kesin olarak gerçek anlamlarında kullanılması sonucu imajların peş peşe sıralandığı çağrışım dizileriyle karşılaşılır. *Köy Hekimi*'den bir örnek: *Yaranın durumu pek de kötü değil. İki balta darbesinin oluşturduğu dar açılı bir yara. Çok kişi böğürlerini sunar, ormandaki balta sesini, hele baltanın kendisine yaklaştığını pek işitmez.* [90]

O kadar da kötü değil'e temiz'in, geometrik olan'ın, yani iki bacağı baltanın iki darbesiyle oluşturulmuş dar açı'nın imgesi gelip ulanır. Ve sonunda *balta*'yla, bu olaydan daha bağlayıcı bir başka olaya insanı çekip götüren o karakteristik, genelleştiren çağrışımlardan biri duyurur sesini. *Dava*'nın ünlü sonunda ona öyle geliyordu ki denmez, *sanki bu-*

nun utancı o öldükten sonra da yaşayacaktı denir. Dilsel ögelerin gerçek anlamlarıyla kullanılması, çağrışımların atasözlerine benzerliği, Kafka düzyazısının imaj zenginliğini oluşturur. Çağdaşlarının edebiyat alanındaki etkinlikleri ise, Max Brod'un ilk romanında yakınma konusu yaptığı durumdan yakasını kurtaramamıştır: "Fazlasıyla sık gebe kalmalardan ve aşırı olanaklardan hasta, henüz gelişim sürecini tamamlamamış, düşünce liberalizminin bir kurbanı."[91]

Kafka'nın, çevresinin dil malzemesinde karar kılmasının belirleyici özelliğini, *Bir Savaşın Tasviri*'nden başlayıp *Yargı*'ya kadar uzanan ağır bir gelişim süreci oluşturur. Söz konusu gelişimin başında henüz uzun boylu betimlemeler ve açımlamalar yer alır, daha sonra (Prag Okulu tarafından aşırı ölçüde kullanılmış) gibi-kıyaslamaları kaybolur, en sonunda ise temel yapıtlarının yüce üslup aşamasında kullanılan her sözcüğün gücüne nerdeyse netameli bir aşinalık açığa vurur kendini. Betimleme ve açılma silinip gider. Kafka'nın düzyazısındaki bu netameli özellik yeterince bilinmektedir: Yoruma davetiye çıkarmak.

Prag Almancası'nın siyasal ve toplumsal konumunun düpedüz bilincindeydi Kafka. Milena'ya yolladığı bir mektupta fazla söze kaçmadan şöyle yazar: *Ben Alman halkı içinde hiç yaşamadım.* [92] Beri yandan, bu halkın dilini tanıdığı da pek kesin değildir; Kafka'nın dildeki açıklıkta karar kılışı, daha çok, genç Kafka'nın gelişim sürecinden doğup çıkmıştır. Bu karardaki diyalektiğin – kendi kuşağının dilini kabullenip yazarlarına karşı tavır alışının – kuşkusuz psikolojik nedenleri de vardı: Baba evine karşı asla ele geçiremediği bağımsızlığa, hiç değilse çevre karşısında kavuşmayı başarmıştı. *Günlük*'te şöyle denir:

Çokluk özgür olmayan ben, özgürlüğe karşı sonsuz bir istek duydum. Bağımsızlık, dört bir yanda özgürlük. Yurdumdaki sürünün çevremde dönüp dolaşmasına ve bakışımı oyalamasına katlanmaktansa, gözüme meşin gözlük takar ve kendi yolumda en son noktaya kadar yürür giderim daha iyi. [93]

İŞÇİ KAZA SİGORTASI KURUMU
DOSTLAR – PLANLAR – GEZİLER

1907 Ekim'inde, fakülteyi bitirdikten bir yıl, meslek konusundaki kesin kararını verdikten bir-iki gün sonra yirmidört yaşındaki Franz Kafka bir mektubun da şöyle yazar:

Yaşamım şu sıra her türlü düzenden yoksun. Gerçi 80 kron gibi çok az maaşlı bir işim var, 8-9 saat gibi hayli uzun bir çalışma günü beni bekliyor, ama büro dışındaki saatleri vahşi bir hayvan gibi yiyip yutuyorum. Şimdiye kadar günlük yaşamımı altı saatle sınırlandırmaya alışık değildim, ayrıca İtalyanca öğrendiğim ve bu canım günlerin akşamlarını açık havada geçirmek istediğim için, o boş saatlerin telaşından yeterince dinlenmiş olarak çıkamıyorum dışarı.

Assicurazioni Generali'de çalışıyorum, ne de olsa bir gün gelip çok uzak ülkelerin bürolarındaki koltuklarda oturmayı, pencerelerden şeker kamışı tarlalarını ya da Müslüman gömütlüklerini seyretmeyi umuyorum. Beri yandan, sigortacılık beni pek ilgilendiriyor, ama şimdiki işim iç karartıcı.

İşten o kadar değil de, daha çok bir bataklıktan kalır yanı olmayan zamanın miskinliğinden yakınıyorum. Diyeceğim, bürodaki vakti bölümlere ayırmayı başaramıyor, yarım saatlik sürede bile sekiz saatin baskısını ilk saatteki gibi üzerimde hissediyorum. Çokluk, gece gündüz sürdürülen bir tren yolculuğundaki gibi tıpkı; hani sonunda insan pek ürkek bi-

rine dönüşür, ne makinisti, ne lokomotifin çalışmasını, ne inişli yokuşlu ya da düz araziyi düşünür, bütün olup bitenleri hep önünde, avcunda tuttuğu saate mal eder... Benzeri bir meslekte çalışan bütün insanlar böyledir. Neşelerinin trampneli, çalışmalarının son dakikasıdır.

Öykü yazdığım yok, kimseyi görmüyorum, aceleyle yaptığım günlük gezintilerimi dört sokak ve bir alanla sınırlandırdım, sokakların köşelerini şimdiden törpüleyip yuvarlak bir şekle soktum, kafamda planlar yapamayacak kadar kendimi yorgun hissediyorum. Belki... parmak uçlarından başlayıp yukarılara doğru bir tahtaya dönüşeceğim giderek. Ama yalnız tembellikten değil, korkudan aynı zamanda, yazmaktan, şu sıra yoksunluğunu çekişimin tüm mutsuzluğumu oluşturduğu bu dehşet verici uğraşın yol açtığı genel korkudan. [94]

Büroda geçen saatlarerin "baskısı", gözlerin tüm *etkinliğin* kendisine mal edildiği saate dikilmesi, *neşenin trampneli olan mesainin son dakikası* – aynı benzetiler yıllar sonra yazılan bir mektupta yine karşımıza çıkar; bunlar, Kafka'nın mesleğine bakışındaki temel perspektifi oluşturur. Kuşkusuz, özel sigortadaki çalışma kuralları haylı sıkıydı: Sigortada hizmet edenler, "gerektiğinde mesai saatleri dışında da ayrı bir ücret almaksızın çalışmakla yükümlüydü". Müdürlüğün yazılı rızası olmadan bir başka yerde görev üstlenemez ya da fahri bir görev kabul edemezler, beri yandan yazılı izin de her zaman geçersiz kılınabilirdi." Bütün bunlara karşılık olarak da, müdürlük, "hizmetlinin başvurusu üzerine iki yılda bir kendisine iki haftalık izin vermeyi kabul etmekteydi, ama iznin başlama tarihinin de işlerin durumu dikkate alınarak müdürlük tarafından belirlenmesi öngörülmüştü." Bu ağır koşulları hiç itirazsız kabul etmesi, Kafka için yeterince

karakteristiktir. Kafka Prag'dan, bir-iki ay önce yazdığı gibi, bu *kahrolası kentten* [95] bir süre sonra ayrılıp çok uzak ülkelerin bürolarındaki koltuklarına kurulmak isteğinin giderek içinde güçlenmesinden değil, her şeyden önce baba evinden bağımsız bir konuma kavuşmak umuduyla kabullendi söz konusu koşulları. Bu yüzdendir ki, bir yıllık hukuk stajının sona ermesinden daha bir gün sonra "Assicurazioni Generali"de çalışmaya başladı. İlk kez burada görevle eğilim çatıştı birbiriyle: *Geçim dünyasının dolaysız yakınlığı, içte elden geldiği kadar bu dünyaya kayıtsız kalmama karşın, sağımı solumu derli toplu görmemi tümüyle engelliyor, sanki iki yanı yüksek çukur bir yolda yürüyorum ve üstelik başımı önüme eğmişim.* [96] Kafka, ancak son yıllarda sağladığı bu derli toplu bakışı, dostluk *penceresinin* aracılığıyla da olsa dış dünyayla iletişim kurduğu bir sırada elden çıkarma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştı.

Oskar Pollak'la ilişkinin bozulmasından sonra, söz konusu dostluk görevini sigortadaki çalışmasının ilk yıllarında giderek artan ölçüde Max Brod üstlendi. Brod aracılığıyla Prag'ın yakın çevresini tanıdı Kafka, Brod'la Yukarı İtalya'ya, Weimar'a, Paris'e ya da İsviçre'ye geziler yaptı. Brod, Kafka'nın önüne düşüp onu şarkılı lokallere, gece kulüplerine ve kahvelere götürdü, Prag'daki edebiyat yaşamının kapısından içeri soktu; kendisine gelince, her zaman Kafka'dan daha çok kucak açtı bu yaşama. Kafka'yı yaşıtı dostlarıyla, o sevimli ve alaycı filozof ve siyonist Felix Weltsch'le, biraz kendi içine kapalı kör Oskar Baum'la tanıştırdı (bunların ikisi de ölene kadar Kafka'nın dostu olarak kaldılar), hep biraz çekingen Kafka'yı cesaretlendirip yazılarını bu dost çevresinde okumaya yöneltti, yeni çalışmalar için moral verdi

kendisine ve bunların yayınlanmasından yardımını esirgemedi, bir kez daha – 1912 yılına kadar – Kafka'nın çevresine sırt çevirmesini önledi. Dostunun yetenekli biri olduğunu herkesten önce sezmiş, anlamıştı. Ama Kafka'nın kişiliği de etkilemişti kendisini:

"Sonradan bir daha hiç rastlamadığım, çok değerli ve ün yapmış kişilerde bile görmediğim tümüyle alışılmadık güçlü bir hava esip geliyordu kendisinden... Asla ağzından önemsiz bir sözcük çıkmazdı. Ondan kaynaklanan şey, yılların akışı içinde giderek daha doğal niteliğe bürünen bir dışavurumdu, tastamam kendisine özgü, sabırlı, yaşam istemiyle dolu, dünyanın soytanlıklarına karşı alaylı-hoşgörülü, dolayısıyla acıyla karışık bir mizahı içeren, ama gerçek çekirdeği, o "yokedilmez"i asla göz ardı etmeyen, kısaca her vakit züppeliklerden ve kinizmden alabildiğine yüz çeviren bir gözlem biçiminin dışavurumu. Onun önünde günlük yaşam bir değişim geçiriyor, her şey sanki ilk kez görülüyormuşçasına bir izlenim uyandırıyordu; her şey yeniydi, çok hazin, hatta ezici bir yeniliği içermekteydi. Hem Kafka yalnızca beni değil, belirtilen doğrultuda pek çok kişiyi etkiliyordu. Edebiyat yapıtlarını o zamanlar benden başka tanıyıp eden yoktu. Yapıtlar gereksizdi, insan olarak Kafka başkalarının ilgisini çekiyordu; bir paye sahibi kişiler tarafından tüm çekingenliğine karşın kısa sürede kendisine önemli biri gözüyle bakılmaya başlanmıştı."[97]

Kafka'nın kendisi ise 1911'de *Günlük*'üne düştüğü bir notta *hemen tümüyle Max'ın etkisi altında* [98] bulunduğunu belirtir. Max Brod'da hayranlık duyduğu şey, ondaki yalnızca *enerji*[99] değil, aynı zamanda akıl almaz yazınsal aktivite, pek çok insanla düşüp kalkma yeteneğidir, ondaki sürekli etkinliktir.

Daha 1907'de şöyle yazar Brod'a: "*Sen pek çok etkinlik olmadan yapamazsın. Bu konudaki gereksinimlerine her ne kadar akıl erdiremesem de, varlıklarından hiç kuşkum yok.* [100] Ama Stefan Zweig'ın sözünü ettiği özverili ve alçak gönüllü davranışına da hayranlık duyardı: "Hâlâ ilk kez gördüğüm zamanki gibi gözlerimin önünde kendisi, yirmi yaşında, ufak tefek, cılız, sınırsız ölçüde alçakgönüllü... Müzikten anlatıyor, Smetana'dan ve dünya için keşfettiği Janécek'ten söz açıyor, hep başkalarından konuşuyor, asla kendisinden, kendi yarattığı şarkı ve sonatlardan bahsetmiyor. Yapıtlarına ilişkin bir soru yöneltiyorsunuz, sorunuzu yanıtlayacakken kimsenin tanımadığı Franz Kafka'nın adını ediyor, çağdaş düzyazının ve psikolojinin gerçek üstadı diyerek övgüler döşeniyor kendisine. Şiirlerinden söz açılınca, yadsıyarak elini oynatıyor; okul sırasında Franz Werfel adında birinin oturduğunu, kendisinin çağımızın en büyük lirik şairi sayılacağını söylüyor. O zamanlar böyleydi işte bu genç yazar, gözüne büyük görünen her şeye kendini adamış biriydi..."[101]

Kafka, Brod'daki dinamizmi kuşkusuz bazen netameli bulur, çevrenin aktivizmine de aynı şekilde netameli gözüyle bakar. Meslek seçiminin bu döneminde yazılan *Taşrada Düğün Hazırlıkları*'nda dünyanın etkinliklerine karşı duyulan kuşku, *insan* ve *ben* diye bir ayrıma gidilerek adeta oyunsu bir biçimde açığa vurulur, böyle bir davranış *tehlikeli işlerde bir çocuğun davranışı*'na benzer, yalnızca insan söz konusu şenlik ve eğlencelere katılır, yalnızca vücut taşradaki düğün hazırlıklarına yollanır; ben ise, bir böceğe dönüşmüş olarak evde kalır. Kafka'nın ünlü öyküsü *Değişim*'in teması, öykünün yazılmasından daha beş yıl önce *Taşrada Düğün Hazırlıkları*'nda ele alınıp işlenir:

Dairede çalış çalış sonunda pek bitkin düşüyor, izninin tadını çıkaramıyor insan. Ne kadar uğraşıp didinse de, herkesin kendisine sevgiyle davranmasını hak edemiyor, bir başına kalıyor daha çok, düpedüz yabancı ve başkaları için merak konusu. Ben yerine insan dendiği süre sorun yok, bu öykü ezbere dökülebilir ağızdan; ama söz konusu kimsenin sen olduğunu kendi kendine itiraf eder etmez bayağı için oyulur, dehşete düşersin... Ama kendim kalkıp insan ve ben diye bir ayrımda bulunursam, o zaman başkalarından nasıl yakınabilirim? Belki başkaları haktanımaz kişiler değildir de, ben fazla yorgun düştüğümden her şeyi göremiyorumdur.

Bana acı çektirmek isteyip şimdi çevremi bütünüyle sarmış kimseler, iki haftalık sürenin o güler yüzlü geçip gidişiyle yavaş yavaş geri plana itilecek, bunun için benim en ufak bir çaba harcamam gerekmeyecek. Ve başka türlü olamayacağı gibi güçsüz ve sessiz durabilir, bana ne yaparlarsa yapsınlar sineye çekebilirim, nasıl olsa sonunda her şey günlerin salt geçip gidişiyle düzelecektir.

Kaldı ki çocukken bana göre tehlikeli işlerde hep yaptığım gibi davranamaz mıyım yine? Kendim köye gitmeyebilirim, bunu yapmam ille de gerekmez; giyinik vücudumu yollarım, tamam. Odanın kapısından dışarı çıkarken yalpaladı mı, korkusunun değil, hiçliğinin belirtisidir bu. Merdivenlerden inerken tökezledi mi ve hıçkıra hıçkıra köye gidip gözlerinden yaşlar akıtarak akşam yemeğini yedi mi, bu da içindeki telaş ve heyecandan değildir. Çünkü ben bu sırada yatağımda yatıyor olacağım, sarıya çalan kahverengi yorgana güzelce sarınmış, biraz aralık kapıdan içeri dolan esintiye açık.

Yatakta yatarken belki kocaman bir böceğe, boynuzlu geyik böceği ya da bir mayısböceğine dönüşmüş olacağım.

Bir böceğin kocaman vücudu, evet. Bir kış uykusuna yatmı-

şım gibi yapardım o zaman, bacakçıklarımı iri karınlı gövdeme bastırırdım. Ve birkaç sözcük fısıldardım beri yandan; bunlar, benim baş ucumda dikilen ve bana doğru eğilmiş bekleyen üzgün vücuduma vereceğim direktifler olurdu. Az sonra söyleyeceklerim biter, vücudum eğilir önümde, ardından bir gölge gibi uzaklaşır, ben yatağımda yatarken bütün işleri bir güzel yapıp aradan çıkarırdı.[102]

Yabancı ve sadece merak konusu olmanın dehşeti, öğrenci Kafka'nın daha önce belirttiğimiz o travmatik tasarımının, öğretmenlerin biraraya gelip yürekler acısı durumunu ele alarak inceleyeceği ve *herkesin* dikkatini bu duruma çekeceği tasarımının dehşetinden başkası değildir yine: Dış dünyanın iç dünyadan içeri sızabileceği korkusu. *Raban* öyküsünde *giyinik* vücudun yollanmasıyla söz konusu korku yenilmeye çalışılır. Daha sonra kaleme alınan *Değişim*'de böyle bir ödün söz konusu olmaz artık (Kafka da bu gelişim sürecinin son evresini belli bir memnunluk duygusuyla Günlük'üne kaydeder: *Kendi içimde, insanlarla ilişkilerden yoksun, gözle görülür yalanlar yer almıyor. Sınırlı çemberin içi temizdir*).[103]

"Assicurazioni Generali"deki yorucu çalışma sırasında yazıp çizmelerin arkası kesilir büsbütün. Bu da sigorta kurumuna girişinden daha bir-iki ay sonra, Kafka'yı kendine yeni bir iş aramaya zorlar. Ve dokuz ay sonra "Generali"den ayrılır Kafka, Bohemya Krallığı–İşçi Kaza Sigortası Kurumu'na geçer, emekli olana kadar da (1922) burada çalışır. Çalışma koşulları "Generali"dekilerden önemli ölçüde daha uygundur kendisi için, her şeyden önce mesai öğleden sonra yalnızca saat ikiye kadar sürer. Kafka'nın işe başladığı tarihe kadar burası, eski Avusturya'da sık rastlanıp bürokrasi ve

düzensizliğin birbirinden ayrılmayacak gibi iç içe girdiği kurumlardan biridir ve söz konusu durum onbeş yıldan beri kendini belirgin olarak açığa vurmaktadır. Ancak 1908'de kurumun başına yeni bir müdür getirilmiş, onun önayak olmasıyladır ki, Kafka hukukçu olarak ilkin "yardımcı eleman" statüsüyle kuruma alınmış, 1910'dan başlayarak da memur kadrosuna geçirilip, yazı taslaklarının hazırlanmasından sorumlu kılınmıştır. Hizmet cetvelinden görüleceği üzere 1913'de sekreter yardımcılığına getirilen Kafka, 1920'de kurumun sekreterliğine, 1922'de ise başsekreterliğe terfi ettirilmiş, aradan çok geçmeden de 1 Temmuz 1922'de vaktinden önce emekliye sevkedilmiştir.

Kafka, Çeklerin ağırlıkta olduğu sigorta personeli tarafından el üstünde tutulmaktaydı, kurumun gözdesiydi adeta, "hiç düşmanı yoktu".[104] Birinin başı dara düştü mü, ona gelip akıl danışır ya da ondan yardım dilerdi. Örneğin, bir meslektaşı şöyle söyler: "Büroda, Kafka'nın yazı taslaklarını dikte ettirdiği biri vardı, para sıkıntısı çekerdi sık sık, bu durumda da kısa süreli ufak krediler için Kafka'ya başvurmasından doğal ne olabilirdi. Kredi isteklerini de Kafka hiçbir zaman yerine getirmezlik yapmamış, alınan kredinin geri ödenmek istenişini ise her seferinde şöyle diyerek geriye çevirmişti: "*Sizin yardıma gereksinimiz var, ben de bunu sağlayacak durumdayım, o kadar.*"[105]

Amirinin de yazılı olarak belirttiği gibi, taslakların hazırlanmasında Kafka'nın üstün bir yetenekle donatıldığı çok geçmeden anlaşılmıştı. Kurumun yıllık hesap raporları için kaleme aldığı birkaç yazı bugün elimizde bulunmakta, Kafka'nın çalışma alanı konusunda bize eksiksiz bilgi sunmaktadır: Başlıca şikâyet konularının, yani işletme sahiplerinin işlet-

melerinin şu ya da bu risk sınıfına sokulmasına karşı yöneltikleri itirazların incelenip karara bağlanması, işletmelerin hukuksal konularda bilgilendirilmesi, iş kazalarından korunmak için alınacak önlemler. Bu arada kurumun çabaları dört bir yandan birtakım engellerle karşılaşmakta, Kafka da yalnız yıllık hesap raporları kaleme alarak değil, takma adla yazılar yazıp günlük gazetelerde yayınlatarak bunları gidermeye çalışmaktaydı. Patronlar, özellikle *sigortanın temel sorunları üzerinde bilgi sahibi olmaları gereken büyük işletme sahipleri,*[106] sürekli ödenecek primleri *bile bile ödememek* için çeşitli yollar deniyor, *yaşamsal çıkarları söz konusu olan işçiler ise bu konuda kayıtsızlıkla davranıyordu;*[107] esnaf dernekleri zorunlu sigortaya karşı çıkıyor, *dolayısıyla sorun doğal olarak çokluk öyle kişilerin rol oynadığı bir alana kayıyordu ki, ilgili kişiler sorunun kendisine yabancı bulunduğundan gerekli anlayışı gösteremiyor, sorunun teknik yönünü kavrayamıyor, bu yüzden de temsil ettikleri birbirine aykırı çıkarların çokluğunda o an için kuramsal bakımdan en rahat, rahat olduğu için de akla en yakın görünen yola başvuruyorlardı.* [108]

İş kazaları dolayısıyla ödenecek tazminatın, ki bu da ortalama yaklaşık 1000 kron tutuyordu, gerekli hukuksal işlemlerini yapıp çıkaran, ayrıca Kaza Sigortası'nı reklam işlerini yürüten Kafka, işçilerin nasıl bir yazgıyla karşı karşıya bulunduklarını açık seçik görmüştü. Planya makinelerinde yuvarlak güvenlik şaftlarının kullanılmasını salık veren bir yazısında şöyle bir bölüm yer alır:

Şekillerimizden dört köşeli şaftlarla yuvarlak şaftlar arasındaki koruyucu teknik açısından var olan ayrımı görülmektedir. Dört köşeli şaftın bıçakları (şekil 1) vidalarla doğrudan şafta tutturulmuş olup açıktaki keskin yüzleriyle saniyede

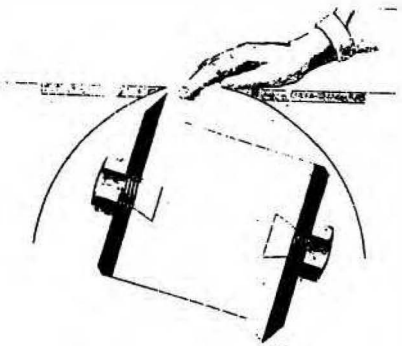
Kafka'nın 1908-1922 yılları arasında çalıştığı
İşçi-Kaza-Sigortası-Kurumu binası

3800 ilâ 4000 arasında bir devirle döner. İşçi için bıçaklı şaftla tezgahın yüzü arasındaki uzaklık nedeniyle ortaya çıkacak tehlikeler açıkça görülmektedir. Dolayısıyla, ya baş gösterebilecek tehlikelerden tümüyle habersiz – ki bu da tehlikeyi daha çok büyütmektedir – ya da her vakit kaçınılamayacak bir tehlikenin baş gösterebileceği bilinciyle çalışılmaktadır. Her ne kadar pek dikkatli bir işçi çalışırken, yani tahtayı planya kafasına doğru itip sürerken parmaklarından hiçbirin tahtanın üzerinden dışarı taşmamasını gözetirse de, gerçek tehlike dikkat falan dinlemez. Rendelenecek tahtayı bir eliyle makina tablasına bastırıp öbür eliyle bıçaklı şafta doğru sürerken, tahtanın kayması ya da geriye fırlaması sırasında dikkatli bir işçinin bile eli bıçağın bıçak aralığına girer. Tahtanın bu kayışı ve geriye fırlayışı ne önceden görülebilir, ne de önlenebilir, çünkü söz konusu durumlar kerestenin bazı yerlerinin eğri ya da budaklı olması, bıçakların yeterince çabuk dönmemesi ya da kötü bir konumda bulunması ya da ellerin baskısının tahta üzerindeki düzensiz dağılımı sonucu ortaya çıkar. (Şekil 2)

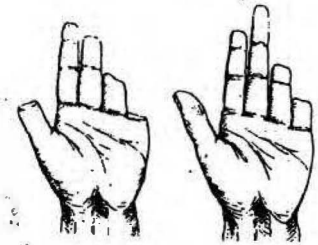
Ne var ki, yalnızca dikkate yönelik tüm önlemler değil, bütün koruyucu düzenekler bu tehlikeyi önlemede başarı sağlamamış, çünkü ya düpedüz yetersiz oldukları görülmüş ya da (bıçak aralığının tenekeden bir koruyucu sürgü aracılığıyla kendiliğinden kapanması ya da bıçak aralığının küçültülmesiyle) tehlikeyi bir yandan azaltırlarken talaşlara gerektiği kadar düşecek yer bırakmamalarına, dolayısıyla talaşların bıçak aralığını tıkamasına, işçilerin aralığı temizlemek istemeleri durumunda ise parmaklarının sık sık yaralanmasına yol açarak onu büyültürler.

Bu dört köşeli şafta karşılık şekil 4'te yuvarlak bir güvenlik şaftı örnek olarak gösterilmiştir.

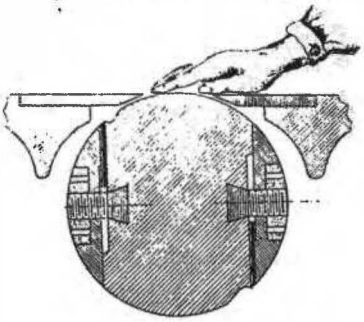
Şekil 1

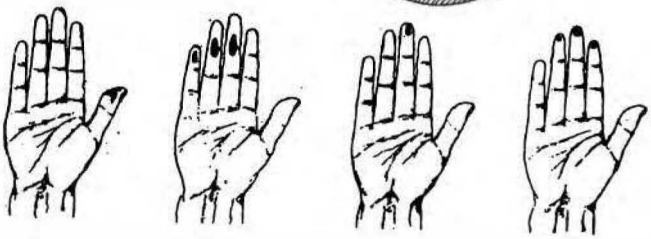
Şekil 2

Şekil 4

Şekil 7

Bu şaftın bıçakları bir sürgü ya da bir kamayla şaftın masif gövdesi tarafından kuşatılmış olup herhangi bir tehlikeye yol açmaktan uzak bulunmaktadır...

Ne var ki, koruyucu teknik açısından hepsinden önemlisi, bıçakların sadece ağızlarıyla öne çıkması ve şaftla tamamen birleştiğinden ince olabilmeleri ve bir kırılma tehlikesini içermemeleridir.

Sözü edilen düzeneklerle bir yandan parmakların dört köşeli şaftın aralığına girmesi önlenmekte, öte yandan parmaklar aralığa girse bile pek önemsiz yaralanmalar, örneğin sıyrıklarla karşılaşılmakta, bunlar da işe ara verilmesini bile gerektirmemektedir. (Şekil 7) [109]

Ne var ki, kurumdaki reform çabaları ve kazaları daha etkin bir şekilde önlemeye yönelik girişimler yavaş yürümekteydi. İlerideki yıllarda da Kafka, sürekli olarak, yetersiz makinelerle yaralanıp sakatlanan işçilerin sorunları üzerinde çalıştı. Bu arada kuruma karşı da belli bir kuşku uyandı içinde. Henüz kurumu, yaşamının son dönemindeki gibi *karanlık bürokratlar yuvası*[110] diye nitelememesine karşın, sigortacılık mesleğindeki birkaç yıllık çalışmanın ardından Günlük'e kuruma ilişkin olarak düşülen notlar soğuk bir havaya bürünür. Brod, yaralanan işçiler konusunda Kafka'nın kendisine söylediği bir sözü aktarır: "*Bu insanlar ne kadar da alçakgönüllü. Bize gelip ricada bulunuyorlar. Kuruma saldıracak, her şeyi kırıp dökeceklerken ricada bulunuyorlar.*[111]

Kurumda her Allahın günü karşılaştığı olaylar, lisede okurken Rudolf Illowy ile ilk konuşmalarından bu yana Kafka'da varlığını sürdüren toplumsal ve siyasal ilgiyi 1908 ve 1912 yılları arasında özellikle güçlendirir. Söz konusu ilgi, Kafka'yı, Prag'da yaşayan Almanların görüş ve düşüncelerinden

pek belirgin olarak ayırır. Kafka pek sık – hep de yalnız olarak – önemli Çek politikacılarının halka açık gösterilerine gider, Masaryk tarafından çıkarılan günlük gazete "Cas"ta günlük politikayı izler; toplumcu-devrimci "Klub mladych"-in toplantılarına katıldığını Brod bile bilmez. Sosyal demokrat Dr. Kramár'ın, nasyonal sosyalist Klofác'ın konuşmalarını dinler. Klofác'ın "Almanların dürüst yoldan kazanılmamış servetinin gümleyip gideceği" ve "ulusal barışın ancak bir uzlaşmanın ürünü olacağı"[112] görüşüne kuşkusuz yakınlık duyar. 1 Haziran 1912'de Onun Amerika'daki seçim sistemi üzerine yaptığı konuşma (konuşmadan bazı ayrıntıları Kafka, Günlük'üne kaydeder) *Amerika (Kayıp)* romanındaki seçim sahnesini kesinlikle etkilemiştir.

Kafka'nın bu konudaki etkinliklerinden en önemlisi, "Klub mladych"in ve işçi derneği "Vilem Körber"in toplantı ve gösterilerine katılmasıydı. "Klub mladych", 10 Ekim 1910'da "Bohemia" gazetesinde çıkan haberden sonra yeniden dağılmıştır:

Anarşist bir gençlik örgütünün kapatılması. Kentteki anarşist gençlik örgütü "Klub mladych" (Gençler Kulübü), yürüttüğü antimilitarist propaganda ve devlet için tehlikeli diğer düşünceleri dolayısıyla valilikçe kapatılmıştır. Dün polis tarafından yöneticilerin konutlarında arama yapılmış, kitaplara, yazılara ve resimlere el konulmuştur. Dernek üst yöneticilerinden birinin konutta arama yapılmasına izin vermek istemeyen annesi polise karşı koymaktan ve aleni zorbalıktan dolayı tutuklanarak mahkemeye sevkedilmiştir.

Ne var ki, "Klub mladych" anarşist değil, sosyalist (kuşkusuz aynı zamanda "antimilitarist ve devlet için tehlikeli") düşüncelerin propagandasını kendisine amaç edinmiş bir örgüttü. "Savaş aleyhtarlığını, annelerin grevini, Paris Komünü'nün kırkıncı yoldönümünü, Paris'teki işçi liderin Liabouf'un (konuşmacı, Kafka'nın bu yıllarda okuduğu Kropotkin'in yazılarının çevirmeni Viasta Borek idi) ve Ekim 1909'da "Özgür Okul"un kurucusu Francisko Ferrer'in idamını konu alan toplantı ve konuşmalar düzenliyordu. Francisco Ferrer üzerine konuşma, lisedeyken "Özgür Okul"un üyeleri arasında yer alan Kafka'nın ilk dinlediği konuşmaydı:

"Genel olarak tek başına oturuyordu, kimse tanımıyordu kendisini, sessiz ve dikkatli bir dinleyiciydi, önünde pek el sürmediği bir bardak bira dururdu. O zamanki uygulamaya göre, salonun çıkışında siyasi tutuklulara, Kuzey Bohemya'da grevdeki maden işçilerine yardım için, ayrıca toplantı masraflarının karşılanması amacıyla para toplanırdı. Herkes gücü oranında bir katkıda bulunurdu, çokluk meteliklerden, kuruşlardan oluşurdu katkılar, seyrek olarak bir gulden veren çıkardı. Ne var ki, davetli konuk alçakgönüllükle ve dikkati çekmemeye çalışarak madeni bir beş kronluk verirdi... 'U velke Prahy'de [Büyük Prag] salonunda düzenlenip Borek'in Paris'te anarşist Liabeuf'ün idamını eleştiren bir konuşma yaptığı, polisce dağıtılan o fırtınalı toplantıya Kafka da katılmıştı. Boyu normal insanların boyundan bir baş daha uzun olan Kafka görülmeden geçilecek gibi değildi, zaten kendisinin de görülmemek için herhangi bir çaba harcadığı yoktu; polisle salondakiler arasındaki kavgada da hiç istifini bozmadı. Kanun namına toplantı salonundan çıkıp gitmediği

için, en yakın polis karakoluna alınıp götürüldü. Karakolda genellikle yumuşak davranıldı kendisine: ya bir gulden ceza ödeyecek ya da o zamanki yasaya göre yirmidört saat hapis yatacaktı. Her sabah tam vaktinde büroda olan Kafka, geceyi karakolda geçirmek istemeyerek bir gulden'i ödeyip ayrıldı."[113]

Kafka'nın söz konusu toplantılara katıldığından söz açan az sayıdaki belgeler kuşkusuz yanlış ya da abartılı kimi yerleri içermektedir (Yarı devlet memuru sayılan ve kefalet ödeyerek hapisten kurtulan genç hukukçu imajı, besbelli tavan arasında tek başına yaşayıp yazılarını kaleme alan bir Kafka'nın kafalarda yaşatılan imajına uygun düşmediği için, gerçekleri yadsımayla karşılayan ya da onları masum şeylermiş gibi göstermeye çalışan bazı eleştirmenlerin tutumu kuşkusuz daha sakıncalıdır); ancak, Kafka'nın toplantılara katıldığını gösteren yeterince belge vardır elimizde ve yalnız kartpostallardan oluşmuyor bu belgeler, *Günlük*'te karşılaşılan bazı isimler de bu belgeler arasında yer alıyor. Ancak, o dönemin siyasal koşulları, Kafka'nın düşüncelerini ve zamanındaki olayları kendini tehlikeye atmadan *Günlük*'üne kaydedeceği gibi değildi. Ve yine, okuduğu kitaplarla ilgili olarak Bakunin'in, Belinskij'nin, Herzen'in, Kropotkin'in yalnızca isimleriyle karşılaşıyoruz. Kafka'nın bu yazarları okuması, Prag'da yeniden karşılaştığı Rudolf Illowy tarafından davet edilmiş birkaç sürgün Rus aydınının etkisinden, aynı şekilde 1905 Rus devriminin bazı düşüncelerini gerçekleştiren Filistin'deki Chalus Hareketi'ne gösterdiği ilgiden kaynaklanmıştı. Kafka'nın ölümünden birkaç yıl sonra Brod'un kaleme aldığı ve romanın kahramanı Garta'nın ölü dostu Kafka'yı canlandırdığı "Sevginin Büyülü Ülkesi"nde şöyle der Gerta: "Belki bir işçi örgütüne üye olmaktı doğrusu"[114] ve 1918

Mart'ında, eskisinden daha liberal bu dönemde Kafka'nın kendisi bir oktav defterinde *ödevler* ve *haklar* diye ikiye ayırdığı iki sayfadan oluşan *Varlıksız İşçi Sınıfı* tasarısını kaleme alır.[115]

Anlaşıldığı kadarıyla Birinci Dünya Savaşı'ndan önceki yıllarda, Kafka, o zamanlar henüz pek ismi duyulmamış en önemli Çek avangardistlerini tanıdığı gibi (Frana Srámek, S.K. Neumann, Frantisek Langer, Jaroslav Hásek, Michal Kácha, Artur Longen), sosyalist kuramının temel ilkeleriyle de bir ölçüde ilgilenme olanağını buldu. Ayrıca, yine bu dönemde Fanta Evi'nde eczacı Fanta'nın hamarat eşi Berta Fanta'nın düzenleyip matematikçi Kowalewski, fizikçi Frank, filozof Ehrenfels ve söz konusu dönemde Prag'da öğretim görevlisi olarak çalışan Albert Einstein gibi zamanın önde gelen kişilerini davet ettiği konferans ve toplantılan hiç kaçırmadı. Kafka, bu evde görecelik kuramı, Planck Kuvantum kuramı ve psikanalizin temel ilkeleri üzerine yapılan söyleşileri dinledi; böylece, başyapıtlarının kaleme alınmasından kısa süre önce yeniçağın alabildiğine önemli sorunlarını tanıdı; bu da bize Kafka'nın cahil bir taşralı olduğu efsanesinin kuşkuyla karşılanması gerektiğini göstermektedir.

Kafka'nın Fanta Evi'ndeki toplantılara katılması, dinsel sorunlarla yeniden ilgilenmesi için de belki ilk itici gücü oluşturmuştur. Aralarında Müslümanların, ateistlerin, Budistlerin ve teosofların bulunduğu ziyaretçilerin değişik dinlere mensup oluşu, eşitliğin (Emansipasyon) yol açtığı belirsizliğin karakteristik özelliğini oluşturur (Kafka'nın Rudoff Steiner'e kısa bir süre ilgi duyması da yine Bayan Fanta'nın etkisiyle olmuştur). Kuşkusuz, Kafka'nın da dinsel hesaplaşmaları, baba evindeki o katı-donmuş ibadet kurallarının ağırlı-

ğını büyük ölçüde üzerinde taşımaktaydı; çocuk Kafka bütün dinsel toplantılara kayıtsız kalmakta, bunları sıkıcı ve gülünç bulmaktaydı. Ne var ki, ileride çevresindeki sağlam temellerden yoksun aydınlatma çabalarını ve mistik Snobizmi de aynı şekilde kuşkuyla karşılamış, dinsel gelişimi, böyle bir gelişimden genel olarak söz açılabilirse kuşkusuz, gelecekte Yahudilik yönünden varlığını sürdürmüş, Hıristiyanlık, bu gelişimde pek bir rol oynamamıştır.

Çevrenin yalancı-dinsel türevleri karşısında yer alması, Kafka'nın Doğu Yahudilerinin kıyas kabul etmez ölçüde "daha canlı" dinsel inançlarına eğilim göstermesinin de nedenidir; Kafka, bu dinle ilk kez 1910-1911 yıllarında Lamberg'ten gelen bir konuk tiyatro topluluğunun sergilediği oyunların aracılığıyla tanışır. Prag'daki yarı resmî Yahudi çevreleri pek doğal olarak bu topluluğu ve oyunlarını umursamazlıktan gelmiştir. Konuk sanatçılar *aç insanlar, serseriler, Yahudi bozuntuları sayılıp aşağılanmıştır.*[116] Yiddiş tiyatro yapıtları, berbat tuluat parçaları olarak görülüp bunların sahnelendiği lokallare iyi gözle bakılmamıştır.

Kafka Yiddiş tiyatro topluluğunun oyunlarını hiç kaçırmaz, babasının kızıp köpürmelerine aldırmayarak konuk oyunculardan Jischak Löwy ile dostluk kurar, onun bir akşam Yiddiş edebiyatı üzerine bir konferans vermesi için gerekli organizasyonu sağlayarak kendisi de giriş konuşmasını yapar, ilerideki yıllarda Jischak Löwy ile mektuplaşır, yedi yıl sonra Zürau'da Löwy'nin bir gazetede yayınlanacak anılarını gözden geçirip gerekli düzeltmelerde bulunur. Kafka'nın Yiddiş tiyatrosuna gösterdiği ilginin bir başka kanıtı, oyunların sergilenmesine ve içeriklerine ilişkin sayısız açıklamalarıdır, *Günlük*'te yüz sayfayı hayli aşkın yer tutar söz konusu

açıklamalar. Yine bu dönemde ilk kez Yiddiş tarihi üzerine kaleme alınmış kapsamlı bir kitap ve Yiddiş edebiyatının tarihsel gelişimini özetleyen bir inceleme okur. Söz konusu yapıtlara ilişkin notlar da, Kafka'da dinsel temel bilgilerin yoksunluğunun somut belgelerini oluşturur: Kudüs'teki Ağlama Duvarı'nın önem ve tarihçesinden bile habersizdir Kafka. Bu koşulların baskısı altında Kafka'nın ilgili doğrultudaki bütün çalışmaları, yaşamının son dönemine kadar bölük pörçük nitelik taşımaktan öteye gidemez. 1917'de Brod'a yazdığı gibi sadece Chassid öyküleridir ki, *ruh durumumdan bağımsız, hemen ve her zaman kendimi kendi evimde hissettiğim biricik Yahudi özünü oluşturdu, bütün ötekilerin kucağına şu ya da bu esintiyle sürüklenip durdum.* [117] Her ne kadar 1921'de İbranice öğrenmeye başlarsa da, *ayaklarının altında şöyle sağlam bir Yahudilik toprağının yokluğundan söz açar.*[118] Ancak ölümünden altı ay öncedir ki, Berlin'de Yahudilik Yüksek Okulu'na devamı, Yahudilikle yoğun olarak ilgilenmesini sağlar. Kendi kuşağından pek çok kişi (dostu Max Brod, Birinci Dünya Savaşı'ndan kısa süre önce Filistin'e göç eden okul arkadaşı Hugo Bergmann) için nirengi noktası oluşturan Siyonizm karşısında Kafka her zaman çelişik bir tutum sergilemiştir. 1912 yılında izlediği tartışmaların yalnızca ajitatif-polemik değil, akademik-kuramsal yönü de çokluk Kafka'ya yabancıydı. Ancak belli bir konuda Siyonizmle ilgili toplantılara büyük bir ilgiyle katılmaktaydı: 1912'den başlayarak Filistin'deki kolonizasyon çalışmalarım ve yeni yerleşim bölgelerinin yapısını incelemeye koyuldu; 1912 ve 1913 yılları arasında da, dönüp dolaşıp kafasında Filistin'e bir gezinin planlarını kotarmaya çalıştı. Özellikle gönüllü kooperatifler arasındaki dayanışma

ve özveri, ayrıca yerleşimcilerin mütevazı ve sade yaşam biçimi Kafka'yı büyülemişti. (Bu noktada da yine babasının "etkin" bir yaşama ilişkin görüşleri rol oynamıştı; ayrıca, 1913'de Prag yakınındaki Troja'da sürdürdüğü bahçe çalışmalarında, beri yandan 1917/18'de Zürau'daki kızkardeşinin tarımsal girişimlerini verdiği öğütlerle desteklemesinde de aynı görüşler etkili olmaktan geri kalmamıştı.)

Kafka, ilk büyük gezilerini bu yıllarda yaptı: 1909 Eylül'ünde Riva'ya (Max Brod ve onun kardeşi Otto'yla çıkılan bu gezide "Uçuculuk Haftası" dolayısıyla Brescia'ya da uğranıldı; bu da, Kafka'nın yayınlanmış en eski yazılarından birinin, Alman edebiyatında uçaklara ilişkin ilk tanıtma yazısının doğmasını sağladı), 1910'da yine Max Brod ve kardeşi Otto'yla Paris'e gitti; ağustos 1911'de Yukarı İtalya ve Paris gezisi izledi bunu (yine Max Brod'la yapılan söz konusu geziden sonra Kafka bir hafta Zürih dolayındaki Erlenbach Sanatoryumu'nda kaldı); 1912 Temmuzunda Weimar gezisine çıktı (yine Max Brod'la yaptığı gezide üç hafta da Harz'daki Jungborn Doğal Şifa Yurdu'nda kaldı). Kafka'nın bu gezileri de Prag'daki soyutlanmışlığını hafifletmeye yönelikti. Prag'da *nasıl yaşıyorum peki?* diye yazdı 1912'de. *İnsanlara karşı duyduğum, gerçekleştiğinde ise korkuya dönüşen bu özlem ancak tatillerde korkunçluğunu yitiriyor.*[119] Yaşamının son yılında da şöyle yazdı Brod'a: *O zamanlar özlenmeye belki hiç değmeyen, ama gerçekten suçsuz bir suçsuzluğu barındırıyorduk içimizde; ayrıca, iyi ya da kötü bir işle görevlendirilmiş kötü güçleri barındırıyorduk. İlkin kapıları hafifçe yokluyordu bu güçler; bir ara kapıları kırıp içeri girebileceklerine şimdiden duydukları sevinçten yerlerinde duramıyorlardı.*[120] Brod'la yaptıkları gezilerin sonuncusu

1912'de gerçekleşti; 1912 sonbaharında kesin bir dönüşüm Kafka'mn yaşamında açığa vurdu kendini; o vakte kadar temel konum, Kafka'nın daha sonra Günlük'e düştüğü bir notta belirttiği gibi, henüz – bir daha değişmemek üzere saptanmış değildi; *Hep bu başlıca korku: Keşke 1912'de çekip gitseydim, tüm güçlerime tastamam sahipken, aklım başımda, yaşam dolu güçleri bastırmak için harcadığım çabalarla hırpalanıp örselenmemişken.*[121]

1912

1912'de Kafka'daki yalnızlaşma, *taşlaşma* süreci kapanmış, dışarıdan pek etkilenmez nitelik kazanmıştır. Bu arada yayınına son verinıiş "Hyperion" dergisinde yayınlanan bir kitap eleştirisinde (Kafka'nın ilk yazıları *Ağaçlar, Giysiler, Geri Çevirme, İş Adamı, Dışarısını Dalgın Seyrediş, Evin Yolu, Gelip Geçenler, Yolcu 1908; Bir Savaşın Tasviri*'ndeki her iki konuşma 1909 bu dergide çıkmıştı) şöyle yazar Kafka: *Doğaları kendilerini toplumdan uzak tutanlar... bir savunmayı da gereksinmezler, çünkü karanlıkta oldukları anlaşılmazlık denen şey gelip onları bulamaz, oysa sevgi nereye gitseler ele geçirebilir kendilerini; böyle kimseler dışarıdan beslenmeye de gereksinim duymazlar, çünkü dürüst kalmak istiyorlarsa kendi kendilerini yiyerek beslenirler, dolayısıyla kendilerine zarar vermeksizin onlara yardım elini uzatma olanağı yoktur.*[122]

Eldeki güçlerin sıkı bir şekilde biraraya toplanması sonucu bu yılın sonbaharında ilk başyapıtlar doğup çıkar ortaya: *Kayıp (Amerika)* romanının en büyük kısmı (1'den 7'ye kadar olan bölümler) ve her iki öykü *Yargı* ile *Değişim*. İlkin 22 Eylül'ü 23 Eylül'e bağlayan gece *Yargı* yazılır, hemen ardından *Günlük*'e şu not düşülür: *Öykü gözümün önünde gelişir, ben sanki bir su içinde ilerler gibi öykünün içinde ilerlerken harcadığım müthiş çaba, duyduğum müthiş haz. Bu gece*

pek çok kez ağırlığımı sırtımda taşıdım. Nasıl da her şey söylenebiliyor, nasıl da her şey için, en yabancı esinler için bir büyük ateş içte hazır bekliyor ve esinler ateşte yok olup sonra yeniden diriliyor... Roman yazmamın, yazmanın yüz kızartıcı aşağılıklarına beni çekip aldığı kanısının doğrulanışı. Yazı ***ancak böyle*** *yazılabilir, böyle bir çırpıda, ruh ve bedenin böylesine tam bir açılımıyla ancak.*[123] *(Roman yazmanmın yüz kızartıcı aşağılıkları* sözü, *Kayıp*'ın ilk metniyle ilgilidir. Birkaç gün sonra Kafka yeniden kaleme alır yazdıklarını; bir-iki haftada yine *bir çırpıda* romanın altı bölümünden fazlası yazılır, yedinci bölümde, kasım ortasıyla aralık başı arasında bir yana bırakılır roman, *Değişim* öyküsü kaleme alınır. Daha sonra yavaş yavaş yine sürdürülür romanın yazımı; aradan bir ay geçer, 1914 güzünde yeniden ele alınmak üzere bir kenara kaldırılır. Büyük epik formdaki *Dava* ve *Şato*'da fragman olarak kalır. Kafka, her zaman bir *süreklilik içinde,* geceleyin, kapılarını dışa karşı sımsıkı kapayarak çalışabilen biriydi, üretkenlikteki alabildiğine dalgalanma da buradan kaynaklanıyordu. 1913 Şubatı'yla 1914 Temmuz'u arasında yapılmış büyücek bir çalışma yoktur; 22 Eylül'le 6 Aralık arasındaki haftalarda, yani 72 günde ise 400'ü aşkın manüskri sayfası tutarında bir çalışma yer alır; yine aynı dönemde nişanlısı Felice'ye altmıştan fazla mektup yazar Kafka, mektupların her biri de on sayfanın üzerindedir, sekiz saatte yazılan *Yargı* ise yirminin üstünde manüskri sayfasını kapsar.

BRESCIA'DA UÇAKLAR

Franz Kafka (Prag)

Geldik. Havaalanının önünde kuşkuyu davet eden ahşap barakalarla bir boşluk bulunuyor. Barakaların üzerinde garaj, Grant Büfett International vb. yazılardan daha değişik yazılar görmeyi beklerdik doğrusu. Arabacıklarında oturan semirmiş korkunç dilenciler yoldan geçerken bize ellerini, kollarını uzatıyorlar. O aceleyle üzerlerinden atlayıp geçesimiz geliyor. Önümüzdeki pek çok insana yetişip geride bırakıyoruz, arkamızdan gelen pek çok insanda bize yetişip önümüze geçiyor. Havaya bakıyoruz, burada önemli olan hava çünkü. Şükürler olsun, havada uçan bir uçak yok henüz. Yolda sağa sola kaçayım demiyor, yine de taşıtlardan birinin altında çiğnenmiyoruz. Binlerce taşıt arasında ilerleyen, binlerce taşıtın ardından gelen ve binlerce taşıta doğru karşıdan hop hop yaklaşan İtalyan süvarileri görülüyor. Düzen ve kaza denen şeylerin her ikisi de öyle anlaşılıyor ki olanaksız burada.

Bir ara akşamın geç vaktiydi, hayli uzakta olduğunu düşündüğümüz belli bir sokağa çarçabuk yollanmaya heveslendik. Arabacının biri üç liret istedi, biz iki liret verdik. Arabacı bizi götürmeye yanaşmadı, ama dostça davranıp gideceğimiz sözde müthiş uzaklıktaki sokağı bize tarif etti. Kendisine iki liret önerdiğimiz için utandık. Peki, üç olsun dedik. Arabaya atladık. Araba kısa sokaklarda ilerledi, üç dönüş yaptı, baktık ki gideceğimiz yere gelmişiz.

Biz ikimizden daha güçlü kuvvetli biri olan Otto, bir dakikalık yolculuk için üç liret vermeyi kuşkusuz aklının ucundan geçirmediğini açıkladı. Bir liret yeter de artardı. İşte al sana bir liret. Gece olmuş, küçük sokakta kimseler yok, arabacı da iri yarı biri, sanki bir kavga sürüp gidiyormuş gibi hemen bağırıp çağır-

Kafka da 1912 yılını her zaman yaşamında kesin bir dönüm noktası olarak görmüştür. Bundan bir on yıl sonra *Yargı*'ya ilişkin olarak şöyle yazar Milena'ya: *Bu öyküde her cümle, her sözcük, her –deyim yerindeyse– ezgi "korku" ile ilgilidir. İlk kez o zaman uzun bir gecede açıldı yara.*[124] Kafka'nın o dönemde kendilerini ilk kez açığa vuran *hayaletler*'den, *korku*'dan ve daha önceki dönemin *suçsuz suçsuzluk*'undan, bir *yokülke*'den, bir *havada süzülüş*'ten, bir *hiçlik*'ten söz etmesi karakteristiktir. Böyle bir durum bilinçli algılandığı anda korku doğar. (Kierkegaard şöyle der: "Bu suçsuzluktaki derin gizliliktir: Aynı zamanda korkudur bu gizlilik. Düşte gezinen ruh kendi gerçekliğini dışa yansıtır, ne var ki söz konusu gerçeklik hiç'ten başka bir şey değildir).[125] Bundan böyle Günlük ve mektuplarda dönüp dolaşıp karşımıza çıkar korku sözcüğü. Dış dünyanın kendi gerçeğinden içeri sızacağından duyulan korku, ayrıca içteki özgürlüğün suçla yok edileceği korkusu ve yaşanmamış bir yaşamdan duyulan pişmanlık, hiçlik'ten duyulan korku. Kierkegaard'ın "korku kavramı"nda şöyle denir:

"Korku nesnesiyle sinsi bir bağlantı kurar, nesnesinden gözünü ayıramaz, istemez de bunu, çünkü birey bunu ister istemez pişmanlık gösterecektir; bu söylediklerim bazı kişilere çetin bir konuşma gibi görünürse, elimden bir şey gelmez. Başkalarıyla değilse de kendi kendisiyle ilgili olarak, deyim yerindeyse, tanrısal bir davacı olabilecek kadar sarsılmaz bir kişi konuşmamı çetin bulmayacaktır. Kaldı ki yaşam yeterince olay çıkarır bireyin karşısına ve korku içindeki birey büyük bir şevkle gözlerini suça diker, ama yine de korkar ondan... Ne var ki, bütün bunlar dikkate alındığında dış yeteneklere karşın geniş yolu değil de acıyı, çaresizliği ve korkuyu seçen kişilerin ortaya çıkması beklenebilir... sahip oldukları fazlasıyla baştan çıkarıcı şeyleri adeta kaybetmeleri bek-

lenebilir. Böyle bir savaş kuşkusuz pek yorucudur; çünkü öyle anlar gelebilir ki, böyle bir işe başlamaları nerdeyse üzer kendilerini, hüzünle, hatta belki bazen umutsuzlukla önlerinde bulunabilecek güler yüzlü yaşamı düşünürler."[126]

Kafka'nın durumunun bundan daha iyi anlatımı pek düşünülecek gibi değildir (Kafka 1913 Ağustosunda Kierkegaard'ı ilk okuyuşunun ardından Günlük'üne düştüğü notta da doğrular bunu: *Sezdiğim gibi, onun durumu da, aradaki önemli ayrımlara karşın benimkine pek benziyor, en azından o da benim bulunduğum tarafında eğleşiyor dünyanın, bir dost gibi beni doğruluyor).*[127] 1922'de Max Brod'a yolladığı bir mektupta şöyle yazar: *Ne diye pişmanlığın arkası gelmiyor bir türlü? Son söz hep şu oluyor: Yaşayabilirdim, ama yaşamamıyorum.*[128] *Yaşanmamış* bir yaşam karşısında duyulan suçluluk duygusu Kafka'nın yaşamının son on yılında giderek güçlenir, bu duyguyla birlikte yaşamın hiçlik'inden duyulan korku da büyür, Kafka, ancak yazıp çizmeleriyle haklı gösterebildi bu *hiçlik*'i.

Bu konuda Kafka'nın *doğal* yaşama duyduğu *özlemle,* kendini asla onun eline teslim etmeme *kararlığını* birbirinden ayırmak gerekiyor. Kafka'yı bir ermiş gibi gösterip bu ermişi sevecen bir aile reisi, insan canlısı biri olmaktan birtakım olumsuz koşulların alıkoyduğu ileri sürülemez. Kafka'nın kendisini söz konusu özlemin eline teslim etme girişimleri (bunlar da yeterince çok sayıdadır) başarısızlıkla sonuçlanmış, başarısızlık da birtakım kişilerden ve koşullardan değil, söz konusu girişimlerin başarıya ulaşmasını salt edebiyata adanmış bir yaşam karşısında *ikinci planda* gören Kafka'nın kendisinden kaynaklanmıştır. Ayrıca, ilgili girişimler, daha liseli öğrencinin düşlerinde karşılaşıldığı üzere, *genel dikkati*

kendi üzerine çekmemek için çevrenin isteklerini karşılamaya yönelikti. Bunun en çarpıcı örneği (ve yazarın "konumu" üzerine Kafka'nın söylediği en önemli sözlerden biri), dostu Baum'ın tatili birlikte geçirmek üzere yaptığı bir daveti geri çevirmesidir. Kafka daha önce sözü edilen 1922 tarihli mektupta Max Brod'a şöyle yazar:

Değişimden korkudur bu, boyumdan büyük bir iş yaparak Tanrıların dikkatini üzerime çekmekten korkudur.

Bugün uykusuz geçen gece boyunca zonklayan iki şakağımın arasında her şeyi dönüp dolaşıp bir sağa, bir sola, yuvarlar dururken... nasıl çürük ya da hiç var olmayan bir zemin üzerinde, içinden karanlık bir gücün diledikçe çıkıp gelerek, benim kekelememe aldırmaksızın hayatımın altından girip üstünden çıktığı karanlık bir zemin üstünde yaşadığımın bir kez daha bilincine varıyorum. Yazıp çizmelerim ayakta tutuyor beni, ama bu tür bir yaşamı ayakta tutuyor demek daha doğru olmaz mı? Bununla, yazıp çizmesem daha iyi yaşayacağımı söylemek istiyor değilim. Tersine, o zaman yaşamım daha da kötü olur, hiç çekilmez durum alır ve çaresiz cinnetle sonlanırdı. Ancak, yazıp çizmesem de yine yazar olarak kalmam koşuluyla kuşkusuz, ki gerçekten de böyle bir durum söz konusudur. Yazıp çizmeyen bir yazar da cinnete davetiye çıkaran garip bir yaratıktır. Peki, şu yazarlığın kendisi nasıl şeydir? Yazıp çizmek tatlı, harikulade bir ödüldür, ama ne için? Çocukların görsel yöntemle öğretimindeki o açık seçiklikle gece şunu anladım ki, şeytana hizmet karşılığında verilen bir ödüldür bu. Karanlık güçlerin yanına iniş için, eli kolu bağlı yaratılmış cinlerin zincirlerinden kurtarılması için, sakıncalı kucaklaşmalar için, yukarının güneş aydınlığında öyküler kaleme alacak birinin bilemeyeceği neler olup biti-

yorsa aşağılarda, onlar için bir ödül. Belki yazıp çizmenin bir başka türlüsü de vardır. Benim bildiğim bu türüdür yalnızca, korkunun uyutmadığı gecelerde bildiğim yalnızca bu tür bir yazıp çizmedir. Ve bundaki şeytanlığı açık seçik görür gibiyim. Kendini beğenmişlik ve zevk düşkünlüğüdür bu, habire insanın kendisinin ya da yabancı birinin çevresinde bir vınlamayla – bu durumda devinimin sayısı artar sürekli, kendini beğenmişlikten bir güneş sistemi doğup çıkar – döner ve bu dönüşün tadını çıkarır. Böyle bir yazar, naif bir insanın bazen içinden geçirdiği 'Ölsem de nasıl ağlayıp sızlayarak yasımı tuttuklarını görsem!' dileğinin gereğini yerine getirip durur, ölür (ya da yaşamaz) ve sürekli kendi kendisinin yasını tutar. Bu da müthiş bir ölüm korkusuna yol açar; bunun ölüm korkusu olarak kendini açığa vurması gerekmez ille, değişimden korku kılığında da boy gösterebilir... Ölüm korkusunun nedenlerini iki ana gruba ayırabiliriz. Birincisinde yazar ölümden müthiş korkar, henüz yaşamamıştır çünkü. Bununla çoluk çocuk, çift çubuk olmadan yaşanamaz demek istiyor değilim. Yaşamak için gereken şey, kendi kendinden haz duymayı boşlamaktır, evi hayran hayran seyretmeyi ve süsler, bezeklerle donatmayı bırakıp içine taşınmaktır. Ama böyle bir şey kimsenin elinde değildir, yazgının işidir bu. Peki, pişmanlık niye o zaman? Ne diye bir türlü sonu gelmez bu pişmanlığın? Kendini daha güzel ve daha tadına doyulmaz kılmak için mi? O da var. Bu bir yana, ne diye böyle gecelerde son söz hep şöyledir: Yaşabilirdim, ama yaşamayamıyorum. İkinci ana neden – belki de bir tek neden var ortada, ikisi birbirinden pek ayrılacak gibi görünmüyor bana – şu düşünceden oluşuyor: Oyun olarak oynadığım şey gerçekleşecek. Yazıp çizmelerle özgürlüğümü satın alamadım..."

Bütün bu anlatılanları bir yazar olarak v urgulamak için –ben yapmıyorum bunu, sorunun kendisi böyle istiyor– şunu da eklemeden duramayacağım: Yolculuğa çıkmaktan duyduğum korkuda, en azından birkaç gün yazı masasından uzak kalacağım düşüncesi de rol oynuyor. Ve bu gülünç düşünce...

Kafka abartmaya kaçıyor burada, söz konusu aylarda Planá'da kızkardeşi Ottla'mn yanında *Şato*'nun son bölümleri üzerinde çalışmıştır... *doğrusu biricik haklı düşüncedir, çünkü yazarın varlığı gerçekten yazı masasına bağlıdır, cinnetten yakasını kurtarmak istiyorsa yazı masasından asla uzak kalamaz, dişiyle tırmağıyla bu masaya tutunması gerekir...*

Oskar'a telgrafla gelemeyeceğimi bildirdim, başka türlüsü olacak gibi değildi, telaş ve tedirginliklerin önüne geçmemin başka yolu yoktu. Ona dün yazdığım mektubun havası hiç yabancı gelmedi bana, F.'ye yazmaya alışık olduğum mektuplardaki havaydı bu. [129]

İleride nişanlısı olacak F.'yi, Felice Bauer'i 13 Ağustos 1912'de Brod'larda tanıdı Kafka; Ekim sonundan başlayarak her ikisi arasında 1917'ye kadar yıllar yılı sürecek beş yüz mektup ve kartpostalı içeren bir mektuplaşma başladı; Kafka'nın tanışmalarından daha birkaç hafta sonra Aralık ayında yazıp Felice'nin Noel'de Berlin'e davetini geri çevirdiği mektup (Felice burada yaşıyordu) ve kısa bir süre sonra *Kayıp* romanı üzerindeki çalışmalara son vermesi, on yıl ilerideki bir sözünü doğrulayacak bir belge oluşturur. Mektupta şöyle der Kafka: *Bir ara yazıp çizmelere ve bununla ilgili diğer etkinliklere başvurmaksızın mutlu olabildimse (pek bilmiyorum oldum mu), hiçbir şey yazıp çizecek gücü bulamamışım-*

dır o zaman, dolayısıyla henüz yolculuğa pek çıkmadan tersine dönmüştür her şey, çünkü yazma özlemi nerede olursa olsun baskın çıktı.[130]

Bu nedenledir ki, Kafka 1912'den sonra kimseyle dostluk kurmaya yanaşmaz artık (bunun tek istisnası, yaşamının son üç yılında tıp öğrencisi Robert Klopstock'la daha çok bir baba gibi sürdürdüğü dostluktur); bu nedenledir ki, *her şeye karşın* Prag'da kalır, burada yaşar. Yine bu nedenledir ki, her üç nişanı (1914, 1917, 1919) sonradan yine bozar, G.W. ile ilişkileri konusunda da başka türlü davranmaz (1913), Grete Bloch'la 1914'ten, Milena'yla 1920'den başlayarak ilişkileri kopar. Yalnızca Dora Diamant'la ilişkisi, ölümünden yanın yıl önce bir mutluluğun ışıl ışıl aydınlığı içinde yüzer. Bu *evlenme girişimleri* ve kadınlarla dostlukları bir başka ek yükün ağırlığını taşırlar üzerlerinde. Birinci Dünya Savaşı'ndan önce, toplumun cinsellik, izdivaç ve ahlak konusunda Kafka'nın babasının da paylaştığı görüşlerdir bunlar. Karl Kraus, pek güzel tanımlar bu görüşleri: "Normları koyanlar değişik cinsiyet mensupları arasındaki ilişkiyi ters-yüz etmiştir. Kadınların eli kolu geleneklerle bağlanmış, erkeklerin ise bağlarından çözülmüştür.[131] Kızlar, bekâret idealinin sultası altına sokan cinsel yafta, erkekleri yalnızca genelevlerde edinebilecekleri bilgi ve deneyimle yükümlü kılmıştır. Dolayısıyla, Prag'da kabare ve şarkılı gazinoların yanı sıra pek çok sayıda genelev bulunmaktaydı ve içlerinden birkaçı soylu hovardalarla yazarlar arasında hayli ün yapmıştı; Franz Werfel "Yasevi" öyküsünü, Kinsky Sarayı'nın birkaç adım ötesindeki en ünlü genelevlerinden birine adamıştı:

"Büyük salon altın yüklü Rönesans üslubuyla, taçlı aynala-

nıyla, kırmızı kadifeden perdeleriyle, tahta döşeli buz gibi kaygan pistiyle tamamen feodal bir görünüm taşıyordu. Ne de olsa karşımızda öyle bir genelev bulunuyordu ki, kaba ve yoksul bir dil dağarcığının kendisine verdiği ismi rahatlıkla geri çevirebilir... çoktan yitip gitmiş, burnu havada bir on yılın Rönesansı, mutfakta imparatorun resmi asılı – bütün bu tozlanmış ve şimdiden biraz havı dökülmüş görkemden eski ikili monarşinin şaşkın bakışı kendisine bakanların üzerine çevrilmişti.

Hanımlar, mahrem bir hizmete koşulmamışlarsa, görevlerinin başındaydı. Kırıtıp salınarak salonda gidip geliyor, yüz ifadelerinde yalnızlıklar içinde hayranlıklar, aynalar önünden geçerken başlarını çeviriyor, nezaket karışımı soğuk tavırlarla ondan bundan sigara rica ediyor, tenezzül karışımı bir kayıtsızlıkla kısa bir süre için şu ya da bu masaya buyurup oturuyorlardı. Pek özel bir vakar duygusuyla adeta dolup taşıyordu içleri; öyle bir vakar ki, çok eskiden beri ün yapmış soylu evin tüm müdavimlerine ben buradayım diyordu. Bu salona kabul edilmek, yüksek yaşam çevrelerinden içeri adım atmak demekti."[132]

Kuşkusuz, Kafka da hukuk doktoru payesini elde ettikten sonra, bir süre toplumda öngörülmüş cinsel snobizmin etkisine bırakmıştı kendini; oysa özellikle bu tuhaf zevk düşkünlüğü, ürkekliği dolayısıyla kendisine her zaman yabancı kaldı. Fahişelerle yaşantıları, çağdaşlarının sözde kayıtsızlığını pek içermiyor, daha çok onlar da gizli bir toplumsallık özlemini dile getiriyordu. Kuşkusuz erken dönemde kaleme alınmış, tutunulacak rasgele bir kolun arandığı *Sokağa Bakan Pencere*'de duyulmuş özlemdi bu. 1908'de Brod'a şöyle yaz-

dı: *Bana dostça davranacak birini bir an önce bulmam gerekiyor. Dün bir fahişeyle oteldeydim. Bundan böyle kendini hüzne kaptıramayacak kadar yaşlıydı. Ne var ki, fahişelere sevgililere davranıldığı gibi sevecen davranılmamasına üzülüyordu. Onunla yatmadım, çünkü o da benimle yatmadı.*[133]

Bu gibi kadınlarla az sayıdaki ilişkilerine sonradan Kafka kirli ilişkiler gözüyle bakmıştır. Büyük romanlarında kadının hemen yalnızca söz konusu imajına yer verilmesi karakteristiktir; daha *Kayıp*'ta Brunelda olarak salt pasif cinsellikte şişkin bir et külçesi kılığında boy gösterir bu kadın tipi, ama özellikle sonraki iki büyük romanında o iki anlamlı *Froylayn Bürstner* adıyla ya da Leni ve Frieda gibi kısaltılmış hizmetçi isimleriyle çamaşırcı kadınlar, avukatların, kâhyaların ve memurların metresleri olarak karşımıza çıkar. Yalnızca *o andaki küçük iğrençlikleri* düşünen ve çevrelerine *karabiber kokusu gibi acı ve uyarıcı bir koku* [134] saçan, kaba, içgüdüsel yaratıklardır hepsi. Aşağılanmış kadınların, meslekten fahişelerin ya da fırsat düştükçe bu işe soyunanların oluşturduğu örnek bir koleksiyon baştan sona yer alır bu romanlarda. Ne var ki, olaylar örgüsü içinde pek belirli bir işlevleri vardır: Doruk noktalarında, olayların ilerideki gelişimi üzerinde kesin rol oynayacak durumlarda boy gösterir, başkişileri – çokluk sözcüğün gerçek anlamıyla – kendilerinden yana çeker, çekip yukarılardan aşağı alır, her seferinde onları aldatıp yanı başlarında *davalarına* hepsinden çok hizmet edeceklerine inandırırlar. Dolayısıyla, *Dava*'da banka memuru K. şöyle geçirir içinden: *Kadın yardımcılar buluyorum kendime, diye düşündü K., nerdeyse şaşırmış, ilkin Froylayn Bürstner, sonra mübaşirin karısı, nihayet bu küçük*

bakıcı kız; bana da nedense pek sokuluyor.[135] Ne var ki, Josef K., özellikle bu küçük bakıcı kız Leni'yle ilgilendiği için avukatla ve büro şefiyle önemli bir randevusunu kaçırır. *Şato*'da kadastrocu K. da, sevgilisini elinden alarak, başvurusunu karara bağlayacak memur Klamm'ın düşmanlığım kazanır. Söz konusu yerde, Kafka'nın, roman örgüsü içinde "kendi durumunu" kuşkusuz hepsinden açık seçik tanımladığı görülür (beri yandan özellikle *Dava* ve *Şato* romanlarında kullanılan malzemenin büyük çapta "özyaşamsal" nitelik taşıdığı, yani "Kafka'da gerçekçilik" tartışmasının, temel kanaviçeyi oluşturan gerçek parçacıklarını göz ardı etmesi durumunda yanlış yola sapacağı son yıllarda ortaya konmuştur):

Derken birbirlerine sarıldılar; Frieda'nın ufak tefek vücudu K.'nın ellerinde yanıp tutuşoyurdu. K.'nın sürekli kurtulmayı deneyip bir türlü başaramadığı bir esriklik içinde birkaç adım yuvarlandılar yerde, derken boğuk bir sesle Klamm'ın kapısına gelip tosladılar, sonra döşemedeki bira birikintileriyle diğer pislikler içinde serilip kaldılar. Saatler geçirdiler burada, birlikte soluyuşlar, birlikte kalp atışlarıyla saatler! K.'nın yolunu şaşırıp kayboluyorum duygusuna kapıldığı ya da kendisinden önce kimse tarafından ayak basılmamış uzak, yabancı bir yerde bulunuyorum sandığı saatler! Öyle bir yer ki, havası bile yurdundaki havanın zerresini içermiyor, yabancılıktan ölecek gibi oluyor insan, anlamsız ayartıları karşısında daha da ilerilere gitmekten, yolu daha da çok şaşırmaktan başka bir şey elinden gelmiyordu.[136]

Kafka'da kadın kahramanlar adeta fahişe olarak tasarlanmıştır, bunlarla ilişkiler bir evliliğe yol açabilmekten uzaktır, *esriklik* durumunda kurulan birlikteliklerdir tümü, yabancı ül-

kelerde karşılaşılan *ayartılardır*, dolayısıyla, Kafka'nın içinde yaşattığı düşü gerçekleştirirler: Kafka toplumsallık özlemine, ancak toplum içine karışma olanağını dışlayacak – böyle bir olanağın yazıp çizmelerinin sonu olacağına inanmıştı çünkü– ve böylece onun "ancak" başka koşullarda gerçekleşebilen bir ideal kimliğiyle varlığını sürdürmesini sağlayacak bir konumda teslim eder kendini. Bu kadınlar, Kafka'nın yaşamının son on yılında temizlik uğrundakendini helâk edercesine sürdürdüğü duygulandırıcı bir savaşın sadık kopyalarıdır. Ne var ki, bu savaşın şeması daha erken dönemde belirlenmiştir; 1907'de bir kadın dostuna yolladığı, adeta kadınlara ileride yazacağı mektupların üslubunu içeren bir mektupta şöyle der Kafka:... *beni birazcık seviyorsan acıdığındandır; ben sevilecek değil, kendisinden korkulacak biriyim.*[137] Ve bu koşullarda evlenme girişimleri başlar Kafka'nın; *evlenme girişimlerine, içinde tasa ve kaygılar ve kötü sezgilerle ama titizlikle defter tutmaksızın günü gününe yaşayan bir iş adamı gibi büyüdüm, yetiştim.*[138] İlerideki nişanlısıyla ilk karşılaşmalarından bir-iki gün sonra Günlük'üne şu notu düşer:

Froylayn Felice Bauer. 13 Ağustos'ta Brod'lara gittiğimde masa başında oturuyordu, yine de bana bir hizmetçi gibi göründü. Kim olduğunu da merak etmedim hiç, odadaki varlığını hemen kabullendim. Boş, boşluğunu gizlemeksizin açıkta taşıyan kemikli bir yüz. Çıplak bir boyun. Acele sırta geçirilmiş bir bluz. Tümüyle bir ev kıyafetine benziyordu giysisi, ama sonradan hiç de böyle olmadığı anlaşıldı. (Bu kadar olumsuz yaklaşmam kendisini bana biraz yabancılaştırıyor. Doğrusu nasıl bir durumdayım şu sıra? İyi adına ne varsa hepsine yabancılaştım, üstelik buna inanmıyorum henüz...) Adeta kırık bir burun... Sarışın, biraz sert, çekicilikten yok-

sun saçlar, iri bir çene. Otururken bir kez daha dikkatle baktım, oturduğumda ise kendisiyle ilgili sarsılmaz yargımı çoktan vermiş bulunuyordum. [139]

Dört hafta sonra, 20 Eylül'de (*Yargı*'nın yazılmasından iki gün önce) Felice'nin bir Parlograf firmasında çalıştığı Berlin'e ilk mektubunu yazdı Kafka. Bunun için, Brod'lardaki akşam ikisi arasında şöylece kararlaştırılmış Filistin gezisinden bahane olarak yararlanmıştı. Anlaşılan Felice bu mektuba kısa bir yanıt verdi, daha sonra da Kafka'nın yolladığı diğer mektupları yanıtsız bıraktı. Bu arada Kafka, eşinin dostunun yardımına başvurarak mektuplarını Felice'nin yanıtlamasını sağlamaya çalıştı. Max Brod'a yazdığı, aynı döneme rastlayan 8 Ekim tarihli uzun mektupta, *Kayıp* üzerindeki çalışmaların orta yerinde bulunan Kafka dostuna yakınır, evdekilerin sonraki iki haftalık sürede boş ikindilerini Prag'daki eniştesine ve ailesine ait olan ilk Asbest fabrikasını denetleyerek geçirmesini ısrarla kendisinden istediklerini söyler: *Uzun süre pencerenin önünde dikildim, cama bastırdım yüzümü, pencereden atlayarak köprünün üzerindeki gümrükçüleri korkutmak geçti içimden sık sık. Ne var ki, kendimi yine de bütün zaman tutup koyvermedim, dolayısıyla kendimi kaldırım üzerinde paramparça etme kararı gereken kesinlik ve derinliği kazanamadı. Beri yandan bana öyle geldi ki, hayatta kalmam yazma eylemimi –yalnızca, yalnızca bir kesinti söz konusu olsa bile– ölümden daha az kesintiye uğratacak ve ben iki haftalık sürede romanın başıyla devamı arasında şöyle ya da böyle özellikle fabrikada, özellikle isteklerine kavuşmuş evdekilerin karşısında romanımın alabildiğine derinliklerinde devinecek ve yaşayacağım...*

Ama yine de, şimdi sabah vakti susarak geçiştiremem bunu; sırayla hepsinden nefret ediyorum ve sanırım bu ondört gün-

de onları selamlamak için gerekli sözcükleri bile çıkaramayacağım ağzımdan. Ama nefretin yeri – ve yine benim kendi kendime yöneliyor bu nefret – rahat rahat yatılan yatak değil, pencereden dışarısıdır daha çok. Kendimi gecekinden çok daha az güven içinde hissediyorum. [140] Max Brod annesine gidip rica ederek kendisini bekleyen baş belasından kurtarır Kafka'yı, birkaç hafta sonra da Kafka'nın davranışıyla tedirginliğe sürüklenmiş Felice'ye iki mektup yazar, "çokluk hastalık derecesindeki duyarlığını dikkate alarak Franz'a biraz hoşgörüyle bakmasını" ve "göstereceği anlayışla, iyilikseverlikle onun iç çatışmalardan kurtulmasından yardımını esirgememesini, böyle biricik ve olağanüstü insanın bir başka türlü davranışa layık olduğu bilinciyle bunu yapmasını ister.[141]

Kafka'nın *nefret* ve "duyarlığının" başlıca nedeni, onun bu üretkenlik aylarında Eylül ortasından beri ilk kez izlediği (sonradan bütün üretkenlik dönemlerinde yapar bunu) ve şaka yollu "*manevralı yaşam*[142]" diye nitelediği zaman bölümlemesinde saklı yatmaktaydı. Bürodan sonra Kafka eve gidiyor, saat yedibuçuğa kadar uyuyor, sonra bir saat dostlarıyla ya da tek başına gezintiye çıkıyor, akşamleyin evdekilerle yemek yiyordu (Prag'ın kentsoylu kesiminde akşam yemeğinin geç yenmesi genelde âdet olmuştu); gece yaklaşık on buçukta yazmaya başlıyor, iki, üçe, hatta bazen daha geç bir saate kadar çalışmasını sürdürüyordu.

23 Ekim'de, Kafka, sonunda beklediği yanıtı alır Felice'den ve aralarındaki mektuplaşma hemen –günde iki, üç mektupla– nerdeyse ölçüsüz bir boyut kazanır. Mektuplarında ailesinden, kafasındaki plan ve tasarılardan söz açar Kafka, *Kayıp* ve *Değişim* üzerindeki çalışmaların ilerleyişi konusunda Felice'ye bilgi verir, ona nasıl yaşadığını, hangi saatte neler yaptığını açıklar. Anlaşılan neden böyle bir zaman bölümle-

mesine başvurduğunu Felice'nin sorması üzerine, ona Willy Haas'ın redaksiyonunu yaptığı "Herderblätter"de kısa süre önce yayınlanmış *Büyük Gürültü* [143] başlıklı yazısını yollar (bu yazıyı Günlük'ten alıp üzerinde sadece bir-iki değişiklik yapmıştır):

Büyük Gürültü

Odamda, evdeki bütün gürültünün bu ana karargahında oturuyorum. Vurularak açılıp kapandığını duyuyorum tüm kapıların. Onların gürültüsü, kapılar arasında oradan oraya seğirtenlerin ayak seslerini işitmekten beni esirgiyor. Ayrıca, mutfaktaki fırın kapağının sert ve hoyrat kapatıldığını duyuyorum. Babam odamın kapılarını adeta göçerterek giriyor içeri ve robdöşembrını arkasından sürükleyerek geçip gidiyor. Bitişik odadaki sobanın külleri kazınıyor derken. Valli, sözcükleri tek tek konuşarak babamın şapkasının fırçalanıp fırçalanmadığını soruyor. Bana aşina gelen bir ses bir ıslık gibi yükselerek soruyu yanıtlıyor. Derken daire kapısının kaldırılan kolu, nezleli bir boğazdan gelir gibi bir ses çıkarıyor, adeta bir kadın sesinin söylediği bir ezgiyle kapı açılıp bütün gürültülerden daha saygısız, boğuk ve erkeksi bir hamleyle kapanıyor ardından. Babam gitti, şimdi iki kanaryanın sesinin öncülüğünde daha narin, daha dağınık ve daha umarsız bir gürültü başlıyor. Önceden de düşünmüştüm, ancak kanaryaların sesiyle yine aklıma geliyor: Kapıyı azıcık aralasam da bir yılan gibi yerde sürünerek bitişik odaya girsem ve başımı kaldırıp kızkardeşlerimle mürebbiyelerinden gürültü yapmamalarını rica etsem mi acaba diyorum.

Franz Kafka.

Pek Sayın Rowohlt!

İşte size görmek istediğiniz küçük yazılar, hepsi ufak bir kitap yapar sanıyorum. Yazıları biraraya toplarken, kimi anlar, sorumluluk duygumun sesine kulak vermem gereği ve güzel kitaplarınız arasında benim de bir kitabımın yer alması için duyduğum özlem arasında bir seçme yapmak durumuyla karşı karşıya kaldım. Kuşkusuz, her seferinde yerinde bir karar verdim diyemem. Ama seçtiğim yazıları hiç değilse basılabilecek kadar beğenmeniz beni mutlu kılacaktır. Çünkü, ne kadar uğraşırsanız uğraşın, ne kadar anlayışlı davranmaya çalışırsanız çalışın, yazılar içinde kötüsünü ilk bakışta göremiyorsunuz. Ne de olsa yazarlarda karşılaşılan en yaygın özellik, kendi kötü yazılarını kendilerine pek özgü bir biçimde örtüp gizlemeleridir.

En derin saygılarımla,
Dr. Franz Kafka

Prag, 14 Ağustos 1912 *Prag, Niklasstrasse 36*

Kafka'nın Ernst Rowohlt'a yazdığı mektup

Kafka, Willy Haas ve "Herder Derneği" tarafından 4 Aralıkta yapılacak herkese açık dinleti saatinde yazılarından bölümler okumaya davet edildi (Daha sonra yazılarından bölümler okumak için tek bir kez dinleyici önüne çıktı). Dinleti saatinde *Yargı*'yı okudu Kafka, birkaç ay sonra öykü Felice'ye adanmış olarak Max Brod'un çıkardığı "Arcadia Yıllığı"nda yayınlandı ve aynı Aralık ayında Kafka'nın ilk kitabı çıktı. Onsekiz küçük yazıdan oluşan *Gözlem* adında bir derlemeydi bu, Kafka yazıları Brod aracılığıyla Rowohlt Yayınevi'ne yollamıştı. Ernst Rowohlt tarafından kuruluşundan (1908) bir-iki ay sonra yayınevine Kurt Wolff hissedar olarak girdi, Rowohlt'ın 1912 güzünde ticari temsilci olarak S. Fischer'e geçmesi üzerine yayınevine tek başına sahip oldu ve ismini 1913'de değiştirip Kurt Wolff yaptı. Aynı yayınevinde Kafka'nın daha başka kitapları da yayınlandı; ilkin 1913 Mayıs'ında *Ateşçi* (*Kayıp* romanının ilk bölümü), *Kıyamet Günü Kitaplığı* dizisinin üçüncü kitabı olarak çıktı. Kafka, *Tanrı'nın kendisini yayıncılık mesleğine karşı büyük bir şevk ve anlayışla donattığı... yaklaşık 25 yaşındaki, alabildiğine yakışıklı* bu yayıncıyı takdir etmekteydi. Beri yandan, Kurt Wolff da hiçbir zaman yazarının tek tek ele alındığında çokluk hatırı sayılır isteklerini yerine getirmekte duraksamadı; oysa, Kafka'nın bir dostuna mektupta söylediği gibi, *yazarların yükü altında gömülmüş bir yayıncıydı.*[144] Ne var ki, Kafka'nın bu yayınevinde çıkan yapıtları da çokluk 800 ya da 1000 adetten fazla basılmış değildi ve bunların içinde yalnızca *Ateşçi, Değişim* ve *Yargı*'nın ikinci baskıları yapılmıştı.

Kafka, daha ilk mektuplarının birinde Felice'ye düşüncelerinin bile yazıp çizmesine bağlı olduğunu yazmıştı. Sonraki haftalarda, aradaki yakınlığın giderek büyümesiyle Kafka'nın bu konuya ilişkin dışavurumları daha belirgin niteliğe bürünür; dostu Max Brod gibi Felice'ye de güvenilir, güçlü,

dingin, işbilir biri gözüyle bakması Kafka'yı özellikle söz konusu dışavurumlara yöneltir. Örneğin, bir defasında kendisine anlaşılan karşıt görüşte olduğunu yazması üzerine adeta çileden çıkarak yanıt verir Felice'ye, acaba kılık değiştirip onunla birlikte çevresine korku salmak mı istediğini sorar.

Daha Aralık başında kararını kabul etmesi için Felice'yi hazırlamaya çalışır: Noel'de Berlin'e gitmeyecektir (yeniden görüşmeleri için ne de olsa ilk fırsattı bu); daha söz konusu günlerde – *Değişim*'in sonu üzerinde çalıştığı bir sıra – dışarıdan kaynaklanacak tüm olumsuzluklardan korkmaktadır, kısa da olsa bir gezi her zaman böyle bir olumsuz dış etken anlamını taşır Kafka için. Bundan böyle sevgi konusundaki en küçük açıklamalarında bile, söz konu açıklamaların yükümlülüğünü yerine getirmenin ne denli güç olduğuna değinmeden geçmez. Kafka bir hafta önce Jan-Tsen-Tsai'nin bir şiirini alıntılayarak yollamıştır Felice'ye; bu, onun pek çok yıldan beri hoşlandığı, Hans Heilmann'ın Çin şiirinden düzyazıyla yaptığı çevirileri okuduğundan beri sevdiği bir şiirdir ve *Bir Savaşın Tasviri*'ndeki bazı bölümleri kaleme alırken Kafka söz konusu çevirilerden esinlenir.[145]

Derin Gece

Gece soğuk, okuduğum kitaba daldım
Yatma saatini unuttum çoktan
Uçup gitti lavanta kokuları
Altın sim işlemeli yorganımdan
Söndü ocakta yanan ateş hanidir
Şimdiye dek sabreden güzel sevgilim
Lambayı çekip aldı önümden ve sordu:
Saat kaç oldu biliyor musun?

Felice'yle mektuplaşmalarında dönüp dolaşıp bu şiire değinir Kafka, onu bir temel durum olarak görür; söz konusu durumun Kafka'nın "*manevra-yaşamı*"na yakınlığı zaten yeterince açıktı, ama sonunda Kafka bundan daha da açık bir soruyu ortaya atar şiirdeki sevgili şairin eşi olsa ve söz konusu gece de bu evlilikte geçirilen tüm gecelerin yalnızca bir örneğini oluştursa, buna ne diyeceğini öğrenmek ister Felice'den.

Böylece daha 1912 yılı, Kafka'nın sevgisine çok geçmeden karşılık veren, ama ilk görüşmelerinden sonra onu henüz ikinci bir kez görememiş Felice için geleceğe ilişkin kasvetli belirtilerle sona erer, daha önce Kafka'dan alıntıladığımız cümlede özetlenmiş kasvetli belirtilerdir bunlar... *Yazıp çizmeler ve onunla ilgili diğer tüm etkinlikler dışında bir başka şey beni mutlu kılmışsa, o zaman özellikle yazma yeteneğini tümüyle yitirmişimdir, bu da her şeyin daha başlar başlamaz yıkılıp gitmesine yol açmıştır.* Böyle bir durumun da eli kulağında kendisini beklediğini Kafka biliyordu (Felice de biliyordu ayrıca, çünkü Kafka bunu üstü kapalı ona açıklamıştı, yazınsal üretkenliğin kendisinden el çekmekte olduğunu hissediyordu; *Değişim*'in yazılması için verilen aradan sonra *Kayıp* üzerindeki çalışmaları ancak güçlükle sürdürebilmekteydi, topu topu birkaç sayfa bir şey yazılabilmişti, o kadar; Ocak ayında da *Kayıp* üzerindeki çalışmalara son verildi, bir diğer düzyazı çalışmasından da (Ernst Liman öyküsü) sonuç çıkmadı. *Kayıp* romanının ilk kez kafada tasarlanmasının üzerinden de bir yıl gibi bir zaman geçmişti. Orada anlatılmak istenen, onaltı yaşındaki bir göçmenin yabancı bir ülkedeki yaşantıları, *Yargı*'da genç bir işadamının dünyasını oluşturmuştu; *yabancı bir ülkedeki* bir gençlik arkadaşına

yazılan bir mektubun ardından (mektupta nişanlandığını bildiriyordu arkadaşına) yargı gelip buluyordu işadamını. Şurası karakteristiktir ki, Kafka öyküyü yazmaya koyulduğu o Eylül gecesi bir savaşı betimlemeyi düşünmekteydi ve ancak öykünün yazılım sürecinde içteki durumunu dışsal görüntülemeyle açığa vurma niyetinden vazgeçti. Öyle bir durum ki, *Değişim*'de daha bir güçle belli eder kendini: *Yargı*'da henüz baba dünyayı temsil ederken – Kafka burada tümüyle kendi erken-dışavurumcu kuşağının düşünce ve tasarımlarının etkisi altında kalmıştı–, Gregor Samsa'nın yazgısı söz ve imge bakımından *Taşrada Düğün Hazırlıkları*'nın başkişisi Raban'ın düşlediği bir yazgıdır, *giyinik bedenini* yollayıp kendisi *kocaman bir böcek kılığında* yatakta yatarak dünyanın ona yönelttiği beklentileri karşılamaktan oluşur bu yazgı. Bir ceza olarak düşünülmüş *Değişim* (Samsa yatağın altında yatar çünkü ve sonunda ölüp gider.) Kafka'nın kendi kendisinin bir anlatımıdır, kuşkusuz alabildiğine iddialı bir anlatımdır. Fobinin, *korku*'nun, gürültüye karşı duyarlılıkta da (söz konusu duyarlık Kafka'yı yaşamının son yıllarında dostları ve komşuları için bir ucubeye dönüştürmüştü) kendini pek belirgin açığa vuran dış dünyaya karşı duyarlığın anlatımı, aynı zamanda aynı konular üzerinde düşünmelerin bir anlatımıdır. *Komedyen'deki yeryüzü kalıntısı*'nın[146] tümüyle bilincindeydi Kafka; *kendi yaşam planını* kesin bir içtenlikle betimlediği zaman bile, en sona bazen daha çok karşı umut diye nitelendirilebilecek bir karşı soruyu yerleştirmeden duramamıştır.

HER İKİ NİŞAN – "DAVA"

1913 yılına ilişkin notlar Günlük'ün yedinci kuvart defterinde yer alır. Defterin sonunda şöyle yazar Kafka: *Defter 2 Mayıs 1913'te, kafamın içini "alt üst" eden Felice'yle başlıyor, böyle bir başlangıçla da onu kapayabilirim.*[147] 1913'te, ayrıca 1914'ün ilk yarıyılında büyücek yapıtlar kaleme alınmaz. 1914 baharında bedensel çalışmalara başvurur Kafka, *kendi kendini kahredip durmaları* sona erdirmeyi dener, sık sık izlediği bir yöntemdir bu: Uzun uzun gezintiler yapar, zaman zaman bir marangoz atölyesinde çalışır, ata biner, yüzer, kürek çeker (kürek çekmeye bayılırdı Kafka, Moldav Irmağı'nda bir kayığı vardı – *dış bakımdan* Kafka'da, pek yakışıklı, ince, uzun boylu bu kişide kendi içine kapanık yaşayan insanların kaçıklıklarından, acayipliklerinden eser yoktu), 1913 Martında ikindi saatlerini Prag'a yakın Troja'daki bir bahçede çalışarak geçirir.

Paskalya tatilinde ilk kez Berlin'e gidip görür Felice'yi. Pantkot yortusundaki ikinci ziyaretinde, Felice onu ailesiyle tanıştırır. Kafka, ileriki haftalarda resmen Felice'nin babasına başvurmayı ve kızıyla nişanlanmak istediğini bildirmeyi düşünür. Ne var ki, daha bu haftalarda Günlük'e düşülen notlar duruma kuşkuyla baktığını gösterir: *Çılgınca bir yalnızlık isteği. Salt kendi kendimle yüz yüze olmak.*[148] Sonradan sık sık yapacağı gibi, *evlenmenin leh ve aleyhindeki nedenlerin bir*

listesini [149] çıkarır. 15 Ağustos'ta *Günlük*'e yeniden şu notu düşer: *Çıldırıncaya dek herkesten soyutlayacağım kendimi, herkesle bozuşacak, kimseyle konuşmayacağım.*[150] Aynı gün de Felice'nin babasına söz konusu mektubu yollar. Ancak mektubun yanıtını öylesine bir sabırsızlıkla bekler ki, aradan henüz altı gün geçmişken Günlük'te ikinci bir mektup taslağını kaleme alır:

Sizden bir ricada bulunmuştum, yanıt vermekte duraksıyorsunuz. Bu da pek anlaşılır bir şey, ne de olsa her baba kızıyla evlenmek isteyen kişiye böyle davranır, yani bu mektubu yazmamın nedeni duraksamanız değil; tersine, duraksama mektubumun tarafınızdan serinkanlılıkla değerlendirileceği konusundaki umudumu güçlendiriyor. Bu mektubu ise, duraksamanız ve düşünüp taşınmanız, aslında gerektiği gibi, ilk mektubumda beni ele verebilecek o tek yere dayanmaktan çok, genel birtakım nedenlerden kaynaklanabileceği korkusuyla yazıyorum. Söz konusu yerde işimin katlanılmazlığından dem vurmuştum.

Belki bu katlanılmazlık sözcüğü üzerinde durmadan geçeceksiniz. Ama böyle davranmamanız, bu konuda beni titiz bir sorgulamadan geçirmeniz gerekiyor, o zaman size tastamam ve kısaca şu yanıtı verebilirim. Biricik tutkum ve mesleğime, ki bu da edebiyattan başkası değildir, ters düştüğünden işimin benim için katlanılır yanı yok. Edebiyattan ayrı bir şey olmadığıma, ayrı bir şey olamayacağıma ve olmayı da istemediğime göre, işim asla beni kendine çekip alamaz, ama düpedüz yıkıma sürükleyebilir. Böyle olmasına da çok bir şey kalmadı doğrusu. Alabildiğine berbat sinir krizleri bir türlü yakamı bırakmıyor. Kendi geleceğimle kızınızın geleceğine ilişkin tasa ve kahırlarla geçen bu yıl, gerekli dirençten

yoksunluğum kendini büsbütün açığa vurdu. Peki, neden bu işi bırakmadığımı ve varlıklı biri olmadığıma göre neden yazıp çizerek geçinmenin yoluna bakmadığımı sorabilirsiniz. Size yalnızca şu acınacak yanıtı verebilirim: Buna gücüm elvermez çünkü, durumumu genel olarak görebildiğim kadarıyla daha çok şimdiki işimde yıkılıp gideceğim ve kuşkusuz hızla gerçekleşecek yıkılışım.

Şimdi beni kızınızla, bu sağlıklı, şen, doğal, güçlü kuvvetli kızınızla karşılaştırın. Kendisine yolladığım yaklaşık beş yüz mektupta (Kafka burada abartmaya kaçıyor biraz) *aynı şeyi yinelememe, kendisinin ise inandırıcılıktan uzak bir "hayır" sözüyle beni yatıştırmak istemesine karşın doğruluğunu yitirmeyecek bir şey var ki, gördüğüm kadarıyla kızınızın yanımda ister istemez mutsuzluğa sürükleneceğidir. Ben yalnız dış koşullardan değil, daha çok yaradılışım gereği içine kapalı, suskun, insanlardan kaçan, hiçbir şeyden memnunluk duymayan biriyim. Ne var ki, böyle oluşumu da kendi hesabıma bir felaket diye niteleyemem, varmak istediğim amacın sadece bir yansımasıdır bu. Sanırım evdeki yaşayış biçimimden hiç değilse bazı sonuçlar çıkarılabilir. Evet, kendi ailemin bireyleri bu alabildiğine iyi ve sevecen insanlar arasında bir yabancıdan daha yabancı yaşayıp gidiyorum. Son yıllar annemle günde ortalama yirmi sözcükten fazla bir şey konuşmuş değilim; babamla ise selam sabahtan öteye geçmedi konuştuklarım. Evli kızkardeşlerim ve eniştelerimle hiç konuştuğum yok. Kendilerine kızdığım, gücendiğim için değil; nedeni, kendileriyle konuşacak en ufak bir şeyimin bulunmayışıdır sadece. Edebiyata uzak her şeyden sıkılıyor, nefret ediyorum; çünkü, gerçekte öyle değilse bile, bana ayak bağı olan, beni oyalayan bir şey görüyorum hepsini.*

Bu arada, bir aile yaşamını sürdürmeye yönelik hiçbir eğilim içimde yaşamıyor, yaşasa bile yalnızca gözlemci olarak kalmak isteyen birinin eğiliminden başka bir şey değil bu. Hısım akraba duygusu nedir bilmiyor, beni görmeye gelenlerin davranışına adeta bana karşı yapılmış bir kötülük gözüyle bakıyorum. İşim beni nasıl değiştiremezse, bir evlilikte yine öyle değiştiremez. [151]

Bu mektup (birincisi kaybolmuş, bize kadar ulaşmamıştır) Felice'nin babasımn eline geçseydi, onu pek de sevindirmezdi kuşkusuz, çünkü mektupta müstakbel damadı onun yanında kızının mutsuzluğa sürükleneceğini, çalıştığı işte kendisinin mahvolup gideceğini, tek ilgi duyduğu şeyin edebiyat olduğunu, bunda bir evliliğin de hiçbir değişiklik yapamayacağım kayınbabasına açıklamaktaydı. Beri yandan, bu mektup da –*Babaya Mektup* gibi– Kafka'nın başvurduğu bir "yöntem" idi; öyle bir yöntem ki, yazıp çizmelerini tehlikeye sokacağına inandığı açık ve kesin durumları *kendi lehinde* bir sonuç ortaya çıkacak gibi çok yönlü biçimde betimliyor, bu arada bütün suçu kendisi üstlenmeyi de unutmuyordu. Söz konusu yöntemin kuşkusuz farkındaydı Kafka, bu da onun iyice rahatını kaçırıyordu. *Evdeki yaşam biçiminin* abartılarak yansıtıldığını, ayrıntılı olarak ele alındığında doğru sayılamayacağını kendisi de elbet bilmekteydi – Günlük notları kanıtlıyor bunu – çünkü anne babasıyla, kızkardeşleriyle ve hayli ilginçtir ki mektupta kendisinden hiç söz açılmayan Ottla'yla sık sık görüşüp konuşuyordu.

Bu arada Felice'nin babasından yanıt geldi, Kafka'nın ikinci mektubu da yollanmadan kaldı böylece. Yanıt olumluydu, yine de Kafka doğrudan Felice'nin babasına yazıp bu yanıta karşılık vermedi, mektuba vereceği yanıtı Felice'ye yolladı.

Felice de olasıdır ki Kafka'nın mektubunu babasına iletmedi, çünkü başka türlü bir mektup kaleme alıp yollamasını istedi Kafka'dan, Kafka ise bunu yapamayacağını açıkladı, Grillparzer'den, Dostoyevski'den, Kleist'tan ve Flaubert'den örnekler getirdi. Kafka'nın yaşam boyu değer verdiği yazarlardı bunlar.

Şu ya da bu davranışını açıklamak ve doğruluğunu kanıtlamak için Kafka'nın sık sık başvurduğu adı geçen yazarların yaşam biçimleri, tek başına, Kafka'nın bir karar vermekten nasıl kaçındığını açık seçik bize göstermektedir. Nitekim, daha önce de Felice'yle birlikte tatile çıkma planını Kafka aynı şekilde boşa çıkarmıştı. 1913 Eylülü'nde Felice'yle arasındaki ilişkinin ilk kez "kopuşu", ilerideki yaşamında yer alan tümüyle benzer nitelikteki pek çok karar için belli bir model oluşturdu: "Yaşam ve edebiyat" arasında ne zaman bir seçme durumunda kalsa, isterse bu sözde bir seçme olsun hep edebiyatı seçti Kafka, ama yaşamı da asla dışlamaya yanaşmadı, böylece aynı durum ileride de yinelenip durdu. Karşılaştığı ilk durumdan, "Uluslararası Kurtarma ve Koruyucu Sağlık Kongresi"ne katılmak üzere sigorta kurumunun müdürü ve en yakın amiriyle Viyana'ya giderek yakayı sıyırdı. Viyana'dan Felice'ye birkaç kez yazdı, aynı zamanda burada yapılan Siyonist Kongresi üzerine bazı notlar kaleme alarak yolladı, görüşüp konuştuğu ve tanıştığı kişilerden söz açtı mektuplarında. Eylül ortasında tek başına Viyana'dan ayrılıp daha ileriye uzandı, Triyeste'ye, oradan da Venedik'e geçti, Verona üzerinden (buradan Felice'ye son bir kartpostal yolladı) Riva'ya giderek bir sanatoryuma yerleşti. Sanatoryumu biliyordu, daha önce bir ara kalmıştı burada.

Riva'da geçirdiği haftalarda onsekiz yaşındaki İsviçreli kız

G.W.'yi tanıdı. Sekiz yıl geride kalmış Zuckmantel yaşantısından sonra *sevilen bir kadınla ilişkideki tatlılığı* [152] ikinci kez yaşayışıydı bu. *Burada ilk kez bir Hıristiyan kızı anlama fırsatı geçti elime ve nerdeyse büsbütün onun etki çemberi içinde yaşadım.*[153] Bu kez ilişki kurduğum kimse *yarı çocuktu, benimse aklım başımda değildi ve hastalık iyiden iyiye çullanmıştı üzerime.*[154] Aradan on yıl geçtikten sonra bile

Kafka, en küçük kızkardeşi Ottla'yla.

Kafka, Riva'daki o günlerin *huzur dolu sersemliği*'[155]den söz açar. Zuckmantel'deki gibi, Riva'daki bu yaşantı konusunda da fazla bir şey bilmemekteyiz. Kızın, kendisi hakkında kimseye *bir şey söylememe yasağına* sıkı sıkıya bağlı kalan Kafka,[156] bu sevgi için de üç buçuk yıl sonra bir anıt diker, ama ötekinden daha açık seçik bir anıttır bu: Raban'ın tek düşündüğü şey *Taşradaki Düğün Hazırlıkları*'ndan yakayı sıyırmak olmasına karşın, Riva'da karaya ayak basan, ne ölü, ne yaşar durumdaki *Avcı Gracchus* (isim Kafka'da sık karşılaşılan şifrelerden biridir yine: İtalyanca Gracchio=karga) sürekli bir devingenlik içindedir. Kendi kendisiyle ilgili olarak şöyle der: *Burada yazdıklarımı kimse okumayacak, kimse yardımıma gelmeyecek... Bana yardım etmeyi düşünmek bir hastalıktır; öyle bir hastalık ki, yatakta yatılarak iyileştirilebilir ancak. Bunu biliyor ve bildiğim için de, örneğin şimdiki gibi kendimi tutamadığım bazı anlar böyle bir şeyi ne çok düşünsem bile başkalarını yardıma çağırmak için yazmıyorum.*[157]

Riva'dan döndükten sonra *kendimi belki bir kez daha yakaladım düşerken,*[158] diye yazar Günlük'üne bundan iki hafta sonra da Felice'yle yeniden mektuplaşmaya başlar, Kasım ayında da gidip görür kendisini. Prag'lı tanışı Ernst Weiss ile Felice'nin arkadaşı Grete Bloch aracılıkta bulunurlar ve 1914 Mayısı'nda Prag'a gelir Felice, hemen bir ev tutulur, 1 Temmuz'da da Berlin'de resmen nişan olayı gerçekleşir. Kafka için bir *kurtuluş denemesi*'ydi bu: Mart ayında Günlük'üne düştüğü notta, geçen yılın yaz mevsiminde Felice'yle aralarının açılmasına, yazarlık uğraşısını ön planda tutmasının yol açtığını anımsar, *çünkü bu uğraşın evlilikle tehlikeye düşeceğine inanıyordum* [159] der. Gelgelelim, evlenmedi mi

yazarlık uğraşısını başarıyla sürdüreceği umudu son aylarda boşa çıkmıştır: *Ne var ki, ikili bir umutsuzlukla bekleyemem: Bir yandan F.'nin benden giderek daha çok uzaklaştığını görmek, beri yandan bu yetmiyormuş gibi kendimi kurtarma konusunda sürekli büyüyen bir güçsüzlükten içeri yuvarlanmak.* [160]

Felice'yle nişanlanmasından umduğunu bulamaz Kafka, söz konusu güçsüzlüğü eskisi gibi sürüp gider. Bir katil gibi eli kolu bağlanıp zincire vurulmuş ve bir köşeye atılmış hisseder[161] kendini. Nişandan on sekiz gün (!) önce Felice'ye yazdığı bir mektupta Grillparzer'den söz açar: *Nişan çoktan bozulmuş bulunuyordu, yalnızca aptalın teki olan hısım akrabalar ileride bir evliliğin yine de gerçekleşebileceğini olası görmekteydiler. Katharina otuz yaşını geride bırakalı hayli zaman olmuştu. Pek çok defa yaptığı gibi, yine bir akşam Grillparzer kızkardeşlerini görmeye gitti. Özellikle Katharina'dan pek hoşlanıyordu, yarı acıma duygusuyla tutup kucağına oturttu onu – belki kızkardeşleri o sırada odadan gelip geçiyorlardı – ve Katharina'nın kendisini hiç ilgilendirmediğini, o zamanki davranışın zoraki nitelik taşıdığını, Katharina'ya karşı içinde en ufak bir duygu uyansa bu duyguya kendini bırakmakta gecikmeyeceğini, ama onu kısa bir süre kucağında tutup sonra kendisinden kurtulmaktan başka yapacak şey kalmadığını gördü ve daha sonra da kayda geçirdi bunu. Zaten yalnızca acıdığından Katharina'yı kucağına almıştı, adeta bir denemeydi, o kadar: İşin daha da kötüsü, sonucu önceden sezmiş, ama yine de öyle davranmaktan kendini alamamıştı.*[162]

12 Temmuz'da –iki hafta önce Saraybosna'da silahlar patlamıştı– Kafka Berlin'de nişandan vazgeçer, ardından da Bal-

tık Denizi'nin yolunu tutar (yolculuğun bir bölümünde Ernst Weiss eşlik eder kendisine) ve 16 Temmuz'da Avusturya'nın Sırbistan'a verdiği ultimatomdan üç gün sonra Prag'a dönüp gelir.

Mektuplarda Günlük'teki Birinci Dünya Savaşı'na ilişkin notların tümü (Kafka bünyesinin zayıflığından dolayı askere alınmamıştı) elli satır bile tutmaz. Ne var ki, Kafka'nın savaş konusundaki görüşü açık ve kesindir, *savaşanlara karşı nefret* duyduğundan söz açar, *savaşanları her bakımdan bütün kalbimle lanetliyorum* [163] der ve savaşın başlamasından sekiz gün sonra Günlük'üne şu notu düşer: *Vatanseverlerin yürüyüşü... Bu yürüyüşler savaşa eşlik eden en iğrenç belirtilerden biridir... Ben kötü kötü bakarak oracıkta dikiliyorum.*[164] Denebilir ki, iki ay sonra yazılan *Cezalılar Kolonisi*'ndeki o tuhaf idam geleneğine ilişkin bilgi edinen turistin gözlerindeki de aynı *kötü* bakıştır ya da – o aşırı özsuçlamayı bir yana bırakırsak – aynı tarafsız, serinkanlı, nesnel bakıştır bu.

Ağustos'ta baba evindeki (Niklas Caddesi 36) odasından ayrılmak zorunda kalır Kafka; büyük ablası iki çocuğuyla baba evine taşınacak, savaş yıllarını burada geçirecektir. Yani ancak otuzbir yaşında ve bir zorunluğa uyarak, sözde pek katlanılmaz bulduğu aile ortamından ayrılır, Bilek Sokağı 10 numarada kendine bir oda kiralar. Daha sonra gürültüye karşı duyarlılığından sık sık ev değiştirir, ilkin oturduğu evde bir başka odaya geçer, 1915 Martı'nda Lange Sokak 18'deki (bugün 16) "Zum goldenen Hecht" isimli binaya, 1916'da Alşimistler Sokağı'nda bir eve, 1917'de de Schönborn-Palais'e taşınır.

Nişanın bozulması, savaşın patlak vermesi, babasıyla arasın-

da oluşan uzaklık, sonunda Kafka'ya özlenen-korkulan yalnızlığı getirir. Birkaç gün sonra şu notu düşer Günlük'üne: *Düşsel iç yaşamımı anlatma isteği her şeyi ikinci plana itti, yaşamım korkunç biçimde yoksullaştı ve bir türlü sonu gelmiyor yoksullaşmanın. Beni söz konusu istekten başka memnun edecek bir şey yok asla.* [165] Bu notla eşzamanlı olarak bir buçuk yıllık bir aradan sonra yeni bir yaratma evresi başlar: *Birkaç gündür yazıyorum; gönül isterdi ki böyle gitsin. İki yıl önceki gibi öyle tastamam korunmuş ve çalışmanın içine girip yuvalanmış değilim. Ama ne de olsa bir amacım var şimdi, monoton, boş, saçma bekârlık yaşamım her şeye karşın haklı bir nedene kavuştu. Kendimle yine ikili söyleşiler yapabiliyor ve dipsiz bir boşluğa gözlerimi dikip bakmıyorum. Benim için ancak bu yoldan eksiksiz bir düzelmenin sözü edilebilir.*[166]

Bu ay içinde (Ağustos 1914) *Dava* kaleme alınmaya başlar. Romanın bir cezalandırma fantazisi olduğu bilinmektedir. *Otuzbirinci yaş gününün arifesindeki akşam* Josef K. katledilir; Kafka ise otuzbirinci doğum gününün arifesinde akşam Felice'yle nişanı bozmak için Berlin'e gitmeye karar verir, "Askanischer Hof" otelinde nişanın bozulması, Günlük'te *Otelde Mahkeme* diye nitelenir. Ne var ki, daha önce de belirtildiği üzere,bu sırada Avusturya veliaht çifti katledilmiştir ve Kafka da bir Avusturya vatandaşıdır. Kafka'nın kendisi *Dava*'yı kaleme alırken, Günlük'te her iki olay arasında söz konusu paralelliği kurar: *Savaşa ilişkin düşünceler, değişik bakımdan beni yiyip bitiren o kahredici niteliğiyle F.'ye ilişkin eski tasa ve kaygılara benziyor.* [168]

Bu kez de Kafka pek hızlı bir tempoyla yazar. İki ay içinde *Dava*'mn pek çok bölümü bitirilir. Romanın yazımında ilerleme sağlamak için[169] Ekim başında iş yerinden bir haftalık izin alır Kafka, üç gün sonra da *Dava* üzerinde çalışmalara ara verir, iznini bir hafta daha uzattırır, 8 ile 18 Ekim arasına rastlayan onbir gece içinde *Kayıp* romanının *son* bölümüyle *Cezalılar Kolonisi,* yani yetmiş kitap sayfası tutarındaki bir yazı topluluğuna kaleme alır. *Dava*'da açık seçik kapıcı anlatısından yola çıkılır (Günlük'te bunu söylence diye niteler Kafka, romanın *yasaya giriş bölümünde bir öykü* [170] diye geçer), daha romanın 29 Temmuz tarihli ilk taslağında bir kapıcının yer aldığı görülür. Kapıcı öyküsü Kafka'nın yalnızca en ünlü değil, aynı zamanda en sevdiği öykülerinden biridir. Kafka, *Katedral* bağlamından çıkarıp aldığı öyküye *Kanun Önünde* ismini verir, onu sık sık dostlarına ve (birkaç ay sonra da Felice'ye) okur, içindeki öyküler, biri dışında *Kanun Önünde*'den sonra kaleme alınmış *Bir Köy Hekimi* kitabındaki öyküler içerisine katar. *Kanun Önünde* iki ayrı yerde yayınlanmıştır, daha çok bilineni Kurt Wolff Yayınevi'nin çıkardığı, Georg Trakl'ın "Grodek" isimli şiirini de içeren "Kıyamet Günü" yıllığında yer alır.

KANUN ÖNÜNDE

Kanun önünde bir kapıcı durmaktadır. Bu kapıcıya taşradan bir adam gelir, kanun'dan içeri girmek ister. Ama kapıcı, onu şimdi içeri koyveremeyeceğini söyler. Adam düşünüp taşınır, ileride girip giremeyeceğini

sorar. "Belki", der kapıcı; "ama şimdi giremezsin." Kapı her zamanki gibi açık durduğundan ve kapıcı o sırada kenara çekildiğinden, adam eğilir ve kapıdan içeri bakmak ister. Kapıcı bunu farkedince güler ve: "Madem bu kadar istiyorsun, olmaz dememe aldırma, bir dene bakalım", der. "Ancak, unutma ki, ben güçlü bir kapıcıyım ve kapıcılarında sadece en küçüğüyüm. Ama her salonun başında bir başka kapıcı vardır, biri de ötekinden güçlüdür. Daha üçüncüsünü görmeye ben bile katlanamam." Taşralı adam, böylesi güçlüklerle karşılaşacağını beklememiştir. Nihayet kanun kapısı herkese ve her vakit açık bulunması gerekir, diye düşünür. Ama üzerindeki kürk paltoyla kapıcıyı daha bir dikkatle süzüp onu iri ve sivri burnunu, uzun ve seyrek kara tatar sakalını görünce, en iyisi giriş iznini koparıncaya kadar beklemeye karar verir. Kapıcı bir tabure uzatır adama ve onu kapının yanıbaşına oturtur. Günler ve aylar boyu burada oturur adam. Pek çok kez içeri koyverilsin diye uğraşır, yalvarıp yakarmalarıyla usandırır kapıcıyı. Kapıcı, adamı sık sık küçük çapta sorgulamalardan geçirir; ona yeni yurdu ve daha başka pek çok şeyle ilgili sorular sorar, ama büyük kişilerin soracağı kayıtsız sorulardır bunlar ve her sorgulamanın sonunda kapıcı, adama kendisini içeri koyveremeyeceğini yeniden açıklar. Bu yolculuğa koyulurken yanına bir sürü şey alan adam, kapıcıyı rüşvetle kandıracağım diye, pek değerli olmalarına bakmayarak bunların tümünü çıkarır elden. Hani kapıcı verilenlerin hepsini alır, ama bir yandan da: "Tek bunları alıyorum ki, bak

Daha 1914 Ekimi'nde, *yine hiç çalışılmadı, hemen tümüyle duraksama, bugün hemen yine hiçbir şey yazılmadı,* gibi sözler Günlük'te yığılmaya başlar. Üstelik geceleri de artık pek çalışılamamakta, çünkü Kafka'nın askere alınmış enişte-sinin fabrikasında öğle sonraları yine denetleyici olarak çalı-şır. 1913 güzündeki benzer koşullarda yaşayan Kafka, bir *kurtuluş girişimi* olarak yine Felice'yi düşünmeye başlar: *Önümde büro ve giderek batağa sürüklenen fabrikadaki (iş) var. Bense (büsbütün) kendimi kaybetmiş durumdayım. Ve bu durumda en güçlü dayanağım ne (tuhafsa) F.'yı düşün-memdir... İki ay, F.'yle aramda gerçek bir bağlantı olmaksı-zın... rahat yaşadım, bir daha hayata hiç dönmeyecek ölmüş biri gibi düşümde gördüm F.'yi, kendisine yeniden yaklaş-mamı sağlayacak bir fırsatın elime geçtiği şu sıra yine her şeyin odak noktasını oluşturdu... Ve şimdi çalışmalarımda tam bir fiyasko. Fiyasko bile değil; beni bekleyen ödevi ve ona götürecek yolu biliyorum, bunun için bazı küçük engel-leri aşmam gerekiyor sadece, ama aşamıyorum... Bl.'tan ya-nıt geldi, karşılık verip vermeme konusunda düpedüz karar-sızım.* [171]

Kafka'nın 1914 ilkbaharından bu yana mektuplaştığı, daha önce kendisinden söz ettiğimiz Bl. (Grete Bloch), Felice'yle yeniden ilişki kurmasını sağlayabilecek uygun biriydi. Kaf-ka duraksadı ilkin; ama sonra Grete Bloch'la uzun boylu bir mektuplaşma başladı, bunun sonucunda mahrem bir ilişki doğup çıktı aralarında. Ne var ki, Grete Bloch'un Felice'ye yönelttiği ve yıllar sonra *Günlük*'te dile getirilen "eleştirile-rin" arka planı Kafka için hep gizli kaldı, 1915'te Grete Bloch'tan bir oğlu olduğunu (çocuk sekiz yaşının içindey-ken, yani Kafka'nın bu dünyadan göçüp gitmesinden önce

öldü) asla öğrenemedi. Bunu kanıtlayan tek belge, 1940'ta Grete Bloch'un bir erkek arkadaşına yazdığı mektuptur; tüm çabalara karşın bu konuda şimdiye dek başka kanıtlar ele geçirilememiştir. Ancak, çocuğun babası olduğunu Grete Bloch'un Kafka'dan saklamasının anlaşılmayacak bir yanı yoktu; onu böyle davranmak zorunda bırakan neden (o zamanlar yaklaşık otuz yaşındaki Kafka'nın çekingen, melankolik, fazla inatçı karakteri bir yana bırakılsa bile) yalnızca Felice'ye karşı içinde beslediği suçluluk duygusu değildi; söz konusu davranış, daha çok, Felice'ye yazdığı mektuplarda Kafka'nın evlilikte çocuk istemediğinden sık sık söz açtığım Felice'nin bir arkadaşı olarak bilmesinden kaynaklanmaktaydı (Kafka çocuk konusunda her zaman bu görüşte değildi, özellikle ileride bu görüşü savunmaz olmuştu).

1915 yılı tümüyle 1913'ün adeta bir kopyası olarak geçer. İlk aylar birkaç sayfa bir şey daha yazılır, ayrıca *Blumfeld, Yaşlıca Bir Bekâr* fragmanı kaleme alınır. Derken sanatsal üretimin birbuçuk yıl gibi bir süre kesilir arkası. Ocak ayında Kafka, hayli zamandır ilk kez Felice'yle Bodenbach'te yeniden bir araya gelir. Bu buluşmayla ilgili olarak şu notu düşer Günlük'üne:

Hani birbirimizi başkaca da hiç değişmemiş bulduk. Birimiz ötekinin düşündüğünden caymaz ve acımasız olduğunu geçiriyor içinden. Ben, yalnız kendi çalışmamı göz önünde tutan hayalî bir yaşam isteğinden asla ödün vermiyorum; o ise benim bütün suskun isteklerime kulaklarını tıkayarak orta halli bir yaşamı, rahat bir evi özlüyor, fabrikayla ilgilenmemi bekliyor benden, bol bol yiyip içmeyi, gece saat onbirde uyumayı, sıcacık bir odada oturmayı düşünüyor hep, üç aydır günde birbuçuk saat ileri giden saatimi dakikası dakikasına

ayar ediyor. Ve haklı çıkıyor, ileride de haklı çıkacak. "Gazete boşalana kadar bana getirin!" dediğimde, bu yanlış söyleyişten ötürü beni paylamakta haklı. Oysa kendisi evde görmek istediği mobilyanın "kişisel havası"nden söz açınca ("Kişisel hava" deyimi gerçekten gacur gucur bir tonla dışa vurulabiliyor), ben söyleyişte düzeltilecek bir taraf bulamıyorum.[172]

Bu kez Felice'yle ilişkisini oldukça serinkanlı ele alır Kafka. Özellikle sanatsal esinlerden uzak bu dönemde, anlamsız görünen yaşamını şimdiye kadarki gibi sürdürmek istemez. Felice, bu bakımdan bir çıkış yoluydu kendisi için. Beri yandan, yeterince tuhaf ikinci bir *kaçış denemesi*'ni de askere alınmasını sağlamaya yönelik girişimler oluşturur. Bu girişimlerinin nedenini, çalıştığı kuruma 1915 Aralığı'nda sözlü, 1916 Mayısı'nda ise yazılı bir başvuruyla resmen açıklar. Ancak, Günlük'te söz konusu çabalar için gösterilen neden değişiktir:

Mektup müdüre verildi. Savaş sonbaharda sona erdi mi, ya uzun bir süre, elbet parasız, izinli sayılmamı ya da savaşın sürmesi durumunda askerlikten bağışıklığımın geçersiz sayılmasını rica ettim. Düpedüz yalandı bu. Hemen şimdi uzun süre izinli sayılmamı rica etseydim de, ricamın yerine getirilmemesi durumunda işten çıkarılmamı isteseydim, yarım yalan olurdu. İşten çıkacağımı bildirsem, o zaman gerçeğe uygun davranmış sayılırdım. Ama ben son iki davranışı göze alamamış, tam bir yalana başvurmuştum. Bugünkü yararsız konuşma. Müdür öyle sanıyor ki, askerlikten bağışık kılındığım için bana tanınmayan üç haftalık normal izni ele geçirmek istiyorum... Parasız uzun süreli bir izni belli ki gülünç buluyor, böyle bir hava içinde sakınarak sözünü ediyor bunun. Benim dilekçemden ne tuhafsa hiç söz açmıyor.[173]

Başvuru geri çevrilir, Kafka da bir daha aynı konuya dönmez, çünkü bu *kaçış denemesi*'ne yol açan gerçek neden birkaç ay sonra ortadan kalkar.

1916'da Kafka, Marienbad'da Hotel Balmoral ile Obsorne'da on gün Felice'yle kalır. Bu tarihe kadar, hemen dört yıl boyunca Felice'ye karşı içinde yalnızca *sınırsız bir hayranlık, itaat, acıma, umutsuzluk ve kendini aşağılama*[174] duyguları beslemiştir. Marienbad'daki ilk günlerde de Günlük'e düşülen bir notta, *birlikte yaşamanın zahmet ve eziyetinden* söz açılır... *yalnızca çok derinlerde belki incecik bir çay, sevgi denmeye layık... bir başkasıyla birlikte yaşamanın katlanılmazlığı; bundan pişmanlık duyulmayışı; bir başkasıyla yaşama olanağından duyulan pişmanlık.* [175] Ne var ki, birkaç gün sonra ansızın şu not düşülür Günlük'e: *Felice'yle şimdiye kadar yalnız mektuplarda içli dışlıydım, yüz yüze ancak iki günden beri. Her şey o kadar açık değil nihayet, giderilemeyen bazı kuşkular var. Ancak, gözlerinin yumuşamış bakışı ve kadınsı derinliğinin kapılarını aralayışı güzel.* [176] Ve Felice'nin Marienbad'dan ayrılışının ardından dostu Brod'a şöyle yazar Kafka:

... daha kötüye gidemeyeceğinden, şu sıra biraz daha iyi durum. Elimi kolumu bağlayan ipler hiç değilse az buçuk gevşetildi, biraz kendime geldim. Bir boşluktan içeri yardım için elini uzatıp duran o kişi yine benden yardımını esirgemedi, kendisiyle iki insan olarak yüz yüze şimdiye kadar bilmediğim bir ilişkinin kurulmasını sağladım... Bir kadının güven dolu bakışını gördüm karşımda, bu bakışa kendimi kapayamadım. Tek tek değil, bir bütün olarak hep kendime saklamak istediğim bazı şeyler yarılıp açılıyor ve bu yarıktan bir insan ömründen daha fazlası için yetecek kadar felaket sö

Grete Bloch

kün ediyor. Kendisine davetiye çıkarılmış bir felaket değil, insanın sırtına dışarıdan yüklenmiş bir felaket bu. Bu felakete karşı kendimi savunma hakkım yok; kaldı ki olan şey olmamış olaydı, yalnızca o bakışa yeniden kavuşabilmek için kendi elimle gönüllü olmuş yapardım onu... Şimdi değişik ve olumlu bir durum söz konusu. Anlaşmamız kısaca şöyle: Savaş bitsin, kısa bir süre sonra evleneceğiz, Berlin'in bir banliyösünde iki, üç odalı bir daire kiralayacağız, her birimiz kendi geçimini kendisi sağlayacak. F., şimdiye kadar olduğu gibi, evlilikten sonra da çalışacak; bense, evet bense, o zaman ne yapacağımı henüz söyleyecek durumda değilim...[177]

Kuşkusuz, hiç değilse burjuva geleneğine hayli aykırı bu *anlaşma,* 1914 ilkbaharındakinin tam tersine, Kafka'nın içini

yeni bir güven duygusuyla doldurmuştu, üretkenlik de yavaş yavaş tekrar boy gösterdi. Bu arada Kafka'nın çalışmaları geniş bir çevrede yankı uyandırmaya başlamıştı: Daha 1915 yılı güz sonlarında, Carl Sternheim, kendisine verilen Fontane ödülünü Kafka'ya aktardı.[178]

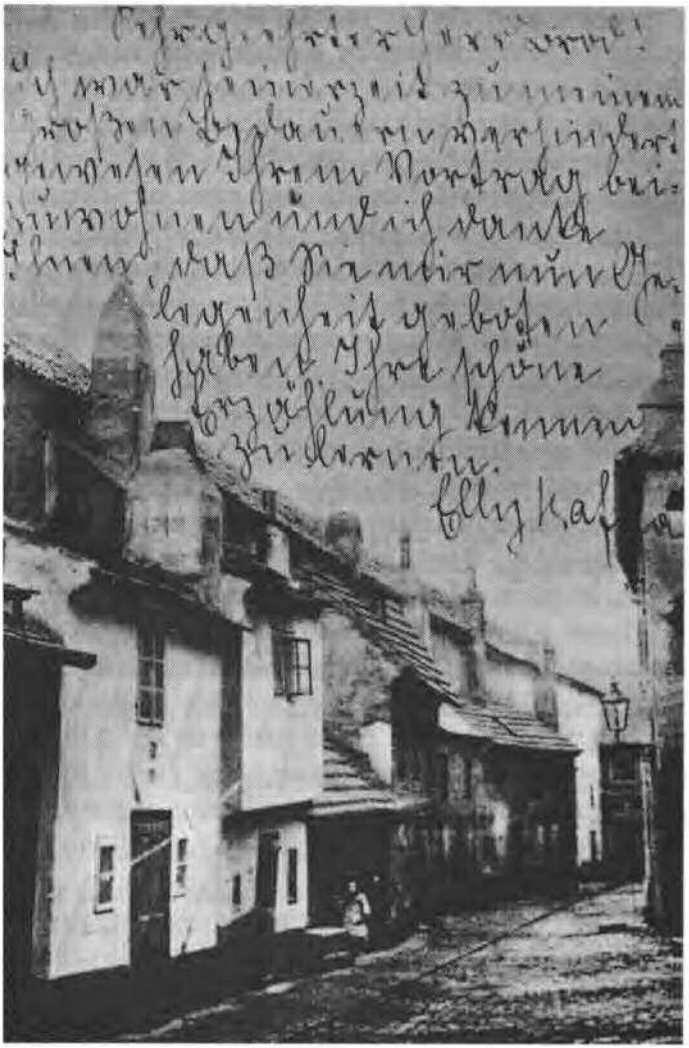
1915 Kasımı'nda *Değişim* "Kıyamet Günü Kitaplığı"nda iki cilt bir arada olmak üzere (No 22/23) çıktı, 1916 Eylülü'nde de dizinin 34. kitabı olarak *Yargı* yayınlandı. 10 Kasım'da Kafka ikinci (ve son) kez, yapıtlarından parçalar okumak üzere dinleyicilerin karşısına çıktı, Münih'teki Golf Kitabevi'nde ise *Cezalılar Kolonisi*'ni okudu, dinleti saatine Felice de gelmişti. Şunu da belirtelim ki, Kafka'mn okuyuşu, dinleyicilerin anlattıklarına göre, yazılarının havasına tümüyle uygun düşmekteydi; soğuktu okuyuşu, süsten arınmış, zamanın coşkulu okuyuş biçiminden uzak, Prag Almancasının sert aksanıyla bir okuyuştu.

Münih'ten yeni bir cesaretle döndüm [179] diye yazdı Kafka sonradan. Daha Marienbad'dan döndüğünden beri kendine yeni bir ev arayıp durmuştu, Lange Sokak'takini öncekiler gibi fazla gürültülü buluyordu. *(Oda komşum saatlerdir ev sahibemle konuşuyor. Her ikisinin de sesi yavaş çıkıyor, ev sahibeminki işitilmiyor adeta, ama bu daha da kötü... Her evde böyle midir?.. Zaman zaman mutfakta ya da koridorda bir patırtı. Üstümde sanki bowling oynanıyormuş gibi bir güllenin durmadan yuvarlanışı; hangi amaca hizmet ettiği anlaşılacak gibi değil. Bu yetmiyormuş gibi bir de aşağıda çalan piyano.)* [180] Yeter ki iç durumunun yazmasına izin verdiğine inansın, bunun için gerekli dış koşulları pek çabuk sağlayabiliyordu Kafka. Dolayısıyla, kızkardeşi Ottla'nın önerisini kabul etti, onun Hradschin'de Alşimistler Sokağı'ndaki küçük evinde akşam ve geceleri çalışmaya koyuldu.

Ev pek küçüktü (aslında bir odadan oluşuyordu), ortaçağ sonlarında kale duvarlarının kemerleri içine muhafızlar için yapılmıştı. Evle ilgili olarak şöyle yazar Kafka: *Başlangıçta pek çok kusuru içeriyordu... Bugün tam bana uygun bir yer. Her şeyden önce yukarılara çıkan o canım yol, yukarıdaki sessizlik... Akşam yemeğimi yanıma alıp çıkıyorum yolu, çokluk gece yarısına kadar yukarıda kalıyorum; sonra eve dönüş yolundaki o güzellik: Çalışmayı bitirdikten sonra indiğim bu yol içimi ferahlatıyor. Ve yukarıdaki yaşam: insanın kendi evinin olması olağanüstü bir şey, dünyayı arkada bırakıp odanın değil, dairenin değil, evinin kapısını kapamak; kapıdan çıkar çıkmaz da kendini doğruca sessiz sokağın karları içinde bulmak.* [181]

Kafka 1916/17 kışında sekiz "oktav defterini" doldurmaya başlar (Kasım ve Şubat ayları arasında 7. ve 1. oktav defterleri doldurulur); beri yandan *Bir Köy Hekimi, Galeride, Kardeş Katili* ve *En Yakın Köy* öyküleri kaleme alınır. (Her iki oktav defteri diğer yazıların dışında bir oyun fragmanı olan *Mezar Bekçisi*'ni, ayrıca *Köprü, Avcı Gracchus, Kovalı Süvari, Çakallar ve Araplar* ve *Yeni Avukat* öykülerini içerir.)

Kafka, 1917 Martı'nda Schönborn-Palais'te iki odalı bir daire kiralar. (Niyeti, Lange Sokak'taki odadan en sonunda ayrılabilmek, kızkardeşini her akşam rahatsız etmemek, Felice'nin evlenmelerinden sonra birkaç ay için Prag'a gelip dinlenmesini sağlamaktır.) On sekizinci yüzyıldan kalma kontların oturduğu bir saray olan Schönborn-Palais'de Prag'ın Kleinseite (Yeni Kent) tarafında, kalenin altında bulunur; Laurenzi Tepesi'ne kadar uzanan kocaman bir bahçesi vardır. Burada (biraz da Alşimistler Sokağı'ndaki evde) oktav defterlerini doldurmasını sürdürür Kafka (yaza kadar 6. ve 2. oktav defterleri dolar). 6. oktav defterinin ilk sayfalarında *Çin Seddi'nin İnşasında* isimli kapsamlı öykü başlar. Kafka,

Alşimistler Sokağı.
Kafka, 1916/17 kışında soldaki evlerin birinde *Bir Köy Hekimi* kitabındaki pek çok öyküyü kaleme aldı.

bu öyküyü Prag'ın görülmeye değer tarihî yapıtlarının birinden açıkça esinlenerek kaleme almıştır ve söz konusu yapıt Laurenzi Tepesi'nin yakınındaki "açlık duvarı"dır. Kafka'nın kaldığı evin hemen yanı başındaki duvar, çalışmakla yükümlü mahkûmlara belli bir amaç gözetilmeksizin inşa ettirilmiştir. Kafka'nın öyküsünde de Çin Seddi parça parça yaptırılır, her parçanın yapımından sonra işçiler yeni bir duvar parçasının inşası için ülkenin uzak bir köşesine yollanır, dolayısıyla dışarıdan bakan biri, *baştaki yöneticilerin seddin parça parça inşasını planladıklarını düşünür. Ne var ki, seddin parça parça inşası geçici bir önlemdi ve amaca uygun değildi. Bu durumda da, baştakilerin amaca uygun sayılmayacak bir şeyin yapılmasını istedikleri sonucunu çıkarmak kalıyor.*

Çin Seddi'nin inşasındaki bu amaca uygunsuzluğun ve boşunalığın anahtarını *İmparatorun Bir Haberi* isimli mesel oluşturur. Kafka, bu meseli daha sonra öykünün bağlamından koparıp alarak aynı tema topluluğu içerisine giren *Tarihten Bir Yaprak* gibi *Bir Köy Hekimi* kitabına almıştır. Ayrıca, Schönborn-Palais'te *Çiftlik Kapısına Vuruş, Akademiye Bir Rapor* ve temasını Kafka'nın diğer öykülerinden alan *On Bir Oğul* ve *Evin Beyi'nin Tasası* yazılır. *On Bir Oğul,* Kafka'nın daha önceki aylarda kaleme aldığı acı bir öyküden oluşur. *Evin Beyi'nin Tasası*'nda ise yazarın pek çok hafta üzerinde çalışıp bitiremediği *Avcı Gracchus*'a ilişkin tasası açığa vurulur.

Kafka'daki "yeni güven duygusu", henüz savaş bitmeden Felice'yle nişanlanma kararında hepsinden açık seçik belli eder kendini. Temmuz başında Prag'a gelir Felice, ikinci nişanlanma da böylece gerçekleşir. Max Brod, kitabının *Kafka ve Gelenek* başlıklı bölümünde, anlaşılan Felice'nin nişandan sonra yapılması üzerinde direttiği eş dost ziyaretlerinde Kafka'nın "yürekler acısı" halinden söz açar.[182] Kafka, Temmuz

ortasında Felice'yle onun Macaristan'daki kızkardeşine gider. Bundan dört gün önce de Kurt Wolff'a *Bir Köy Hekimi*'ni, *bu dönemde* (yani kışın) *kaleme alınmış işe yarar yazılardan bir seçme*'yi yollar. Ayrıca Kurt Wolff'tan bir ricada bulunur, sigorta kurumundaki işinden ayrılacağını ve evleneceğini açıklayarak ileride kendisinden yine ilgisini esirgememesini ister,[183] Kurt Wolff da bu konuda güvence verir Kafka'ya. Yine o sırada Kafka *Cezalılar Kolonisi*'ni de dizgiye hazır duruma getirir, öykünün sonunda yeniden değişikliğe başvurur. – Bu kez işinden ayrılmayı, evlenmeyi, bundan böyle sadece yazar olarak yaşamını sürdürmeyi kesinlikle kafasına koymuştur.

Macaristan'dan döndükten bir-iki gün sonra, 1917 Ağustosu'nun başında oktav defterine düştüğü bir notta ağzından *öksürükle kan* geldiğinden söz açar; akciğer tüberkülozunun başlangıcıdır bu; bir ay sonra da hastalık teşhis edilir. Kafka beş yıl boyunca sigortadaki memurluk mesleğine karşı savaşmış, içindeki yazarlık misyonun güçlülük durumuna göre bazen Felice'yle evliliği dışlayan bir tutum takınmış, bazen de bu evliliği istemiştir. Şimdiyse oktav defterine şöyle yazar:

Pek yakın bir zamanda öldüm ya da yaşama gücümü büsbütün yitirdim mi... kendi kendimi paralayıp didik didik ettiğimi söyleyebilirim... Dünya –F. temsilcisi onun– ve benim kendi benim çözümlenmez bir çelişki içinde vücudumu paralayıp didik didik ediyor.[184]

Birkaç hafta sonra da şu notu düşer Günlük'e: *Yaraya ağrılılık özelliğini kazandıran, derine işlemişliğinden ve dal budak salmışlığından çok eskiliğidir.*[185]

ZÜRAU – ÜÇÜNCÜ NİŞANLANMA
TEMEL ÖRNEK

Kafka, yaraya her zaman *ceza* ve *simge* gözüyle bakmıştır (Eylülde dostu Brod'a yazdığı bir mektupta 6 ay önce *Bir Köy Hekimi*'nde[186] betimlediği kanlı yarayı anımsatır; öyküde yaranın hasta delikanlının *tüm donanımını* oluşturduğu, balta darbelerine *böğürlerini sunan, ama yine de ormandaki balta sesini, hele baltanın kendilerine yaklaştığını işitmeyen kimselerinkine göre o kadar da kötü sayılamayacağı* belirtilir). Üç yıl sonra da Milena'ya şöyle yazar: *"Hani öyleydi ki, üzerine yüklenen tasa ve acılara beyin katlanamaz olmuş ve demişti ki: "Benden bu kadar; bütün'ün alıkonulmasına ilgi duyan biri varsa buyurup gelsin, üzerimdeki yükün alsın birazını, o zaman bir süre daha katlanabilirim. Bunun üzerine akciğer ben varım demiş oradan, nasıl olsa kaybedecek fazla bir şeyi yokmuş. Beyinle akciğer arasında benden habersiz yürütülen pazarlıklar korkunç şeyler olmalı.*[187]

Yine de *davet edilen* hastalığın ansızın patlak vermesinin, Kafka için belli bir memnunluk kaynağı oluşturduğu görülmeyecek gibi değildir *–beni ferahtattı âdeta–* [188] diye yazar Kurt Wolff'a. (Şunu da belirtelim ki, eldeki bir belgeye göre, Budapeşte'den döndükten daha bir gün sonra, yani hastalık kendini henüz açığa vurmadan "Nişanlısıyla bozuşmuştu". Bunu söylerken tamamen sakindi. Hatta kendini rahat hisse-

der gibi bir hali vardı").[189] Hastalık tüm yükümlülüklerden, büroya, evlilik yaşamına, anne ve babasına karşı yükümlülüklerden bir kurtuluş demekti Kafka için, yıllar yılı söz konusu yükümlülükleri üstlenmesi gerektiğine inanarak yaşamıştı. Çalıştığı kurumdan ilk kez uzunca bir süre (sekiz ay) izin aldı, Kuzeybatı-Bohemya'da küçük bir köy olan Zürau'a gitti; kızkardeşi Ottla burada kaynının bir çiftliğini yönetiyordu. Bir-iki gün sonra Brod'a şöyle yazdı Zürau'dan:

... özgürlük, her şeyden önce özgürlük. Ne var ki, yara hâlâ yerinde duruyor, akciğerdeki sadece simgesi bunun. Yanlış anlıyorsun, Max... ama belki ben de yanlış anlıyorum, bu gibi şeyleri anlama olanağı hiç yok belki de, çünkü şöyle derli toplu görülemiyorlar, işte öylesine karmakarışık ve hep devinim durumunda bu devcileyin, bu büyümesi bir türlü sona ermeyen kitle, sefalet, sefalet, aynı zamanda insanın kendi varlığından başka bir şey değil. Ve sefaletin düğümleri sonunda çözülse (bunu da üstesinden belki yalnızca kadınlar gelebilir) sen bir yana, ben bir yana savrulurduk. Kesin olan bir şey varsa, bugün tüberküloz karşısındaki davranışım, bir çocuğun annesinin eteğine tutunmasından farklı değil... durmadan hastalığı açıklayacak bir neden arıyorum, onu kendim peşinde koşup kapmış olamam çünkü. Bazen bana öyle geliyor ki, sanki beynimle akciğer benden habersiz anlaşmışlar... ama bana kalırsa, işin bütünü bu şekliyle de düpedüz yanlış. Merdivenin basamağının algılanışı sadece. Öyle bir merdiven ki, tepesinde insan varlığının (kuşkusuz o zaman Napolyonsu varlığının) ödülü ve anlamı olarak evliliğin rahat yatağı kurulmuş bekliyor. Ama yatak kurulmayacak ve ben, yazgının isteği böyle, Korsika adasının dışına çıkamayacağım... Evlenemeyişimi öpüp başıma mı koymalı-

yım? Evlenseydim, şimdi yavaş yavaş nasıl birine dönüşmüşsem, o zaman böyle biri olup çıkardım: aklını kaçırmış biri. Benim değil, ötekisinin güç kuvvet toplayacağı giderek kısalan dinlencelerle.[190]

20 Eylül'de Felice, Kafka'yı görmek için Zürau'a gitti (... *tümüyle duygusuzlaştım... bir haksızlıkta bulundum, bu yüzden işkence görüyor kendisi ve işkence aletini de ben kullanıyorum...* diye yazar Kafka Günlük'üne); 1917 Aralığı sonunda iki nişanlı Prag'da kesin olarak ayrılır birbirinden; Felice Prag'a Berlin'den, Kafka da Zürau'dan gelmiştir. 27 Aralık'ta Felice Berlin'e döner, ardından Kafka da soluğu dostu Brod'un bürosunda alır. Brod, bu ziyaretle ilgili olarak şöyle der: "F.'yi istasyona götürüp trene bindirmişti. Benzi soluktu, sert ve katı bir ifade vardı yüzünde. Ama birden ağlamaya başladı. İlk defadır ki onun ağladığını görüyordum. Bu sahneyi hiç unutamayacağım, yaşadığım en korkunç sahnelerden biriydi. Büroda yalnız değildim, benim masanın hemen yanı başında bir meslektaşımın masası bulunuyordu, posta müdürlüğüne bağlı hukuk servislerinin birinde çalışıyorduk... Köhne, iğrenç, kişiliksiz bir çalışma odasıydı... Kafka istasyondan doğru büroya çıkıp gelmişti, işlerin civcivli bir zamanıydı, masamın yanında ricacılar, emekliler, şu ya da bu suçu işlediği öne sürülen kimseler için ayrılmış küçük bir koltukta oturuyordu. Ve ağladı burada, hıçkıra hıçkıra konuştu: 'Böyle bir şeyin olabilmesi korkunç değil mi?' Gözyaşları yanaklarından aşağı yuvarlanıyordu; onu bir daha asla böylesine kendini kaybetmiş, böylesine kendini koyvermiş durumda görmedim."[191]

Tüberkülozlu biri olarak evlenemeyeceği düşüncesinin Kafka'daki bu derin çaresizliğe yol açtığı ileri sürülemez. Tersi-

İkinci nişanlanmadan kısa bir süre sonra Felice Bauer'le (1917)

ne, Kafka, yeniden *özgürlüğüne kavuşabilmek için* hastalığın patlak vermesine adeta bizzat önayak olmuş, ne yapıp yapıp bunu sağlamaya çalışmıştı. (Nitekim günümüz tıbbının ders kitaplarında da söz konusu davranışın hastalığa yol açan bir neden olabileceğini okumaktayız). Hastalık, Felice'yle bağları koparmak için bir bahaneden başka şey değildi. bunu olaydan sadece bir gün sonra Ottla'ya yazılıp Kafka'daki çaresizliği açığa vuran mektupta görmekteyiz: *Asıl konudan söz etmediğimiz ilk gün dışında, F.'yle geçirdiğimiz günler berbattı. En son günün öğle öncesinde çocukluk yıllarını saymazsak sonraki bütün yıllarda ağladığımdan daha çok ağlayıp gözyaşı döktüm. Yaptığım şeyin doğruluğundan en ufak bir kuşku duysaydım, elbet çok daha kötü olurdu durum ya da yaptığım şeyi kısaca yapamazdım. Böyle bir kuşku söz konusu değildi; ama böyle oluşu, ne yazık ki davranışımın haksız bir davranış sayılmayacağını kanıtlamıyor, F.'nin onu karşılayışındaki serinkanlılık, özellikle sevecenlik daha da haksız duruma sokuyor bu davranışı... Nişanın bozulma nedeni olarak dışa karşı yalnızca hastalığı gösteriyorum, babama da böyle açıkladım durumu.*[192]

Zürau'da geçen aylar, Kafka'nın *her şeyle*, Felice'yle, büroyla, *Prag*'la, babasıyla bağını koparmak için bir örnek, bir denemeydi. Kızkardeşlerden en küçüğü (Kafka'dan dokuz yaş küçüktü) Ottla da ağabeyini destekledi bu konuda. Önceki yıllarda Ottla'yı *baskı altında tuttuğuna* [193] inanan Kafka, yaklaşık 1916'den bu yana kızkardeşiyle daha içli dışlı bir ilişkiyi sürdürmeye başlar. *Bazı bakımdan, hatta pek çok konuda* [194] durumuna Ottla'nın anlayış gösterdiğini belirtir, ona sık sık kitap okur (Dostoyevski, Schopenhauer, Kleist), kendi yazdıklarından okur ayrıca, kızkardeşini plan ve tasarıla-

rında destekler, çokluk onu yanına alıp gezilere götürür, bu son yıllar sıklıkla onun evinde kalır, yalnız Zürau'da değil, Plané'da (1922) ve Schlesen'de de (1923) Ottla'yı ziyaret eder. Max Brod ve kısa bir süre için Milena dışında Kafka'nın kendisinden hiçbir sırrını saklamadığı tek kimsedir Ottla. Annesinin özellikleri kendisinde *hiç saptanacak gibi değildi.*[195] Kızkardeşler arasında karakter bakımından babasına en çok benzeyeni Ottla'ydı, babasıyla sürekli tartışır dururdu, ileride evlenme kararını da özgür olarak kendisi vermişti (öbür iki kızkardeş evlendirilmişlerdi). *Ottla'yı saf ve temiz, içi dışı bir, dürüst, aklı başında biri, alçakgönüllülük ve gururu, duyarlılık ve kendini dışa karşı sınırlamayı, özveri ve bağımsızlığı, ürkeklik ve cesareti şaşmaz bir denge içinde barındıran bir insan diye tanımlar Kafka* (bunlardan çekinik nitelikteki özellikler daha çok anneden geçmişti). Beri yandan, iki kardeş babalarına karşıt bir tutum içindeydiler. Örneğin, Kafka, Prag'da kısa bir süre kalışında kalışında Zürau'daki Ottla'ya şöyle yazar Kafka:

Dün akşam kısa sürmesine karşın yine de büyük bir patırtı koptu evde. Eski şeyler... Zürau'a; deli kız; anne ve babanın terkedilip gidişi. Şimdi ne yapıyordur orada? Her şey elinin altında bol bol olduktan sonra taşrada yaşamak kolay elbet. Hele bir aç kalsın, gerçek tasa nedir, sıkıntı nedir çeksin vakit vb. Kuşkusuz, bütün söylenenler dolaylı olarak beni o, hedef alıyordu, zaman zaman benim söz konusu anormal durumu desteklediğim ya da sorumlusu olduğum vb. açıkça ileri sürüldü. Benim de buna karşı yanıtım fena sayılmazdı, doğrusu, en azından şaşırtıcıydı: Anormal durumun durumlar içinde en kötüsü sayılamayacağını, örneğin dünya savaşının normal görüldüğünü belirttim.

Kafka'nın çok sevdiği kızkardeşi Ottla (1918)

Bu konuşmaların sonucu olarak benim şimdi biraz daha açılmış gözlerimle görebildiğim kadarıyla, sen ya da ben anne ve babamızı "terkettiğimiz", "aklımızı kaçırdığımız" gibi suçlamalar karşısında düpedüz haklı durumdayız; çünkü ne onları terketmişliğimiz var, ne onlara nankörce davrandığımız ne de aklımızı kaçırmış bulunuyoruz. Yeterince dürüst

niyetlerden yola çıktık; zorunlu bildiğimiz ve hiç kimsenin üzerimizdeki yükten bizi kurtarmak isteyerek bizim için yapmayı akıl edemediği şeyi yaptık yalnızca. Ancak, bir noktada babam bizi suçlamakta gerçekten haklı, o da ister kendi başarısından, ister hatasından kaynaklansın, bizim pek rahat bir yaşam sürmemiz; insanları denemek için açlık, para sıkıntısı ve hatta belki hastalıktan başka bir ölçü yok elinde. Kuşkusuz, bizim söz konusu sınavları henüz vermediğimizi görüyor, buradan da her türlü özgürce konuşmaktan bizi alıkoyma hakkını çıkarıyor kendisi için. Bu davranışı bir gerçeklik taşıyor, gerçek olduğu için de iyi bir şey. Açlığımızı ve parasal sıkıntımızı gidermede yardımına sığınmaktan başka şey yapamadığımız süre, kendisine karşı tutumumuz her zaman bir çekingenliği içerecektir, görünürde ne kadar böyle yapmayalım desek bile, çaresiz ona boyun eğeceğiz. Bu noktada sadece bir baba, sadece sevgisiz bir baba gibi konuştuğu söylenemez... Mektubu zarfa koymuştum ki, anneme üzüntüsünün nedenini sordum. Meğer benim için üzülüyormuş, babam gözünün yaşına bakmadan her şeyi anlatmış kendisine.[197]

1917 ve 1919 yılları arasında Kafka ile babası arasındaki ilişki hayli bozuldu: Babasının "çılgınca" diye nitelediği tarımsal planlarında Ottla'yı destekleyen Kafka, uygun bir tarım okulunun bulunmasında da kendisine yardımını esirgememiş ve okula alınmasını sağlamıştı. Kafka uzun zaman hastalığını sakladı babasından; sonra da onu, Felice'yle evlenmesine (bütün aksi görüştekilerin tersine) doğru bir seçim diye bakan babasına karşı *nişanın bozulmasının* nedeni diye gösterdi. Bu da, babasıyla tartışmasının ilk dışavurumunu oluşturdu ve tartışma daha sonra *Babaya Mektup*'ta doruğuna ulaştı.

Zürau'da Kafka, *özgürlüğünü kazanmaya yönelik çabaların* sonuçlarını değerlendirir. Zürau'a gidişinden daha üç hafta sonra Günlük'e şu notu düşer: *"Bir Köy Hekimi" gibi çalışmalardan şimdilik memnunluk duyabilirim, yeter ki böyle çalışmaların hâlâ üstesinden gelebileyim (pek de olası bir şey değil). Ama dünyayı yüceltip temiz, gerçek ve değişmez bir aşamaya çıkarabilirsem, bu benim için mutluluktur.* [198] Dolayısıyla, *Gündelik Bir Şaşkınlık, Sancho Pansa'yla İlgili Gerçek, Prometheus* gibi pek karakteristik "meseller" sayılmazsa bir öykü yazılmadı Zürau'da, bir yığın nottan özet olarak çıkarılmış 109 özdeyiş kaleme alındı. Dünya görüşüne ilişkin sorunlar uzun bir süre için öbür sorunları ikinci plana itti: Söz konusu dönemde Kafka, Kierkegaard'ın pek çok yazısını ve "Auguistinus'un İtirafları"nı okudu; kendisini ziyarete gelip birlikte bir hafta geçirdikleri Oskar Baum'la Tolstoy'un görüşlerini konuşup tartıştı; yine aynı dönemde İbranice öğrenmeye çalıştı. Beri yandan, öyle anlaşılıyor ku, *Şato* romanına ilişkin ilk tasarılar Zürau'da geçirilen bu kış mevsimine kadar uzanmaktadır (romanın kaleme alınmasına ise, ancak dört yılı aşkın bir süre sonra başlanır); bir günlük notunda yazımı *planlanmış bir romanın*[199] sözü edilir ve bu konuda ilk kez tanık olduğu ve pek çok günlük notunda betimlediği köylülerin yaşamlarının Kafka'nın üzerinde etkisiz kalmadığı kuşkusuzdur. Aynı günlük notunda şöyle denir: *Köylülerin bendeki genel izlenimi: Kurtuluşu tarımda bulmuş soylular; işlerini öylesine bilgece ve alçakgönüllü düzenlemişler ki, hiç boşluk bırakmaksızın bütün'e uyum sağlıyor, dolayısıyla her türlü sallantıdan ve deniz tutmasından mutluluk içinde ölüp gidinceye kadar korunuyorlar. Yeryüzünün gerçek sakinleri.*

Dünyayı temiz, gerçek ve değişmez bir aşamaya yüceltme uğrunda sürdürülen savaş Zürau'da başarısızlıkla sonuçlanır. Dolayısıyla, bu sözleri Kafka'nın hayalleri değil de düşüncelerinin odak noktası diye gösterilmesini kuşkuyla karşılamak gerekiyor. Aynı şey, *Tapınma Biçimi Olarak Yazma* için de söylenebilir (Kafka bu yazıyı ayrı ayrı yapraklardaki özdeyişleri temize çektiği ve bir kez daha Zürau dönemiyle ilgilendiği 1920 güzünün sonlarında kaleme aldı); söz konusu yazı her zaman "eksik" alıntılanmaktadır, çünkü onun hemen arkasında şu karakteristik sözler yer alır: *Tapınmanın Biçimi Olarak Yazmak. Zürau ile Prag arasındaki ayrım. O zamanlar yeterince savaşmadım mı?* [200] Prag'a dönüşünden bir-iki gün sonra (1918 Haziran sonu) Brod'a şöyle söyler Kafka: *İnsan, kesinlikle üstesinde gelebileceği şeyin dışına çıkmamalıdır.* Ve Brod bununla ilgili olarak günlüğüne şu notu düşer: Kente karşı taşra. Ama burada daha iyi, çünkü Zürau'da işi tembelliğe vurmuştu... Kendini tüm pisliklerin üstünde tutmak istiyor."[201]

Kafka, *temizliğin* Prag'da olanaksızlığını biliyordu, ama yine de sonraki yıllarda yazılıp bugün elimizde bulunan anlatıların hemen hepsinin, Kafka'nın Prag'da kaldığı ara dönemlerde doğmuş olması yeterince karakteristiktir. Kafka'nın Prag'dan *gerçekten* ayrılmak istemiş olması pek kuşkuludur (burada "suça büyük bir arzuyla gözlerini dikip bakma" konusunda Kierkegaard'dan daha önce alıntıladığımız sözleri anımsatmak isteriz). Kendini soyutlama, *temizlik* Kafka'nın çevresine verdiği dolaysız bir yanıttı ve çevreden ayrı olarak tek başına anlamsızdı. Sonraki altı yıl içinde hastalığın zoruyla pek çok kez sanatoryumda kalışı, sık sık sanatoryumdan kaçışıyla kesintilere uğradı; aralarda Prag'a dönüp uzun-

ca süreler burada yaşamasını, işyerindekilere henüz çalışabilecek durumda olduğu izlenimini uyandırmak istediği şeklinde anlamak yanlış olur. Emekliliğinden sonra geçen 23 ayın yarısını Prag'da geçirdi Kafka. Tamamen "iyileşmek" istemiyordu; ancak sadece, kendi kendini cezalandırmaya düşündüğü için duymuyor değildi bu isteği, bu istek aynı zamanda çevreden "mutlak" bir soyutlanmanın, ona verilecek yanıtı da olanaksız kılacak olmasından kaynaklanmaktaydı.

1918 yılının yaz ve güz mevsimlerinde Prag'dan ayrılmaz Kafka (arada yalnız kısa bir süre için Rumburg ve Turnau'a, kasımda da Schlesen'e gider, Prag'ın kuzeyinde Elbe kıyısındaki Liboch'a yakın küçük bir kasabadır burası; ilkbahara kadar Schlesen'de. Pansiyon Stüdl'de kalır. Burada Julie Wohryzek'le tanışır, genç bir Çek kızı olan Wohryzek aynı zamanda Prag-Weinberge havrasında hahamlık yapan bir ayakkabıcının kızıdır. Bir kez daha Kafka *kendini çevreden soyutlama* kararından cayar. Felice'yle nişanı bozmasından daha bir buçuk yıl, Julie Wohryzek'le tanışmasından altı ay sonra üçüncü defadır ki nişanlanır. Bu kez bilinçli ve doğru bir seçim yaptığına inanmaktadır (*tam anlamıyla bir düşünce evliliği olurdu* [202] diye yazar sonradan), apar topar nişana karar vermesi de kanıtlar bunu. Son zamanlara kadar bu nişan konusunda hemen hiçbir şey bilinmiyordu (Julie Wohryzek'e yazılan mektuplara kaybolmuş gözüyle bakılması gerekiyor); ne var ki, kısa süre önce kafka'nın Julie Wohryzek'in kızkardeşine yolladığı kapsamlı bir mektup ele geçmiştir. 1919 Kasımı'nda Julie Wohryzek'le ilişkilerin kopmasından sonra yazılan mektup, söz konusu nişanlanmanın ve nişanın bozulmasının öyküsünü içermektedir. Mektubu burada ayrıntılı olarak alıntılıyoruz:

Julie ile benim nasıl tanıştığımızı biliyorsunuz. Tanışmamızın başlangıcı pek ilginçti ve batıl inanç sahipleri için doğrusu ileriye yönelik mutluluk vaadeden bir başlangıçtı. İlk birkaç gün ne zaman karşılaşsak gülüp durduk, aralıksız güldük, yemekte, gezintide, karşı karşıya oturduğumuzda güldük hep. Genelde hoş bir şey değildi gülmemiz, görünür bir nedeni yoktu, eza verici, utanç verici bir şeydi. Birbirimizden uzak durmamıza, birlikte yemek yemekten vazgeçmemize, birbirimizi seyrek görmemize katkısı oldu. Söz konusu durum, sanırım, bizim normaldeki niyetlerimize de uygun düşmekteydi. Gerçi (hastalık bir yana) hayli mutlu, özgür ve sakin bir yıl geçirdim, ama yine de yaralı biri gibiydim, bir yere çarpıp toslamadığı süre hayli rahat yaşayan, ne var ki ilk gerçek çarpmada başlangıçtaki alabildiğine berbat ağrıların kucağına gerisin geri yuvarlanan biri. Eski yaşantılar yeniden diriliyormuş gibi bir durum söz konusu değildi hani, hayır, söz konusu yaşantılar geçmişte kaldı ve kalmaya devam ediyor, ama ağrıların biçimsel yönü hâlâ sürdürmekte varlığını, adeta eski bir yara kanalı var ve her yeni ağrı o saat bu kanalda bir aşağı bir yukarı inip çıkıyor, ilk gündeki gibi dehşet verici, hatta daha korkunç, çünkü direnme gücüm zamanla hayli azaldı... Daha ilk günlerde işte böyle bir durumdaydım; ilk gecelerden biri, bir yıldan beri ilk uykusuz gecemdi, beni nasıl bir tehlikenin ileride beklediğini anlamıştım.

Gerek bir kız olarak, gerek sıcaklık ve soğukluktan oluşup dış etkilerle pek zor bozulabilecek harikulade bir karışımı kendisinde barındırdığı için belki J.'nin işi daha kolaydı.

Yani başarmıştık, gerçi hiç denecek kadar az dinlenebilmiştik, bana kalsa doktorun yanından hiçbir gün ayrılmak iste-

mezdim, ama yine de üstesinden gelmiştik. Şunu saptamıştık ki, her ne kadar evliliği ve çocuk sahibi olmayı yeryüzünde elde edilmeye değer en yüce şey görüyorsam da, evlenebilmem olanaksızdı (diğer nedenler yeterince anlaşılamadığından, iki kez nişanlanıp nişanı bozmam bunun tek kanıtını oluşturuyordu), dolayısıyla birbirimize veda edip ayrılmaktan başka çare yoktu.

Gerçekten de Schlesen'de üç hafta yalnız kaldığım süre içinde birbirimize tek mektup yazmadık; ama sonradan ben Prag'dan dönünce, peşimizden bir kovalayan varmış gibi durmayıp koştuk birbirimize. Başka çıkar yol da yoktu, ne onun, ne de benim için. Kuşkusuz, bütün olup bitenleri dıştan yöneten bendim...

Peki, bana bu hakkı veren neydi? Öyle ya, daha önce bir kez (salt kendimle ilgili olarak) edindiğim deneyimler hiç de iç açıcı sayılmazdı. Şimdi koşullar eskisinden çok daha olumluydu; o kadar olumluydu ki, bundan ötesi can sağlığıydı. Burada tek tek belirtmek istemiyorum hepsini, yalnızca şu kadarını söyleyeyim ki, J.'nin kendisinin bilmediği kadar yakındık birbirimize (ve yakınız); ayrıca bütün hazırlıklar çok çabuk ve kolayca yapılıp çıkarılacak gibiydi; nihayet aramızdaki ilişki hiç de hoş denemeyecek babamın nişana karşı çıkışı, yapmak istediğim şeyin doğruluğunu gösteren bir başka güçlü kanıttı. Kendi düşünceme göre bu bir sevgi evliliği olacaksa da, doğrusu daha çok yüce bir anlamda bir mantık evliliği niteliği taşıyacaktı.

İçimde her şeye karşı kaybolmayıp adeta tetikte bekleyen ve işin nasıl gelişeceğini gözlemleyen bu karşı güçler nelerden oluşuyordu peki? Doğrusu yabancı şeylermiş gibi söz açabilirim bunlardan, çünkü benim kişisel güçlerimi haydi haydi

aşıyor, diledikleri an beni sultaları altına alıyorlar. İlkin maddi tasa ve kaygılar hiç konusu olmuyor... Bir başka nedeni var bunun; aslında fazla bir önem taşımadıklarından maddi endişeleri şeytani bir zekâyla ötekilerin arasına karıştıran bir şey bana şöyle söylüyor: İçteki varlığını ayakta tutmak üzere sürekli çalışan sen, bütün güçlerini savaşa soksan bile yetmez bunun için, bir de kalkmış kendine bir yuva kuracaksın... hangi güçle üstesinden geleceksin bunun? Çünkü sana verilecek olandan daha çok çocuk istiyor, şimdikinden daha iyi durumda yaşamak için evleniyorsun, evlilikte çocuk sayısının sınırlanmak istenmesi karşısında tüylerin diken diken oluyor. İyi ama bir köylü değilsin ki, ülke senin çocuklarını beslesin. Ayrıntılara inersek, bir ticaret adamı bile değilsin, içteki yeteneğini dikkate alarak söylüyorum bunu (Avrupa'daki meslek sahibi kişilerin aşağılık bir sınıfına mensup bir memursun, üstelik fazla sinirlisin, edebiyatın tehlikelerinin kucağına olduğu gibi atmışsın kendini, akciğer hastasısın, bürodaki ufak yazı işlerinden yorgun düşmüş, yakayı kurtarmaya çalışan birisin. Söz konusu koşullar altında da evlenmeyi düşünüyorsun, öyle mi? (Evlenmen gerektiğini de bu arada hiç duraksamadan itiraf edelim hani.) Kafanda böyle niyetler beslerken, bir de geceleri uyuyabilmek istiyor ve gündüzleri yarı aklını kaçırmış biri gibi, başağrılarıyla yanıp kavrularak sağda solda gezip dolaşmaya yelteniyorsun. Ve sana güvenen, özverili, akıl almaz ölçüde bencillikten uzak bir kızı böyle bir donanımla mutsuzluğa sürüklemek mi amacın?

Siz itiraz edecek, bütün bunları kuşkusuz önceden de bildiğimi, dolayısıyla sorunu bütün ilgilileri üzecek kadar abartmam için bir neden olmadığını ileri süreceksiniz. Buna karşı

söyleyecek bir, iki sözüm var: Bir kez insan benzerlerini daha önce yaşamış olsa bile, söz konusu şeyleri önceden bilemiyor, düpedüz yeni şeyler olarak tekrar tekrar yaşaması gerekiyor bunları. İkincisi bir başka seçeneğim yoktu, çünkü o zamanki durumumun nisbeten huzur taşan mutluluğunu, bir evliliğe ulaşmak için çırpınan doğam karşısında haksız buluyordum ve evlenerek ya da en azından evlenme yolunda her şeyi göze alarak alabildiğine çaba gösterip ona bir haklılık kazandırmanın gereğine inanıyordum. Bu, içten gelen bir zorunluluktu. Üçüncü neden de, daha önce belirttiğim gibi, koşullar genel olarak son derece elverişliydi, ruhumdaki karşı güçlerin varlığı konusunda bir yanılgı içinde olmasam bile, arzuladığım şeyi gerçekleştirebileceğimi umabiliyordum. Nihayet verilecek sağlam bir karar karşısında bütün o büyük tasa ve kaygılar siner, uykusuzluğu insanın başına musallat ederek söz konusu kararı çelmelemeye çalışsalar da, kendileri uzun zaman ortada boy göstermeye yeltenemezler. Ben de işte umudumu buna bağlamıştım. Bütün olup bitenler, dış gerçeklerle benim içteki güçsüzlüğüm arasında bir yarıştı. Ve bu yarış çeşitli evreleri barındırmaktaydı kendisinde; ilkin doktor muayenesinde bir gecikme baş gösterdi, profesör izinliydi çünkü. Sonra da babamın fazla uzun sürmeyen direnişi girdi araya – bu da iyi bir şeydi, çünkü insanı oyalıyor, düşüncelerin gerçek tehlikelere yönelmesini önlüyordu. Daha sonra da şöyle eli yüzü düzgün bir eve kavuşma olanağı baş gösterdi ansızın, her şey saptanmıştı, telaşla geçen kısa bir hafta, evlenme ilanı askıya çıkarılmıştı, evlenmiş sayılabilirdik. Ne var ki cuma günü gördük ki, ev elimizden uçup gitmiş, bu durumda pazar günü evlenmemiz de olanaksızlaşmıştı. Bununla, söz konusu durumun bir fela-

ket sayılacağını söylemek istemiyorum, belki sonradan kendini açığa vuracak daha kötü bir yıkılış evli bir çifti gömebilirdi altında; benim daha çok söylemek istediğim, evlenme umudumun haksız sayılmayacağı ve gerçekler dikkate alındığında benim yalnızca yoksul bir insan olduğum, bu yoksulluk nedeniyle bir talih oyununa başvurmaktan başka çıkar yol göremediğim, ama bir yalancı sayılamayacağımdır.

Bu, o zamanlar bir dönüm noktası oluşturdu, sonradan da önüne geçilemedi artık, bana bu kez verilen mühlet sona ermişti, o zamana kadar uzaktan beni uyaran şey şimdi gece ve gündüz gümbür gümbür kulaklarımda yankılanmaya başlamıştı. J. dışta kendini açığa vuran belirtilerden aşağı yukarı her şeyi biliyordu, nihayet işi daha fazla götüremedim ve bunu da ister istemez söyledim kendisine. [203]

Bir kez daha aynı şema: Bir evliliği *hiçbir şeyden çekinmeyip alabildiğine çaba harcayarak* gerçekleştirmeyi amaçlayan *iç zorunluk (ben onu evlenmeye ittim, o ise korka korka, gönülsüz kabullendi*[204] denir bundan bir-iki ay sonra yazılan bir mektupta). Oysa Kafka bu istekteki *pervasızlığın* bilincindedir, üstelik hastalığın patlak vermesinden sonra duyulan bir istektir bu. Dönüp dolaşıp dünyanın kendisinden *beklentilerini* karşılamaya çalışmıştır Kafka. Bu arada dünya gözüyle baktığı şey, büro, baba ve kadın prototipleri arasında değişip durmuştur ve yazma eylemiyle de çelişmiştir hep. Bu temel konumu tıp açısından ele alarak gerçekten de yapıldığı gibi Kafka'da bir pürizm'den değil de bir *iktidarsızlıktan* söz açmak (böyle bir şey Kafka'nın yaşamının ne erken, ne de sonraki dönemlerinde söz konusudur) ve buna dayanarak Kafka'da bir "baba kompleksinin" varlığından söz etmek doğrusu yanıltıcıdır. Böyle bir kompleks gerçekten vardı Kafka'da, ama bunu "dünya kompleksi" diye nitelemek daha

yerinde olacaktır. Söz konusu konumun ne kadar güçlü bir temel durum oluşturduğunu, özellikle bu 19 Eylül bize göstermektedir. Bu tarihte (yine Schlesen'dedir Kafka, ilkbahardan sonbahara kadar Prag'da kalmış, ardından birkaç hafta için yine Schlesen'e dönmüştür) yalnız Julie Wohryzek'in kızkardeşine yollanan mektup değil, aynı zamanda *Babaya Mektup* kaleme alınmıştır. *Günlük* bu dönemde bir kenara bırakılmasaydı, içinde her zamanki gibi büro çalışmalarının katlanılmazlığına ilişkin notlar bulurduk kuşkusuz. *Babaya Mektup*'ta büro üzerine söylenenler de bu konuda yeterlidir. Beri yandan (mektubun *klinik* incelemelerinde göz ardı edilen) *bu* tarihte Kafka'nın babasının kabalığından ve düşüncesizliğinden yakınmakta her bakımdan haklı sayılacağı kesinlikle kanıtlanabilir.

Mayıs 1919'da *Cezalılar Kolonisi* yayınlandı. Ne zaman Kafka yeni çıkan kitaplarından birini kendisine uzatsa her seferinde yaptığı gibi bu kez de babası, akşamları evde oynanan iskambil oyununun kesintiye uğramasına kızarak *"Komedinin üzerine koy"*[205] demiştir. Burada düşüncesizlik olarak olarak kendini açığa vuran davranış, Julie Wohryzek'le nişanlanmanın kendisine haber verilmesinde kabalığa dönüşür ve baba nişana var gücüyle karşı çıkar. Oğlunun Julie Wohryzek'le nişanlanması Hermann Kafka'nın gözünde, *ismine* [206] vurulmuş bir "leke"den başka bir şey değildir. Yahudi burjuvazisinin sınıflandırılmasında Julie Wohryzek'in babasının mesleği olan havrada hahamlık son sırada gelmekteydi. Kafka tarafından *"Babaya Mektup"*ta okuyuculara aktarılan babanın verip veriştirmeleri, o sıra otuzaltı yaşındaki oğula en iyisi geneleve gitmek olduğunu söylemesiyle son bulur: *Belki göz alıcı bir bluz geçirmişti sırtına,*

Prag'daki Yahudi kızları bu işi iyi başarır çünkü, sen de bunu görünce evlenmeye karar verdin tabii. Hem de alabildiğine çabuk, bir hafta içinde, hemen yarın, hatta bugün. Seni anlamıyorum doğrusu! Ne bileyim, yaşını başını almış birisin, kentte yaşıyorsun üstelik, Rasgele bir kızla evlenmekten başka olanak kalmadı mı sanki? Eğer korkup çekiniyorsan, ben de kalkıp seninle gelebilirim. [207]

İşte bu koşullardır ki, *Babaya Mektup*'un, bu alabildiğine üzücü, saydamlıktan kalabildiğine uzak özyaşamsal belgenin kaleme alınmasına yol açmıştı. Mektupta Kafka horlanmaya ve baskılanmaya karşı duyduğu içerleme dolayısıyla yaşamın bazı olaylarını fazlasıyla çarpıtarak sergilemişti kuşkusuz.

1919 Aralığı'nda Prag'a döner Kafka *(Babaya Mektup* asla yollanmamış ya da kendisine elden verilmemiştir) ve 20 Nisan'a kadar burada kalır. Söz konusu aylarda "durumunu" bir kez daha betimlemeye çalışır, bu kez özdeyişlere başvurarak yapar bunu; üçüncü şahıs zamiri kullanılarak, Zürau günlerinde tarafsız kaleme alınmak istenen özdeyişlerden farklı olarak bu özdeyişlerde tarafsızlık, üçüncü şahıs zamiri "o" kullanılarak gizlenmeye çalışılır. Ne var ki, özdeyişlerin kimi yerlerinde üçüncü şahıs zamiri *o*'nun açıkça birinci şahıs zamiri *ben*'den gelişip çıktığı ya da *ben*'e dönüştüğü görülür. Sözcüğün tam anlamıyla *o*'nun ne kadar az "anonim" nitelik taşıdığı daha ikinci özdeyişte belli eder kendini:

Arşimed noktasını ele geçirdi, ama kendisine karşı kullandı bunu, besbelli ancak bu koşulla onu ele geçirmesine izin verilmişti. [208]

Bir başka özdeyişte *temel örnek*'le ilişki daha bir açıklık kazanır:

Birazcık yaşam gücü, yanlış uygulanan eğitim ve bekârlık insanı kuşkulu biri yapar, ama ille de yapar denemez; kuşkudan kurtulmak için bazı kuşkucular evlenmede alırlar soluğu, böyle bir evliliği en azından düşünsel olarak gerçekleştirir ve inanan kimseler olup çıkarlar. [209]

Meran'daki Ottoburg Pansiyonu.
Kafka1921 yılında Milena'ya mektupları burada yazdı.

MİLENA – "ŞATO" – BERLİN

1920 Nisan başında üç ay için Meran'a gider Kafka. Burada "Pansiyon Ottoburg"un balkonunda yirmi beş yaşındaki bir Çek kadınına ilk mektuplarını yazar; Prag'dan şöylece tanıdığı Milena Jesenská-Polak adında bir kadındır bu, edebiyatçı ve "edebî öğrenci" bir adamın eşidir ve iki yıldan beri Viyana'da yaşamaktadır, Kafka'ya başvurup yapıtlarından birkaçını Çekçe'ye çevirebilmek için izin istemiştir. Kafka henüz nişanlıdır o sıra (*ama en ufak bir evlenme umudu yoktur görünürde*– birkaç ay sonra da nişan gerçekten bozulur) ve ilkin hiç değilse bir bahçede yan gelip yatmak ve hastalığın... elden geldiğinde tadını çıkarmak ister.[210] Bu istek de, Milena'yla arasında pek çabuk yoğunluk kazanan mektuplaşmaya karşın gerçekleşebilir gibi görünür. Milena, dış özellikler dikkate alındığında, yaşamındaki tüm kadınların hepsinden "uzak"tı Kafka'ya: Kafka'dan yaşça hayli küçüktü, oniki yaş fark vardı aralarında, evliydi, Yahudi değildi üstelik, Kafka'nın yaşamındaki kadınlardan yalnızca İsviçreli gibi Çekti, koyu milliyetçi eski bir aileden geliyordu, çene cerrahı olan babası Prag'daki Çek Üniversitesi'nde profesördü. Milena onüç yaşından sonra annesiz büyümüştü, babası bencil ve zorba bir adamdı, Milena'yla pek ilgilenmemiş, Kafka'nın babasına duyduğu aynı nefreti Milena da kendi babasına karşı duymuştu. 1891'de Çek aydınlarının kurduğu *Minerva*

Milena Jesenská

adındaki humanist kız lisesine yazıldı, burayı bitiren ilk kuşak kızlar ileride Çek Cumhuriyeti'nde bir avuç bağımsız kadınlar topluluğunu oluşturdu. "Bütün" Prag o zamanlar, başlıca Milena'yla iki kadın dostu Stasa ile Jarmila'nın öncülük ettiği "özgürlüğe yürüyüş"ün görkemle, coşkuyla sözünü etmekteydi: Geceleri kalkıp gömütlüğe gitmeler, giysilerle Moldav ırmağını karşıdan karşıya geçmeler, Hamsun ve Dostoyevski'nin yapıtlarını okumalar, ressam, edebiyatçı ve şarkıcılar arasında yaşanan ilk aşklar, yürürken dalgalanan é la Duncan modası giysiler, tıp ve müzik öğrenimi, eli açıklık, en azından alışılmamış acayip davranışlar. Söz konusu davranışlar kuşkusuz Milena'nın bir Yahudi olan Ernst Polak'a duyduğu sevgide de biraz rol oynamıştı. Babası bu sevgiye şiddetle karşı çıkmış, kızının "sersemliğine" sinirlenerek onu bir ruh hastalıkları kliniğine kapattırmıştı, ama buradan kaçarak Ernst Polak'la evlenen Milena Viyana'ya taşınarak orada yaşamaya başlamıştı. Willy Haas, "İnsanın üzerinde onaltıncı ya da onyedinci yüzyıldan çıkıp gelmiş bir aristokrat izlenimi bırakıyordu", diye tanımlar Milena'yı ve ekler: ...tutkulu, atak, kararlarında serinkanlı ve zekiydi, ama ateşli bir istek söz konusu olunca, bunu gerçekleştirmek için başvuracağı araçların seçiminde gözü bir şey görmezdi, gençliğinde de zaten hep böyle tutkulu, ateşli istekler peşinde koşmuştu. Dostluk bakımından bitip tükenmez bir hazine, iyilikseverlik bakımından, nereden kaynaklandığı çokluk bilmece niteliğini koruyan yardımlar bakımından bitip tükenmez bir hazineydi. Dostlarından beklentilerinde sınır tanımazdı... ve sevgili olarak... O zamanlar her şeyini, yaşamım, parasını, duygularım har vurup harman savurdu, hem kendi duygularını, hem başkalarının kendisine ilişkin duygularım;

başkalarının kendisine karşı beslediği duygulara kesinlikle kendi malı gözüyle bakar, bunları dilediği gibi kullanabileceğine inanırdı."[211]

Yaşamının son yıllarındaki arkadaşı Margarete Buber-Neumann, Milena'yla ilgili olarak şunları yazar: "Kafka için seven biriydi Milena. Sevgi Milena için biricik gerçek, büyük yaşamdı... Çekingenlik nedir bilmez, sevgiyi tüm yoğunluğuyla yaşamayı utanılacak bir şey saymazdı, Sevgi, onun gözünde temiz ve doğal bir şeydi."[212] Milena'nın isteyen, coşkulu sevgisi başlangıçta Kafka'yı kuşkusuz ürkütmüştü. Daha ilk mektuplarının birinde Dostoyevski'nin bir saptamasından söz açar Kafka, ve sonraki mektuplarında bunu dönüp dolaşıp yineler: "İnsancıklar" romanının manüskrisini okuyan Dmitri Grigoroviç ve Nikolay Nekrasov gece saat üç sularında Dostoyevski'nin kapısını çalar, onu en büyük Rus yazarı olarak kutlayıp bağırlarına basarlar. Onlar gittikten sonra Dostoyevski pencerenin önünde dikilip ağlamaya başlar, gönlünde bir duygu belirir: 'Ne harikulade insanlar bunlar' diye geçirir içinden. 'Ne kadar, ne kadar da soylu kişiler.' Bense ne kadar sıradan biriyim. Ama bunu onlara söylemeye kalksam, bana inanmazlar."[213] Birkaç gün sonra şöyle yazar Kafka: *...ve sonunda aldım –mektuplarınızı, Milena. Aradaki ayrımı nasıl dile getirsem bilmem ki? Biri vardır, ölüm döşeğinde yatar pislikler, pis kokular içinde. Derken azrail, meleklerin bu en kutsalı çıkıp gelerek adamı süzmeye başlar: Adam bakalım ölmeyi göze alabilecek midir? Azraili gören adam öbür tarafına döner, kendini asıl şimdi iyice gömer yatağın içine, bir türlü ölmeye yanaşmaz. Sözün kısası: Bana yazdıklarınıza inanmıyorum, Milena. Ve bunların doğruluğunu bana asla kanıtlayamazsınız.*

Dostoyevski'ye o gece kimse kanıtlayamazdı bunu ve benim sadece bir gecelik ömrüm kaldı. [214]

Henüz Kafka Milena'yı kendisinden – daha doğrusu kendini kendisinden, kendisindeki bu *yara kanalı*'ndan kollayıp gözetmeye çalışır, çaresizliği ikinci uyarı mektubu'nda da açık seçik belli eder kendini: *Hem bir düşünün, Milena, ne durumda size geliyorum! 38 yıllık bir yolculuğu geride bıraktım (ve bir Yahudi olduğum için daha da uzun sürdü yolculuk) ve asla görmeyi beklemezken, hele şimdi bu kadar geç hiç ummazken böyle bir şeyi, sizi tesadüfen yaşam yolunun bir dönemecinde görünce o zaman Milena, bağırmak gelmez elimden, o zaman içimden de bir bağırtı duyulmaz, binlerce sersemce şeyler de ağzımdan çıkmazdı, bunlara yer yok içimde (bendeki o bir sürü diğer sersemliği saymıyorum) ve dize geldiğimi, belki de gözlerimin önünde ayaklarınızı göre-rek anlayacağım ancak...* [215]

Yine aynı günlerde Milena'yla ilgili olarak şöyle yazar Max Brod'a: *"Şimdiye kadar asla görmediğim canlı bir ateş.... Beri yandan, alabildiğine ince, narin, gözü pek, zeki, varını yoğunu özverilerde elden çıkaran biri, özverilerle kazanmış da denebilir.* [216]

Milena, Meran'dan Prag'a Viyana üzerinden dönmesini rica eder Kafka'dan, Kafka duraksar, karar veremez, ama Haziran ayının ortasında şöyle yazar Milena'ya: *Çarşamba ve perşembe günü yazdığım mektuplardan sonra beni hâlâ görmeyi istiyor musun, bilemem. Ama sana nasıl bir ilişkiyle bağlı olduğumu biliyorum (bir daha seni hiç görmesem bile sen benimsin, Milena), biliyorum bu ilişkiyi, yeter ki korkunun o başı sonu görülmeyen egemenlik kapsamı içine girmesin. Ne var ki, sen bana nasıl bir ilişkiyle bağlısın, hiç bildiğim yok,*

Milena; tümüyle korku kapsamı içine giriyor bu ilişki. Ayrıca sen beni tanımıyorsun, Milena; bunu yineliyorum.

Olup bitenler benim için dehşet verici bir şey, dünyam yıkılıyor, dünyam kuruluyor yeniden. Bak bakalım sen (bu sen ben'im) nasıl ayakta kalacaksın. Dünyamın yıkılmasından sızlandığım yok, yıkılmak üzereydi zaten, ama yeniden kuruluşundandır yakınmam, güçlerimin yetersizliğinden, yeniden dünyaya gelmektendir.

Yaşamımızı nasıl sürdüreceğiz ileride? Mektuplarıma vereceğin yanıtta 'evet' dersen, ileride Viyana'da kalamazsın, olanaksız bu. [217]

Son cümlenin ardından Kafka bir olay anlatır Milena'ya; olayı Prag'da başkalarından işitmiştir: Genç bir adam gece vardiyasında bürosunda çalışırken zehirler kendini, sabahleyin karısı yanında dostuyla bürodan içeri girer, ama kocası çoktan hastaneyi boylamıştır ve karısıyla dostu yetişemeden de ölür. Bu haberin ardından tekrar yazar Kafka: *Bir kez daha yineliyorum, Viyana'da kalamazsın.* Yani Kafka'nın kendisinden ne istediğini biliyordu Milena (sonradan bunu Max Brod'a yolladığı bir mektupta da belirtir: "O zaman kendisiyle kalkıp Prag'a gitseydim, daha önce onun için nasıl biri idiysem, ileride de öyle kalabilirdim... Ama bunu yapamayacak, isteğini yerine getiremeyecek kadar güçsüzdüm. Oysa biliyordum ki, kendisine yalnızca böyle bir yoldan yardım elini uzatabilirdim. Bu da işte benim suçum."[218] Milena'nın evliliğinin sadece görünürde var olduğunun bilincindeydi her ikisi de (zaten bir-iki yıl sonra da bu evlilik yıkıldı). Kafka Viyana'ya gitti, dört gün kaldı burada, bu dört günle ilgili olarak şöyle yazar Milena: "Kendisini tanımadan önce korkusunu tanıdım... Benimle birlikte olduğu dört gün içinde

duymadı bu korkuyu. İkimiz de güldük, eğlendik bu korkuyla... En ufak bir çaba gereksizdi, her şey yalın ve açıktı... O günlerde hastalığına önemsiz bir üşütme gözüyle bakıyorduk."[219]

Kafka, Viyana'dan tek başına Prag'a döndü. Bir-iki hafta geçti derken, Avusturya ile Çekoslovakya arasındaki sınır istasyonu Gmünd'de Milena'yla bir kez daha buluştular, sonra da bir yıl görmediler birbirlerini. 1920 güzünün sonlarında Kafka şöyle yazdı Milena'ya: *Yanılmıyorsam, mektuplaşmaktan vazgeçsek iyi olacak. Yanıldığımı da hiç sanmıyorum.* [220] Ama ne Kafka, ne Milena böyle bir karara pek uymadı. 1920/21 kışında Matliary'den isteğini yineledi Kafka: *Yazmamak ve bir daha buluşmamızı önlemek, yalnızca bu ricamı yerine getir sessiz sedasız. İleride şöyle ya da böyle yaşamamı olanaklı kılacak tek şey varsa budur, bundan başkası yıkmaya devam eder beni.*[221]

Kafka için, Milena'nın bu konuda açık seçik vereceği karardan başka bir çözüm düşünülecek gibi değildi. Beri yandan, bunun yalnızca kendisi için açık seçik nitelik taşıyacağını bilmekteydi; daha Viyana'ya gitmeden Milena'nın önüne çıkardığı böyle bir seçenekten kendisine bir kez daha söz etmek hakkına sahip olmadığına inanıyordu. Ne var ki, bundan sonra yeni bir mektuplaşma da söz konusu isteğin sürekli yinelenişinden başka bir anlam taşımayacaktı. Ama yine de birbirlerini asla unutmadılar: Milena 1921 güzünde sık sık Prag'a gelerek gördü Kafka'yı, 1922'de de aynı şeyi yaptı. Ve Kafka sonraki yıllarda da geniş zaman aralarıyla olsa bile kısa mektuplar yazdı Milena'ya, Berlin'den bile ona yazmasını sürdürdü. 1921 Ekimi'nde bütün günlük notlarını Milena'ya verdi (*Kayıp*'ın manüskrisi ve *Babaya Mektup* zaten

Milena'da bulunuyordu), bir daha da geri istemedi onları. Bu da, Kafka'nın geneldeki çekingenliği düşünülürse, Milena'ya adeta inanılmaz (ve daha önce kimseye bu ölçüde gösterilmemiş) güveninin bir kanıtıydı. Beri yandan, Milena da, Kafka'nın yaşamındaki hiçbir kadında rastlanmayan inanılmaz bir sezgi gücüyle, daha günlük notlarının kendisine verilmesinden önce tanımıştı Kafka'yı:

"Kuşkusuz öyle ki, hepimiz de görünürde yaşama gücüne sahibiz, çünkü kaçıp yalana sığınmışız bir kez, körlüğe, hayranlığa, iyimserliğe, bir inanca, karamsarlığa ya da bunların dışında bir şeye sığınmışız. Ama o asla sığınacak bir yer aramadı kendine, böyle bir yerin koruyuculuğundan hep uzak kaldı. İçip içip soluğu sarhoşlukta alacak biri olmadığı gibi, asla yalan söyleyebilecek biri de değildi. En ufak bir barınak, bir dam altından yoksun yaşayan biriydi. Dolayısıyla, bizim korunup esirgendiğimiz tüm tehlikelere karşı savunmasızdı. Konuştuklarının, varoluşunun, yaşamasının gerçek olduğu bile söylenemezdi. Aslında tümüyle önceden belirlenmiş bir varoluştu onunkisi, yaşamı – güzelliğiyle ya da sefaletiyle olsun, farketmez – betimlemede kendisine yardım elini uzatacak tüm garnitürden soyunuktu. Ve perhizkârlığının kahramanlık taşan bir yanı yoktu... Kahramanlık'ın her türlüsü yalandan ve ödleklikten başka bir şey değildi. Perhizkârlığını bir amaca varmak için araç olarak kullanan bir insan değildi o, korkunç keskin görüşlülüğüyle, temizliğiyle ve uzlaşma yeteneksizliğiyle perhizkârlığa zorlanmış biriydi... *"Yaşama"* değil, yalnızca *"yaşanan bu tür bir yaşama karşı"* kendini savunduğunu biliyorum."[222]

Kafka, böyle bir sevgi için "vaktin hayli geç" sayılacağının farkındaydı kuşkusuz. Daha 1920 güzünün sonlarında, Milena'yla aralarındaki mektuplaşmanın kesilmesinden kısa süre

önce ona yolladığı bir mektupta, ilkbaharda sözünü ettiği *ölüm döşeği* konusuna döner yeniden, bu kez bir alıntılamaya başvurur:

Çince bir kitap okuyorum... yalnızca ölümden söz ediyor. Ölüm döşeğinde yatan biri var, yaklaşan ölümün sağladığı bir özgürlük içinde şöyle diyor: 'Yaşamımı zevklere karşı kendimi savunarak ve onu sona erdirmeye çalışarak harcayıp tükettim.' Kitabın bir başka yerinde bir öğrenci, yalnızca ölümden söz açan bir öğretmenle alay eder: 'Hep ölümden konuşuyor, ama bir türlü ölmüyorsun' – 'Ama öleceğim. Bitiş ezgimi söylüyorum işte. Kiminin ezgisi de uzun, kimininki kısadır. Ama aradaki ayrım, sadece birkaç sözcük kadardır.' Bu da doğru bir şeydir, ölümcül bir yara alıp sahnede serilmiş yatan ve bu arada bir arya söyleyen oyun kahramanına bakıp gülümsemek haksızlıktır. Bizler yıllar yılı yerde serilmiş yatıyor ve aryamızı söylüyoruz.[223]

1920 güzünde, uzun bir aradan sonra yeniden yazıp çizmeye başlar Kafka: *Birkaç günden beri "askerlik hizmeti"me, daha doğrusu benim başarılı "manevra–yaşamım"a yeniden sarıldım. Yıllar önce kendim için zaman zaman en iyi yaşam biçimi olarak saptadığım "manevra"*[224] *–yaşamım"a* (1912'-de yapılmıştı bu saptama; o zamanlar Kafka söz konusu "manevra" hayatı yaşamaya başlamıştı: öğle sonraları uyku, geceleri yazıp çizme.) Ailenin bu arada taşınmış olduğu Altstadt Bulvarı'yla Paris Sokağı'nın (daha önce Niklas Sokağı) kesiştiği köşedeki Oppelt-Evi'nde, Niklas Kilisesi'nin kulelerine bakan üçüncü kattaki bir odada eylülden kasıma kadar iki ay içinde, aralarında *Kent Arması, Poseidon, Birliktelik, Geceleyin, Yasalar Sorunu Üzerine, Atmaca* ve *Topaç*'ın da bulunduğu pek çok öykü kaleme alındı.

Aralıkta Matliary'ye giden Kafka, burada akciğer hastalarının tedavi edildiği bir sanatoryuma yatar. İlk kez sağlığına kavuşmak isteğini duyar; ne var ki, içinden de bunu isteyip istemediği kuşkuludur. Matliary'de, bilindiği kadarıyla, herhangi bir yapıt kaleme alınmaz. Burada Kafka genç bir tıp öğrencisi olan Robert Klopstock'la tanışır – *çok gayretli, zeki, ayrıca edebiyata pek meraklı... doğuştan hekimlerde görüldüğü gibi insansız yapamayan biri, Siyonizm karşıtı, İsa ve Dostoyevski'yi rehber edinmiş kendine.* [225] En azından ilk zamanlar babacan-öğretici bir dostluk kurulur ikisi arasında. *Zavallı tıp öğrencisi. Böylesine şeytanî bir oyunu bu kadar yakından hiç görmedim. Hayır mı yoksa şer güçlerinin mi oyunu, belli değil. Kesin bir şey varsa, korkunç derecede kuvvetli bu güçler. Ortaçağda olsa cin çarpmış gözüyle bakılırdı kendisine. Oysa yirmi bir yaşında genç bir insan, boylu boslu, güçlü kuvvetli, al yanaklı – alabildiğine zeki, dürüst, özverili, ince duygulu.*[226] Kafka'nın son yıllardaki dostlukları (Milena'ya sevgisi dışında; ama bu sevgi de benzer özellikleri içermekteydi) tastamam birbirine benzer. Kendisinden hayli genç (çokluk on, yirmi yaş) insanlara yol gösteren, yardım elini uzatan dostluklardır bunlar: Örneğin, tarımsal planlarında ve evlenme kararında desteğini esirgemediği Ottla'yla, pek mutsuz aile koşullarında büyümüş Gustav Janouch'la (*Kafka ile Söyleşiler*'i bize kazandıran bu kişiyle), 1919'da Schlesen'de tanıyıp ve ölünceye kadar yazdığı mektuplarla kendisine yol gösterdiği, kendisini teselli edip yüreklendirdiği, *ağır bir ruh verasetinin ve boş bir yaşamın yükünü sırtında taşıyan* [227] Minze'yle dostluğu bunlar arasındadır. Sonradan bir sağlık yurdunda tedavi gören ikinci nişanlısı Julie Wohryzek ve yaşamının son yarım yılında-

ki arkadaşı, genç bir kızken Polonya'daki ortodoks-hassid ailesinden kaçıp Almanya'ya gelen Dora Diamant'la dostluğunu da bu arada sayabiliriz. Kendisi de ağır bir yük altında yaşayan Kafka, söz konusu yıllarda dertli insanlara gerçekten yol gösteren ve yardım elini uzatan biriydi.

1921 Eylülü'nde Prag'a döner Kafka, Matliary'de kalışı bir işe yaramamıştır. Prag'da geçen 1921/22 kışında *İlk Acı* yazılır ve Günlük'e "en kesin notlar" düşülmeye başlanır:

Şu ya da bu şekilde değerli en ufak bir yaşam biçimi ortaya koyabilmiş değilim. Sanki her insan gibi benim de elime bir çemberin orta noktası tutuşturulmuş, benden de herkes gibi o kesin yarıçapı yürüyüp sonra o güzel çemberi dolanmam istenmişti. Ne var ki, ben böyle bir çemberi dolanacakken yarı çap doğrultusunda sürekli atılımlarda bulunmuş, ama her atılıma çok geçmeden yine son vermiştim. (Örneğin piyano, keman, yabancı diller, germanistik, marangozluk, edebiyat, evlenme, kendi evime sahip olma yolundaki girişimler). Hayalî çemberin orta noktası izlenmeye başlanmış yarı çaplardan geçilmiyor, yeni hiçbir girişime yer kalmadı artık. "Yer kalmadı" sözüyle yaşlılık ve sinir zafiyeti, "hiçbir girişime" sözüyle de "son"dur anlatılmak istenen. Yarıçap üzerinde, örneğin hukuk öğrenimi ve nişanlanma girişimlerindeki gibi bir ara her zamankinden biraz ileri bir noktaya varsam, durum söz konusu parça kadar iyileşecekken kötüleşti tersine. [228]

Bu cümlelerin Günlük'e kaydedildiği ay olan 1922 Ocak'ın da *şu ya da bu şekilde değerli bir yaşam biçimi*'nin denemesi kaleme alınmaya başlanır. Bu da *Şato* romanıdır, Kadastrocu K.'nın *güzelim çemberi bir baştan bir başa dolaşma* denemesidir. Ne var ki, onun girişimi de, aynı günlük notunda az ön-

ce belirtildiği gibi, bir "yerinde sayış"tan ileriye geçemez. Roman, Kadastrocu K.'nın güçsüzlükten ölmesi ve ölüm döşeğinde fazla önem taşımayan *bazı koşullar dikkate alınarak* [229] köyde kalıp yaşamasına izin verildiği haberinin kendisine iletilmesiyle son bulacaktı diyen Brod'un sözleri, bu bakımdan hiç de inandırıcılıktan uzak değildir.

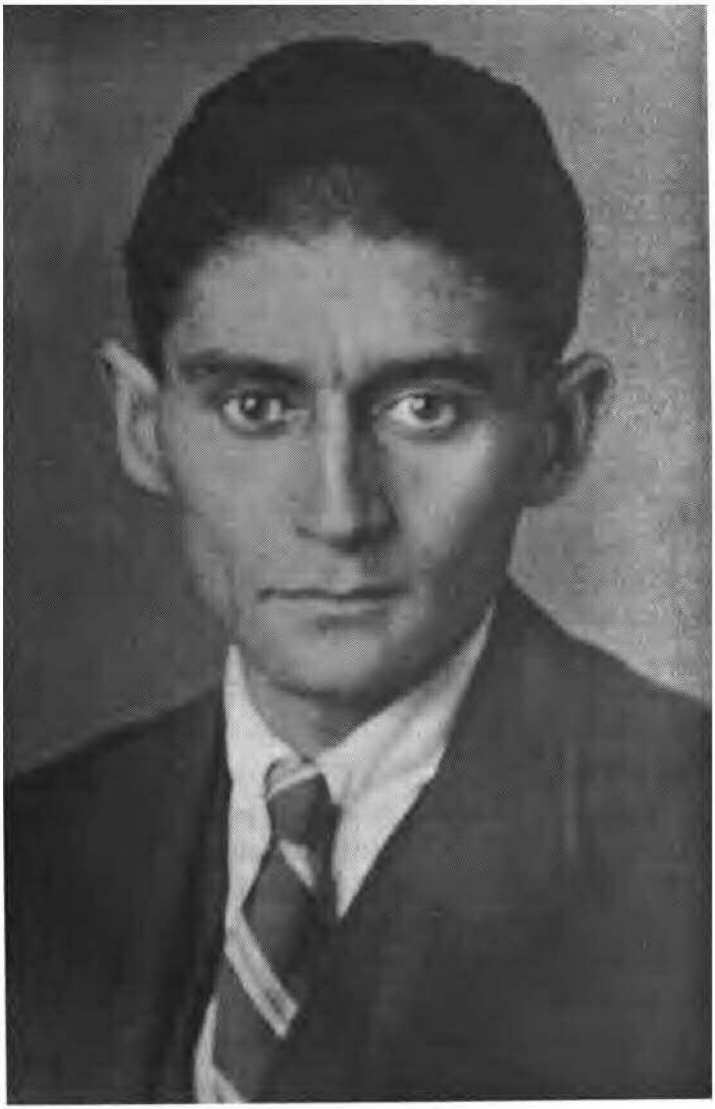
Şato'da "gerçeklik parçaları" başka hiçbir romanda karşılaşılamayacağı kadar açık seçiktir: Kafka'nın kişisel durumu (bu yıl içinde İşçi Kaza Sigortası Kurumu'ndan kesinlikle ayrılır), Zürau'daki yaşantıları, şatonun ve köyün yeri (köy hâlâ vardır bugün) yazınsal örnekler (Bozena Nemcova, Josef Lateiner, Robert Walser), Kafka'nın mektup ve günlük notlarında dönüp dolaşıp değindiği parya-konumunun temel modeli ve nihayet Milena'ya sevgisi. Milena'nın kocası Ernst Polak'ın (Milena dışında sürekli başka kadınlarla düşüp kalkmaktaydı")[230] bazı özellikleri roman kişilerinden Klamm'a mal edilmiş, *Klamm* ismini de Kafka belli ki mektuplarında sık sık başvurduğu sözcük oyunuyla Ernst adından türetmişti. Romandaki sevgi de yine belli bir gerçekliği içerir: Kadastrocu K. asla Klamm'dan kopamayan Frieda aracılığıyla köyde yerleşmeye çalışır. Ve nihayet Herrenkof'un (Beyler Oteli) da gerçekliği ortadadır, aynı zamanda Viyana'da Ernst Polak'm Franz Werfel, Otto Pick, Egon Erwin Kisch ve Otto Gross'la genel olarak buluştuğu, edebiyatçıların "Hurenhof" (fahişeler oteli) dedikleri bir kahvedir burası.

Spindelmühle'de geçirdiği dört hafta içinde de belki *Şato* romanı üzerinde çalışmıştır Kafka (Şubat 1922), ama Prag'a döndükten sonraki aylarda (Mart'tan Haziran'a kadar;) bu dönemde *Bir Açlık Cambazı* öyküsü de yazılır) ve nihayet

Dora Diamant

Luschnitz dolayındaki Planá da (Haziran sonundan Eylül ortasına kadar) roman üzerinde çalıştığı kesindir. Ayrıca, Plana'da *Bir Köpeğin Araştırmaları* isimli öykü kaleme alınır. Kafka kızkardeşi Ottla'nın yanında kalır Plana'da, Eylül sonunda Günlük'e şu notu düşer: *Aradaki kesintiler sayılmazsa Ottla'ya borçlu olduğum güzel bir zaman.*[231] Ne var ki, Prag'a dönmeden kısa süre önce de şöyle yazar Brod'a:...*Şato romanını yazmayı bıraktım, sanırım bir daha da elime almayacağım...*[232]

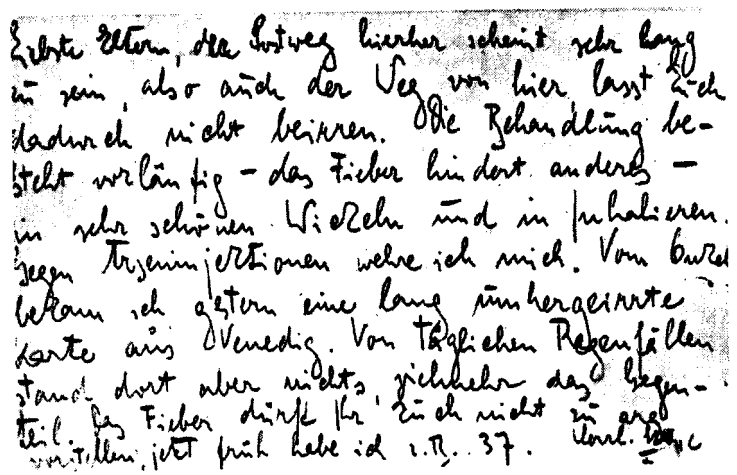
Son fotoğrafı (Berlin 1923/24)

1922/23 kışını ve 1923 baharını Kafka yine Prag'da geçirir; ateşe atıp yaktığı pek çok yapıt dışında *Karı Koca, Vazgeç* ve *Mecazlar Üzerine* yazıları kaleme alınır bu sürede. Temmuz başında ablası Elli'yle Baltık Denizi kıyısındaki Müritz'e gider. Berlin-Yahudi Halkevi'in bir tatil kolonisini ziyaret eder burada (daha 1916 yılında Felice'nin söz konusu yurttaki çalışmasını desteklemiş, gerek onun, gerek öğrenciler için eğitsel kitaplar yollamıştı). Söz konusu ziyaret sırasında yurttaki yardımcılardan yaklaşık yirmi yaşındaki bir kızla tanışır; Dora Diamant'tır bu; kızın gördüğü hassid eğitimi (Kafka, daha yıllar öncesi, hassid anlatılarının doğrudan aşina olduğu tek Yahudice şey sayılacağını itiraf etmiştir) ve doğal, naif, yardımsever mizacı kendisini cezbeder. Müritz'ten Prag'a dönerek burada sadece birkaç gün geçirir, ardından Schlesen'e giderek birkaç hafta yine kızkardeşi Ottla'nın yanında kalır, Ottla'yla anlaşıldığı kadarıyla *yaşam planı* üzerinde konuşup söyleşir ve Eylül sonunda Berlin'in yolunu tutar.

Berlin, önceki yıllarda içinde yaşabileceğine inandığı biricik kenttir; ne zaman Prag'dan *kaçmak istese,* ilk gideceği yer olarak hep Berlin gelmiştir aklına. Daha 1914 yılında bir mektupta şöyle yazar: *Berlin, Viyana'dan, bu can çekişen devcileyin köyden çok daha iyi bir yer... Berlin'in insana güç veren etkisini ben bile hissediyorum, daha doğrusu oraya taşındığım zaman hissedeceğim.*[233]

Kafka ile Dora Diamant Berlin – Steglitz'de bir ev tutarlar ve ilk aylarda Kafka pek mutludur. Sonunda tüm engellere karşın Prag'dan çekip gitmenin üstesinden gelmiş, hiç beklenmedik bir zamanda bir "eve barka" kavuşmuştur ve kuşkusuz bu zor enflasyon döneminde şükranla karşıladığı bir atmosfer içinde kafasına estiği gibi bir yaşam sürer. Ablası

Valli'ye şöyle yazar: *Masa sobanın yanı başında, az önce kalkıp sobadan geriye çekildim biraz, masanın orası fazla sıcak oldu çünkü, hiç ısınmayan sırtım için bile fazla sıcak. Gaz lambam bir güzel yanıyor ki sorma! Harikulade doğrusu, gerek yapılışı, gerek satın alınışı bakımından (kimi ödünç, kimi satın alınmış parçalardan kurulup çatılmış bir lamba, kurup çatan ben değilim kuşkusuz, ben nasıl becerebilirim böyle bir şeyi. Bir çay fincanı kadar büyük bir memesi var, bir de silindir şeklinde camı, camı ve fanusu çıkarmadan yakmak için ayrıca bir düzeneği içeriyor. Doğrusu istenirse, tek kusur gazsız yanmayışı, ama öbür lambaları da gazsız yakamıyoruz ki...*[234]

Kafka'nın ailesine yazdığı son kartlardan biri (Kierling Sanatoryumu'ndan)

Dostu Felix Weltsch'e yeni çevresini anlatır Kafka: *...benim sokak yaklaşık kentin en son sokağı, yarı taşramsı bir görünümü var, sokağın bitiminde bahçeler ve villalar başlıyor, eski, gür bahçeler. Ilık akşamlarda havayı öylesine nefis bir koku sarıyor ki, şimdiye kadar hiçbir yerde karşılaşmadım böylesiyle. Sonra, büyük bir botanik bahçemiz de var, bir çeyrek saat ileride, sonra da orman geliyor, yarım saat bile uzak değil buraya, ben henüz içini gezmedim. Anlayacağın, küçük göçmenin çevresine diyecek yok.* [235] Altı hafta sonra bir başka eve, Miquel Caddesi 8 numaradan Grunewald Caddesi 13 numaraya taşınmak zorunda kaldı Kafka. İlk evde biraz kuşkuyla karşıladığı Kafka ile Dora Diamant'ın birliktelikleri, Kafka'mn *Küçük Bir Kadın* öyküsünde portresini çizdiği ev sahibesinin anlaşılan hoşuna gitmemişti. Grunewald Caddesi'ndeki evde pek çok öykü kaleme alındı, ama tümü de yok edildi sonradan, Kafka'nın isteği üzerine ve onun gözleri önünde Dora tarafından yakıldı, bir bölümü de kayboldu, yalnızca *Yuva* öyküsü kaldı geride. Kafka, dostu Brod'un kendisini ziyaretlerinden birinde ona şöyle demişti: *Şeytanların elinden kurtardım yakamı, Berlin'e taşınmam harikulade bir şey oldu; şimdi beni arıyorlar, ama bulamayacaklar, en azından şimdilik.* [236] *Yuva'*da ise şöyle denir: *Yuvamı yapıp bitirdim, bir şeye de benzedi sanırım... Ben yuvamın göbeğinde huzur içinde yaşarım, düşmanım da bu arada yuvamın herhangi bir yerinden ağır ağır ve sessizce toprağı oyar, bana yaklaşabilir.* [237] Yeni eve taşınmasından bir-iki hafta sonra Milena'ya yazdığı son mektupta şöyle denir: *Eski sıkıntılar burada da gelip buldu beni, üzerime saldırdı ve biraz yıktı beni...* [238]

Sonraki aylarda, özellikle bu enflasyon kışında kötü beslen-

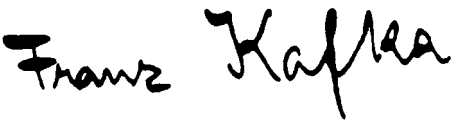
menin sonucu olarak Kafka'nın hastalığı dolu dizgin ilerledi. 1924 Ocak'ında şöyle yazdı dostu Brod'a: O *kadar bitkin durumda olmasa, belki nasıl göründüğünü bir resimle gösterebilirdi: Solda diyelim Dora desteklemektedir kendisini, sağda ise diyelim o adam; enseyi de diyelim "çiziktirilmiş bir şey" dik tutabilirdi. Ayaklarının altındaki zemin sağlam, önündeki uçurum kapanmış olsa, başının çevresinde dolanan atmacalar kovulup uzaklaştırılarak tepesindeki fırtına dindirilebilse, bütün bunlar gerçekleşebilse, eh o zaman idare ederdi biraz daha.* [239]

1924 Mart başında Kafka'nın durumu öylesine kötüleşir ki, Siegfried Dayı ve Max Brod kendisini Berlin'den alıp Prag'a getirirler; tüberküloz gırtlağı da sarmış artık hiçbir iyileşme umudu kalmamıştır. Bu haftalann birinde, Prag'a gelen Robert Klopstock'a şöyle der Kafka: *Sanırım hayvanların cik cik ötüşlerini tam zamanında incelemeye başlamışım.*[240] Kafka *Şarkıcı Josefine ya da Fare Ulusu* isimli son öyküsünü yazmaktadır; öykünün son cümleleri şöyledir:

Yani belki de yoksun kalacağımız şeyler pek fazla olmayacaktır. Josefine'ye gelince, seçkinlerin çekmesi öngörülmüş dünyevî mihnet ve çilelerden kurtulmuş olarak, halkımızın sayısız kahramanları arasına karışıp kaybolacak ve çok geçmeden, tarihle ilgilenmediğimiz için, bütün kardeşleri gibi yüce bir esenlik içinde unutulup gidecek. [241]

Nisan başında, Kafka, Wienerwald Sanatoryumu'na kaldırıldı, oradan da Viyana'daki üniversite kliniğine götürüldü. Nisan sonunda da Klosterneuburg yakınındaki Kierling'te Dr. Hoffmann'ın sanatoryumuna yatırıldı. Robert Klopstock ve Dora Diamant gece gündüz Kafka'nın başından ayrılmadılar; yaşam boyu Kafka'nın dostu olarak kalmış Max Brod da bir-

kaç kez gelip burada Kafka'yı ziyaret etti. 3 Haziran 1924'te kırk bir yaşını bitirmesine bir ay kala bu dünyaya gözlerini yumdu Kafka ve Prag'da, hem sevip hem nefret ettiği, boyuna terketmeyi düşündüğü, ama kendisine sımsıkı sarılmış koyvermeyen, içindeki dünyayı, modern yabancılaşmanın bazı özelliklerini taşıyan yabancılığını ve netameli çok çeşitliliğini geride durarak, ama titizlikle kayda geçirdiği bu kentte toprağa verildi. Elinde sadece gerçeklik fanatizminden oluşan bir araçla, kentteki durumun, ayrıca kendi durumunun verilerini yazıya dökmeye çalıştı; ama yaşamının sonunda aynı katı tutumla söz konusu verileri eksik gediklerle dolu bularak fragman niteliğindeki kayıtların yakılmasını vasiyet etti.

Kafka'nın Straschnitz Gömütlüğü'ndeki mezarı.

DİPNOTLAR

Kafka'dan alıntılar, yazarın Schocken ve S. Fischer Yayınevi'nde çıkan toplu yapıtlarından yapılmıştır (Toplu Yapıtlar, Frankfurt am Main 1950 vd.). – Henüz yayınlanmamış mektuplardan yapılan alıntılarda mektubun yollandığı kişi ve yollandığı tarih de belirtilmiştir.

Kısaltmalar:

A: Amerika (Kayıp); B: Beschreibung eines Kampfes. Novellen, Skizzen, Aphorismen aus dem Nachlass (Bir Savaşın Tasviri; Br: Briefe 1902-1924 (Mektuplar 1902-1924); E: Erzählungen (Hikâyeler); H: Hochzeitvorbereitungen aus dem Lande und andere Prosa aus dem Nachlass (Taşrada Düğün Hazırlıkları); Mi: Briefe an Milena (Milena'ya Mektuplar); P: Der Prozess (Dava) S: Das Schloss (Şato); T: Tagebücher 1910-1923 (Günlükler)

Brod: Max Brod, Franz Kafka, Eine Biographie, Genişletilmiş üçüncü baskı, Frankfurt am Main 1954 (Max Brod. Franz Kafka. Bir Yaşam öyküsü. Genişletilmiş üçüncü baskı. Frankfurt am Main 1954

Wag: Klaus Wagenbach. Franz Kafka. Eine Biographie seiner Jugend. 1883-1912. Bern 1958

1 H 223
2 Mi 80
3 T 212 vd.
4 Manüskriden
5 BR 478
6 BR 361
7 H 192
8 H 164
9 H 165
10 Gustav Janouch, Kafka'yla Söyleşiler. Anılar ve Notlar. Frankfurt am Main, 1951, s.42
11 Friedrich Thieberger. (Franz Kafka'ya İlgili Anılar) "Eckart", Ekim 1953
12 Mi 64 vd.
13 H 172, 186
14 Grete Bloch, 3.3.1914
15 Br 347
16 H 191
17 H 166
18 T 170
19 H 169
20 T 224
21 Br 345 vd.
22 Karl Kraus, Pro domo et mundo, Münih 1912, s.69
23 Fritz Mauthner, Anılar 1, Münih 1918, s. 94 vd.
24 H 197 vd.
25 H 199
26 H 198
27 Mauthner, a.g.y., s. 118
28 Janouch, a.g.y., s. 67
29 T 222
30 Bkz. Wag 268 vd.
31 T 508
32 H 227 vd.
33 H 204
34 Br 313
35 Br 419
36 T 306
37 T 203
38 H 206 vd.
39 T 561
40 Oskar Pollak'a, bkz. Brod 75
41 T 39 vd.
42 H 126
43 Br 23

44 Br 20
45 E 43
46 H 207
47 Br 37
48 Bro 57
49 Br 27 vd.
50 Br 29
51 B 22
52 Br 29
53 Brod 59
54 Hugo von Hofmannsthal, Düzyazılar II, Frankfurt am Main, 1951, s. 95
55 B 29
56 B 24
57 B 28
58 B 25 vd.
59 Walter Benjamin, Yazılar II, Frankfurt am Main 1955, s. 226, 208
60 B 293 vd.
61 Br 29
62 H 33
63 H 72
64 Br 32
65 Br 139
66 H 35
67 Br 33
68 Br 37
69 Br 49
70 Br 14
71 Bkz. Brod 88, Nr. 5, Mayıs 1907
72 T 367
73 Peter Demenz, René Rilke'nin Prag Yılları, Düsseldorf 1953, s.142
74 Rainar Maria Rilke, Kral Bohusch
75 Theodor Herz, Yitip Giden Zamanlar, Viyana 1897
76 H 205
77 H 131
78 T 548
79 Paul Leppin, "Yahudi Prag" içinde, Prag 1917, s.5 vd.
80 Franz Werfel, Çalınmış Gökyüzü. Amsterdam 1948, s.355 vd.
81 Paul Leppin, Daniel Jesus, Leipzig 1905, s.111
82 Franz Werfel, Dünya Dostu. Berlin 1912, s. 85
83 Rainar Maria Rilke, Malte Laurid Brigge'nin Notları. Wiesbaden 1951, s. 50, 60
84 Gustav Meyrink, Mor Ölüm
85 Bro 58
86 Mathner, a.g.y., s. 51
87 Heinrich Tweles, Dil Uğrunda Savaş, Leipzig 1884, s. 12 vd.
88 Werfel, Dünya Dostu, a.g.y., s. 97
89 Max Brod, Kafka'da İnanç ve Öğreti, Münih 1948, s. 111 vd.
90 E 152
91 Max Brod, Şato Nornepygge Stuttgart 1908, s. 473
92 Mi 22
93 T 514
94 Br 48 vd.
95 Br 42
96 T 456
97 Brod 84 vd.
98 T 119
99 T 228
100 Br 37
101 Stefan Zweig, Max Brod "Witiko II (1929) , s. 124 vd.
102 H 8 vd, 11 vd.
103 T 320
104 Brod 101 vd; ayrıca Alois Gütling, Kafka'ya İlişkin Anılar, "Prager Nachrichten" II (1951), Nr. 10
105 Ottokar Wirth'in kitabın yazarına yolladığı bir mektuptan

106 Wag 329
107 Wag 305
108 Wag 299
109 Bohemya Krallığı İşçi-Kaza Sigortası Kurumu'nun Aralık ve 31 Ocak arasındaki çalışmasına ilişkin rapor, Prag 1910, s.7 vd; bkz. Wag 225
110 Janouch, a.g.y. 105
111 Brod 102
112 Dr Soukup, Parlementoda Konuşma. "Bohemia", 27ğl. 1909
113 Michael Mares, Setkáni s Franzem Kafkou, "Literarni Noviny" 15 (1946), s.85 vd.
114 Max Brod, Sevginin Büyülü Ülkesi. Berlin 1928, s. 95
115 H 126 vd.
116 T 127
117 Br 173
118 Br 404
119 Br 101
120 Br 452
121 T 489
122 E 317
123 T 293 vd.
124 Mi 214
125 Söen Kierkegaard, Korku Kavramı. Birinci Bölüm, 5. paragraf
126 Kierkegaard, a.g.y., Üçüncü Bölüm, 3. paragraf
127 T 318
128 Br 385
129 Br 384 vd.
130 Br 392
131 Karl Kraus, Özdeyişler ve Karşı Özdeyişler, Münih 1914, s. 41
132 Fränz Werfel, İki Dünyadan Öyküler II, Frankfurt am Main 1952, s. 181 vd.
133 Br. 59
134 P 135
135 P 133
136 S 60
137 Br 40
138 H 220
139 T 285
140 Br 109
141 Bax Brod, Yaşamöyküsü (Yalnız Fischer Yayınevi baskısı [Frankfurt am Main 1963]), s. 148
142 Mi 208
143 Bkz. T 141. *Büyük Gürültü*, "Herderblattär" I, 4/5, Ekim 1912.– Metin, Toplu Yapıtlar'da yer almamıştır.
144 Br 228
145 Hans Heilmann, MÖ 12. Yüzyıldan Günümüze Kadar Çin Şiiri, Münih 1905
146 T 532
147 T 362
148 T 306
149 T 310 vd.
150 T 317
151 T 318 vd.
152 T 460
153 T 321
154 Bh 139
155 T 572
156 T 324
157 B 102, 104 vd. (manüskriye göre "bağırıyor" yerinde "yazıyor" olması gerekiyor)
158 T 321
159 T 365
160 T 367
161 T 384
162 Grete Bloch, 12.5.1914
163 T 420
164 T 420 vd.
165 T 420
166 T 422
167 T 407

168 T 437
169 T 437
170 T 448, P 255, 257
171 T 440, 441 (Ayraç içindeki tamamlamalar kitabın yazarına aittir [günlük sayfası söz konusu yerlerde hasar görmüştür.])
172 T 459
173 T 499
174 T 460
175 T 503, 504
176 Manüskriden. T 505'te.
177 Br 139 vd.
178 6.12.1915 tarihli "Prager Tageblatt"ta yer alan haber.
179 Felice Bauer'e yazılmış mektup, bkz. Brod 195 vd.
180 T 463, 467
181 Felice Bauer'e yazılmış mektup, bkz. Brod 195 vd.
182 Brod 192
183 Br 156, 158
184 H 131 vd.
185 T 530
186 Br 160, E 152
187 Mi 13
188 Br 159
189 Rudolf Fuchs, bkz. Brod 329 vd.
190 Br 161, 166
191 Brod 203
192 Ottla Kafka, 28.12.1917
193 T 454
194 T 475
195 T 515
196 T 515
197 Ottla Kafka, 30.12.1917
198 T 534
199 T 536, sonraki T 535
200 H 348
201 Brod Günlüğü, 1.7.1918
202 Mi 32
203 Julie Wohryzek'in kızkardeşine, 24.11.1919
204 Mi 32
205 H 203
206 H 214
207 H 213 vd.
208 H 418 (Toplu Yapıtlar'da "O-Özdeyişleri nedensiz yere birbirinden ayrılmıştır.)
209 H 282 (Bu özdeyiş de "O" özdeyişlerindendir)
210 Mi 16
211 Mi 274
212 Margarete Buber-Neumann, Kafka'nın Sevgilisi Milena Münih 1963, s. 98
213 Mi 18
214 Mi 31
215 Mi 42
216 Br 275
217 Mi 71, bunu izleyen manüskri
218 Brod 286, 287
219 Brod 285 vd.
220 Mi 252
221 Bkz. Brod 284
222 Brod 281 vd, 287
223 Mi 239
224 Mi 208
225 Br 302
226 Ottla Kafka, Mart 1921
227 Dora Gerritt, bkz. Brod 332
228 T 560
229 S 481 vd.
230 Buber-Neumann, a.g.y., s.83
231 T 584
232 Br 413
233 Grete Bloch, tarihsiz (1914)
234 Br 461
235 Br 451
236 Brod 241
237 B 173, 174
238 Mi 270
239 Br 472 vd.
240 Br 521
241 E 290 vd.

KRONOLOJİ

1883	Franz Kafka 3 Temmuz'da tüccar Hermann ile eşi Julie'nin (kızlık adı: Löwy) oğlu olarak Prag'da doğdu. Kızkardeşleri; Elli (1889), Valli (1898) ve Ottla (1892).
1889-1893	Fleischmarkt'ta (Et Pazarı) ilkokul.
1893-1901	Altstadt'ta (Eski Kent) Alman Devlet Lisesi. Rudolf İllowy, Oskar Pollak. Kafka ailesi Zeltner Sokağı'nda bir evde oturdu.
1901-1906	Prag'daki Alman Üniversitesi'nde yüksek öğrenim. (2. sömestrde) germanistik, ardından hukuk.
1902	Liboch ve Triesch'te tatil (veteriner dayı Siegfried'in yanında). Max Brod'la ilk karşılaşma. Franz Brentano, "Louvre çevresi".
1904-1905	*Bir Savaşın Tasviri.* Oskar Baum, Max Brod ve Felix Weltsch'le ilk düzenli buluşup görüşmeler. 1905 ve 1906'da Zuckmantel'de yaz tatilleri.
1906	Hukuk doktorası, Ekim ayından başlayarak bir yıl süre avukatlık stajı.
1907	*Taşrada Düğün Hazırlıkları.* Ekim'de "Assicurazioni Generali"de çalışmaya başlama. Kafka ailesi Niklas Caddesi'ndeki bir eve taşınır.
1908	Temmuz'dan başlayarak "İşçi Kaza Sigortası Kurumu'nda çalışır ve çalışma 1922'de buradan emekli oluncaya dek sürer. "Hyperion" dergisinde yayınlanan sekiz düzyazı yapıtıyla ilk kez yayın hayatına atılır.
1909	Max ve Otto Brod'la Riva'da tatil. "Klub mladych".
1910	*Günlük*'e başlanır. Yiddiş Tiyatro topluluğu. Fanta-çevresi.
1911	Kurum tarafından görevlendirilerek Friedland ve Reichenberg'e gidiş. Yukarı İtalya göllerinde Max Brod'la tatil. Erlenbach Sanatoryumu. Yiddiş tiyatro topluluğu; Jizchak Löwy.
1912	Yılın başında *Kayıp (Amerika)* romanının ilk taslakları. Temmuz'da Weimar'da (Max Brod'la), daha sonra Jungborn'da. Ağustos: Aralıkta yayınlanacak olan ilk kitap *Gözlem* baskıya hazırlanır. Felice Bauer'le ilk karşılaşma. Eylül: *Yargı.* Eylül'den Ocak 1913'e kadar: *Kayıp* romanının ilk yedi bölümü. Ekim: Felice Bauer'le mektuplaşmanın başlaması. Kasım/Aralık: *Değişim.* Aralık: Kafka, bir dinleyici topluluğu önünde ilk kez kendi yazdıklarından okur (Prag, *Yargı).*
1913	Paskalya: Felice Bauer'i görmek için ilk kez Berlin'e gider. Nisan: *Ateşçi* yayınlanır. Eylül: Viyana, Venedik, Riva. "İsviçreli kız".

1914	Paskalya'da Berlin'de. Haziran: Felice Bauer'le nişanlanma. Temmuz: Nişanın bozulması, Baltık Denizi'ne seyahat. Ağustos: Bilek Sokağı'nda bir oda tutar. *Dava* romanının yazımına başlanır. Ekim: *Cezalılar Sömürgesi. Kayıp* romanının son bölümü. - Grete Bloch.
1915	Ocak: Felice Bauer'le ilk kez yeniden buluşma. Mart: Lange Gasse'de oda. Macaristan'a yolculuk. Carl Sternheim Fontane Ödülü'nü Kafka'ya verir. Kasım: *Değişim* yayınlanır.
1916	Temmuz: Felice Bauer'le Marienbad'da. Eylül: Yargı yayınlanır. Kasım: Bir dinleyici topluluğu önünde ikinci kez kendi yapıtını okur (Mühin, *Cezalılar Sömürgesi).* Alşimistler Sokağı'nda oda. *Köy Hekimi* öyküleri.
1917	*Köy Hekimi* öyküleri. Mart: Schönborn-Palais'te oda. Felice Bauer'le ikinci kez nişanlanma. Eylül: Akciğer tüberkülozu tanısı; Zürau'a, kızkardeşi Ottla'nın yanına taşınma. Aralık: Nişanın bozulması. -1917 güzünden 1918 ilkbahanna kadar: Özdeyişler.
1918	Zürau. Yazın Prag. Rumburg. Eylülde Turnau'da. Kasımdan başlayarak Schlesen'de. Julie Wohryzek.
1919	Schlesen. İlkbahardan başlayarak yeniden Prag'da. Mayıs: *Cezalılar Sömürgesi* yayınlanır. -Julie Wohryzek'le nişanlanma. Kasımda Schlesen'de, *Babaya Mektup,* Minze E.
1920	O. Gustav Janouch. Nisandan başlayarak Meran'da; Milena Jesenska'yla mektuplaşma. Viyana Julie Wohryzek'le nişanın bozulması. *Bir Köy Hekimi* yayınlanır. Yaz ve güz mevsimlerinde Prag'da; aralarında *Poseidon, Geceleyin, Yasalar Sorunu Üzerine, Topaç* isimli öykülerin de yer aldığı çok sayıda öykü. Aralıktan başlayarak Matliary'de (Tatra). Robert Klopstock.
1921	Matliary. Sonbaharda yeniden Prag'da. *İlk Acı.*
1922	Şubatta Spindelmühle'de, ardından Prag'da, Haziran sonundan Eylül ortasına kadar Plana'da, kızkardeşi Ottla'nın yanında. Ocak'tan Eylül'e kadar: *Şato.* İlkbahar: *Bir Açlık Cambazı.* Yaz: *Bir Köpeğin Araştırmaları.*
1923	Prag. Temmuz'da Müritz'de (Baltık Denizi); Dora Diamant. – Schlesen (Ottla). Eylülden başlayarak Berlin'de. Ekim: *Küçük Bir Kadın.* Kışın: *Yuva.*
1924	Berlin. Mart'ta Prag'da, *Şarkıcı Josefine.* Nisan başı: Prag'dan ayrılış. Dora Diamant ve Robert Klopstock'la Kierling Sanatoryumu'nda. Kafka 3 Haziran'da burada öldü. 11 Haziran'da Prag'da toprağa verildi. Yazın dört öyküden oluşan *Bir Açlık Cambazı* yayınlandı.

Cem Yayınevi, çağımızın büyük yazarlarından Kafka'nın bütün eserlerini Kâmuran Şipal'in Türkçesiyle yayımlamaktadır. Bütün Eserler'de *"Bir Savaşın Tasviri", "Hikâyeler", "Taşrada Düğün Hazırlıkları", "Dava", "Kayıp (Amerika)", "Şato", "Günlükler", "Ottla'ya ve Ailesine Mektuplar", "Değişim"* yer almaktadır.

Yayınevimiz Kafka'yla ilgili yazınsal çalışmaları da yayımlamaktadır. Max Brod'un *"Kafka'da İnanç ve Umutsuzluk",* Elias Canetti'nin *"Öbür Dava - Kafka'nın Felice'ye Mektupları Üzerine"* ve Gustav Janouch'un *"Kafka İle Söyleşiler"* bu kitaplar arasındadır.

Klaus Wagenbach'ın hazırladığı *"Kafka-Yaşamöyküsü",* yazarın yaşantısına ışık tutan titiz bir çalışmanın ürünüdür.

"...3 Temmuz 1883'de Prag'da dünyaya gözlerini açan yazar, doğup büyüdüğü bu kentten seyrek olarak ve her seferinde kısa bir süre için ayrıldı; kırk bir yıl gibi uzun sayılmayacak bir ömürden sonra yine Prag'da Straschnitz gömütlüğünde toprağa verildi. On dört yıl hukukçu olarak Prag'daki İşçi Kaza Sigortası'nda, Bohemya Krallığı'nın hizmetinde çalıştı, ama akşam ya da gece saatlerindeki yazıp çizmelerine gönlünce tek uğraş diye baktı hep." K.W.

ISBN 975-406-604-3

